

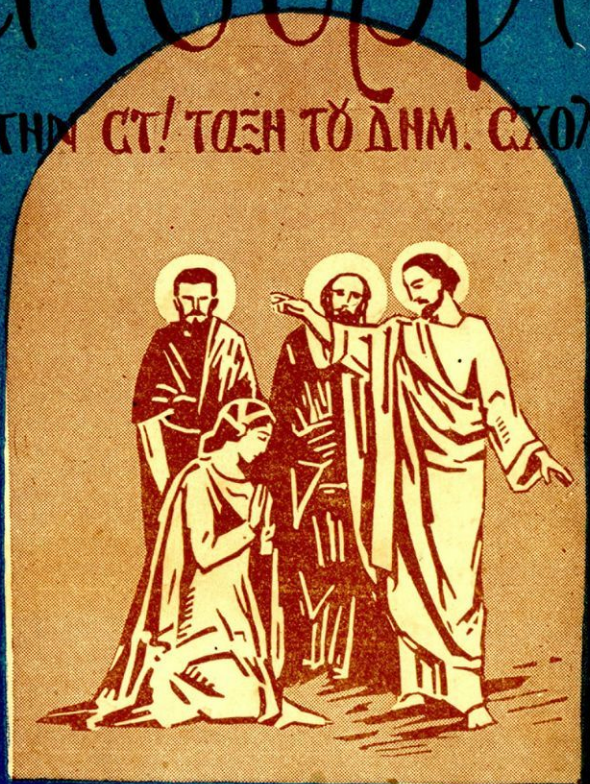
©(ε)

ΓΕΩΡΓΓΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ

Βιογράμ

ΚΑΤΗΧΗΣΗ και Λειτουργική

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΑΞΗ ΤΩ ΔΗΜ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

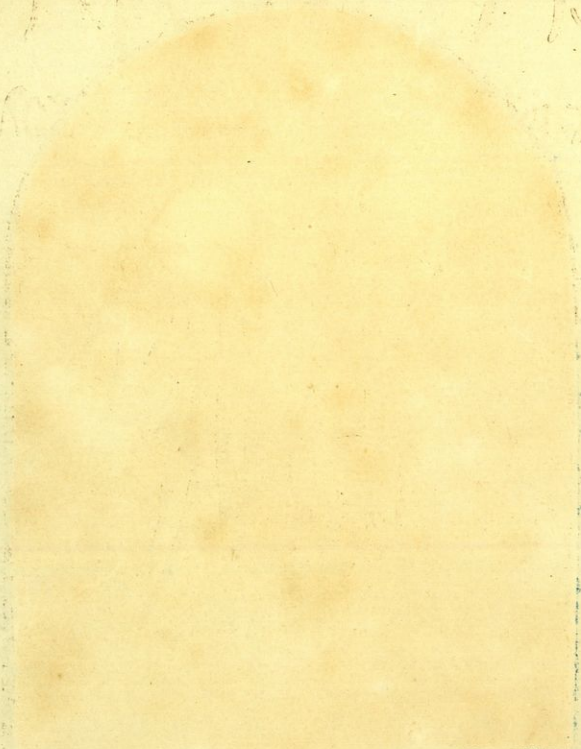
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. ΣΙΔΕΡΗ
ΑΘΗΝΑΙ

ΥΟΝΙΑΣ

ΚΑΤΗΧΗΤΟΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΑΙ

θ(ε)

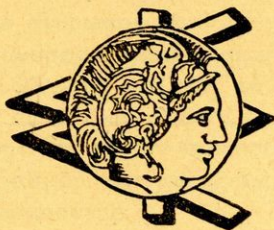
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
Δημοδιδασκάλου

29

ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΤ' ΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΟ Β' ΕΤΟΣ ΣΥΝΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ Ε' ΚΑΙ ΣΤ' ΤΑΞΕΩΝ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 65303/3-7-1952 ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΔΕΡΗ
ΤΣΩΡΤΣΙΛ 44α — ΑΘΗΝΑΙ
1952

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Δ/σις Διδακτ. Βιβλίων

Ἄριθ. Πρωτ. 61330

Ἀθήναι τῆ 3-7-1952

Πρὸς

τὸν κ. Γεώργ. Παπαϊωάννου

Ὁδὸς Σταδίου 44α

Ἐνταῦθα

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι διὰ τῆς ὑπ' ἄριθ. 65303]2-7-52 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργείου, μετὰ σύμφωνον γνωμοδότησιν τοῦ Κεντρικοῦ Γνωμοδοτικοῦ καὶ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἐνεκρίθη τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις—Λειτουργικὴ» βιβλίον σας ὡς βοηθητικὸν τοῦ μαθήματος τῶν Ἐρησκευτικῶν διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου ἐπὶ μίαν τριετίαν ἀρχομένην ἀπὸ 1-9-52.

Παρακαλοῦμεν ὅθεν, ὅπως μεριμνήσητε διὰ τὴν ἔγκαιρον ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου τούτου, συμμορφούμενοι πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου καὶ τὸν κανονισμόν ἐκδόσεως βοηθητικῶν βιβλίων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Κοινοποίησις
Κ.Γ.Δ.Σ.Ε

Ἐντολῆ Ὑπουργοῦ
Ὁ Διευθυντῆς
Χ. Μούστρης

Κάθε γνήσιο ἀντίτυπο φέρει τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέα.

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Η

ΜΕΡΟΣ Α'

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ

1. Τί είναι θρησκεία

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ φύσεως θρησκευτικό ὄν. Ἔχει ἐμφυτο τὸ θρησκευτικό αἶσθημα. Γεννιέται, μπορούμε νὰ ποῦμε, μὲ αὐτό. Τῇ θρησκευτικότητά τοῦ ἀνθρώπου δυναμώνουν :

α) Ὁ θαυμασμός τοῦ γιὰ τὴν ὁμορφιά τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐκπληκτικά φυσικά φαινόμενα καὶ β) ἡ εὐγνωμοσύνη, ποῦ νοιώθει γιὰ τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα, ποῦ τὰ προσφέρει ἡ φύση (π.χ. τὶς ἡλιακὲς ἀκτίνες, τὴ βροχὴ καὶ ἄλλα). Οἱ βροντὲς, οἱ ἀστραπές, οἱ πλημμύρες, οἱ τρυκυμίες τὸν φοβίζουν. Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ὁ ἔναστρος οὐρανός, τὰ ψηλὰ βουνά, οἱ πηγές καὶ τόσα ἄλλα τὸν χαροποιοῦν.

Ἐκ τούτων αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται, ὅτι κάποια ἀνώτερη δύναμη, ἓνα πάνσοφο, παντοδύναμο καὶ πανάγαθο ὄν ἐδημιούργησε καὶ διευθύνει τὸ σύμπαν, τὸ ζωϊκὸ βασιλείο καὶ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ γι' αὐτὸ ὅλα αὐτὰ ζωηρεύουν καὶ ζεσταίνουν τὸ ἐσωτερικὸ θρησκευτικὸ τοῦ συναίσθημα. Τὸν γεμίζουν ἀπὸ αἰσθήματα θαυμασμοῦ, καταπλήξεως, φόβου, ἐνθουσιασμοῦ, χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης.

Ἄνοιγει τὰ μάτια τῆς ἡ ψυχῆ τοῦ πρὸς τὸ ὄν, ποῦ διευθύνει τὸ ἄπειρο. Στρέφεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἐκεῖ μὲ ἐμπιστοσύνη καὶ γίνεται πιὸ τρυφερός καὶ πιὸ ταπεινόφρων. Καταλαβαίνει τὴν ἀδυναμία τοῦ καὶ τὴν ἐξάρτησή τοῦ ἀπὸ τὸ ἀπόλυτο αὐτὸ ὄν. Αἰσθάνεται ὅμως καὶ δίκαιη ὑπερηφάνεια, γιατί μπορεῖ νὰ σκεφθῆ καὶ νὰ ἀναζητήσῃ τὸ ὄν αὐτό.

Θέλει νὰ ἐνωθῆ μ' αὐτό, γιατί πιστεύει, πὼς εἶναι ἡ ἀρχὴ

καὶ ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐτυχίας, εἶναι βέβαιος ὁ ἄνθρωπος, πῶς χωρὶς τὸ ὄν αὐτὸ ἡ ζωὴ του δὲν ἔχει κανένα νόημα, καὶ πῶς θὰ χαθῆ στο σκοτάδι τῆς δυστυχίας καὶ στὸν ὠκεανὸ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς ἀπογνώσεως.

Πάντα τὸ καταλάβαινε καὶ πάντα θὰ τὸ καταλαβαίνη αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶπε. «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν, κινούμεθα καὶ ἐσμέν» (Πρ. ΙΖ 287), δηλαδὴ στο Θεό, κοντὰ του ζοῦμε καὶ κινούμεθα καὶ ὑπάρχομε.

Δὲν ὑπῆρξε φυλὴ ἢ λαός, ποῦ νὰ μὴν ἐπίστευε σὲ μιὰ ἢ πολλὰς ἀνώτερες δυνάμεις. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει ἀπόλυτα ἡ ἱστορία. Ὁ ἱστορικός καὶ φιλόσοφος Πλούταρχος λέγει τὰ ἑξῆς : «Ἡμπορεῖ νὰ συναντήση κανεὶς λαοὺς χωρὶς φρούρια, νομίματα, κατοικίες καὶ ἄρχοντες, ἀλλὰ χωρὶς θρησκείαν εἶναι ἀδύνατο νὰ συναντήση». Ὁ Ρωμαῖος ρήτορας Κικέρων γράφει. «Ἡ πίστη σὲ ἓνα ἢ σὲ πολλοὺς ἀπὸ κανένα ἔθνος τῆς γῆς δὲν ἔλειπεν, ὅσο βάρβαρο καὶ ἄν ἦταν».

Ὅλοι οἱ λαοὶ καὶ οἱ πιὸ πρωτόγονοι καὶ βάρβαροι κάπου πιστεύουν, κάπου θυσιάζουν. Ὅλοι πιστεύουν σὲ κάποιο Δημιουργὸ ἢ Κυβερνήτη ἢ σὲ περισσότερες δυνάμεις, ποῦ συντηροῦν καὶ κυβερνοῦν τὸ σύμπαν. Κάποια ὑπέρτατη δύναμη, μιὰ ἢ πολλὰς, πιστεύουν, ὀρίζει καὶ κανονίζει ὅλα αὐτά. Καὶ ὕψωσαν τὴν πίστη τῆς ψυχῆς τους ὡσὰν λιβανωτὸ σὲ κάτι ἀνώτερο. Ἡ πίστη αὐτὴ σὲ ἀνώτερο ὄν, ποῦ ἐδημιούργησε, συντηρεῖ καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον, ὀνομάζεται *θρησκεία*.

Καὶ οἱ πλέον ἄθεοι καὶ ἄπιστοι, ὅσο καὶ ἄν διακηρύσσουν τὸν ἀθεϊσμό τους, στο βάθος τῆς ψυχῆς τους, νιώθουν κάποιο μισοσβυσμένο σπινθήρα πίστεως. Γι' αὐτὸ στὴν πρώτη εὐκαιρία μὲ πολλὴ νοσταλγία ξαναγυρίζουν στὴν πρώτη τους θρησκεία. Ὅλα τὰ κατὰ καιροὺς κηρύγματα τῆς ἀθεΐας στοὺς λαοὺς δὲν εἶχαν θετικὰ καὶ διαρκῆ ἀποτελέσματα. Ἡ συνείδηση τῶν λαῶν φωτιζόταν ἀπὸ τὴν πίστη, ὅτι ἡ θρησκεία ἦταν καὶ εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἡ μεγάλη παρηγοριὰ καὶ τὸ σπουδαιότερο στοιχεῖο ἐξευγενισμοῦ καὶ προόδου γιὰ τὸν ἄνθρωπον.

2. Εἶδη θρησκειῶν

Οἱ διάφοροι λαοὶ κατὰ διαφορετικὸ τρόπο βλέπουν τὴ μιὰ ἢ τίς πολλὰς δυνάμεις, ποῦ κυβερνοῦν τὸν κόσμον. Πάντως ὅλοι πιστεύουν σὲ κάποιο Δημιουργὸ ἢ Κυβερνήτη ἢ σὲ περισσότερες

δυνάμεις, πού συντηροῦν καὶ κυβερνοῦν. Αὐτὸ συμβαίνει. γιὰ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν λαῶν ποικίλλει καὶ γιὰ τὸ ἔχουν διαφορετικὴ ἀνάπτυξη.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἔχομε πολλές θρησκείες.

Κάθε λαὸς σύμφωνα μὲ τὸ πνευματικὸ του ἐπίπεδο, τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του καὶ τὶς ἐπιδόσεις του, διαμόρφωσε καὶ ἓνα δικό του εἶδος θρησκείας.

Μερικοὶ θαμπωμένοι ἀπὸ τὸ ξεχωριστὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν ἀσύγκριτη λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, τὸν ἐθεώρησαν Θεό. "Ἄλλοι μαγεμένοι ἀπὸ τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ χάρη τῆς σελήνης τὴν ἐθεοποίησαν. "Ἄλλοι συνεπαρμένοι ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὶς κινήσεις τῶν ἄστρων, ἐπίστευαν σ' αὐτά. "Ἄλλοι ἐθεοποίησαν τὴ φωτιά, τοὺς ποταμούς, ἄλλοι τὰ διάφορα θηρία, ἄλλοι τὰ ζῶα καὶ τὰ δένδρα καὶ ἄλλοι τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα.

Σὲ ὅλα αὐτὰ ἡ πίστη τους γεννήθηκε ἀπὸ φόβο, εὐγνωμοσύνη, ὠραιολατρικὴ διάθεση, ἔξαψη τῆς φαντασίας ἐκπληξη καὶ θαυμασμό. Πολλοὶ ἀκόμη ἐλάτρευαν καὶ λατρεύουν τοὺς νεκροὺς προγόνους τους.

"Ἐτσι ἐδημιουργήθηκαν τὰ διάφορα εἶδη τῶν θρησκειῶν. Συνήθως ὅλες αὐτὲς τὶς θρησκείες τὶς διακρίνομε καὶ τὶς διαιροῦμε σὲ δύο μεγάλες κατηγορίες: *Τὶς πολυθεϊστικὲς ἢ φυσικὲς θρησκείες* καὶ τὶς *μονοθεϊστικὲς ἢ ἐξ ἀποκαλύψεως*. Οἱ πρῶτες διδάσκουν τὴ λατρεία πολλῶν Θεῶν, οἱ δεύτερες διδάσκουν τὴ λατρεία ἑνὸς Θεοῦ. Οἱ πολυθεϊστικὲς λέγονται καὶ εἰδωλολατρικὲς ἢ φυσικὲς καὶ ὀφείλουν τὸν σχηματισμὸ τους στοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς τὴν ἐπέμβαση τῆς θείας ἀποκαλύψεως

3. Πολυθεϊστικὲς θρησκείες

Α'. Νεκρὲς πολυθεϊστικὲς θρησκείες

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Πέρσες καὶ ἄλλοι λαοὶ ὑπῆρξαν πολυθεϊστές, δηλαδὴ εἰδωλολάτρες.

α'. *Οἱ Ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι* εἶχαν θεοποιήσει τὸν ποταμὸ Νεῖλο, τὰ ἄστρα, τὸν ἥλιο καὶ διάφορα ζῶα. Ὁ Ρά ἦταν θεὸς τοῦ ἡλίου, ὁ Ἄμμων θεὸς τοῦ φωτός, ὁ Ὅσιρις καὶ ἡ Ἴσις ἀντιπροσώπευαν τὸν ποταμὸ Νεῖλο καὶ τὴ γύρω εὐφορὴ γῆ, ἡ Σφίγξ (λεοντάρι μὲ κεφάλι ἀνθρώπου) ἦταν ἡ ἐνσάρκωση τοῦ θεοῦ Ρά κλπ.

Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων παρουσιάζει ἐνδιαφέρον. Ἐπίστευαν στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καί τὴν μετεμψύχωση. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐταρίχευαν τὰ σώματα τῶν νεκρῶν (μούμιες). Τὶς μούμιες αὐτὲς τὶς τοποθετοῦσαν μέσα στοὺς τάφους (πυραμίδες). Περίφημες τέτοιες πυραμίδες εἶναι οἱ πυραμίδες μέσα στίς ὁποῖες ὑπῆρχαν οἱ τάφοι τῶν Φαραῶ.

β'. **Οἱ Ἀσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι** ἦταν κυρίως **ἀστρολόγοι**. Ἡ κίνηση τῶν ἀστέρων ἐκανόνιζε γι' αὐτοὺς τὸν κόσμον καί τὴ ζωὴ. Οἱ κυριώτεροι θεοὶ τοὺς ἦταν ὁ Ἄνου, ὁ Ἀσσοῦρ καὶ ἡ Ἀστάρτη. Οἱ ἱερεῖς τοὺς ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ἀστρολογία. Κάθε ναὸς ἦταν ἓνα εἶδος ἀστεροσκοπεῖου. Ἄκόμα ἐπίστευαν στήν **ἀντιπόδοση**. Παραδέχονταν ἓνα εἶδος κολάσεως γιὰ τοὺς πονηροὺς μὲ βάσανα καὶ ποινές.

γ'. **Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες** ἦταν πολὺ θρησκοί. Ἐνας ρωμαῖος ποιητῆς εἶχεν εἶπει ὅτι στήν Ἑλλάδα ἦταν περισσότεροι οἱ θεοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλῶντας στοὺς Ἀθηναίους εἶχε εἶπει. «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγὼ σὰς θεωρῶ ὡς τοὺς περισσότερον φιλοθρησκούς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (Πράξ. ΙΖ 16—36).

Ἄν καὶ εἶχαν ὑψηλὸ πολιτισμό, ἦταν εἰδωλολάτρες. Εἶχαν θεοποιήσει ὅλα τὰ ὠραῖα πράγματα, ὅλα τὰ φυσικὰ καὶ οὐράνια φαινόμενα. Ἡ γῆ, ἡ θάλασσα, οἱ ποταμοί, τὰ δάση, οἱ πηγές κ.λ.π. ἦταν μεγάλες ἢ μικρὲς θεότητες ἢ ἦταν κατοικίαι θεῶν.

Οἱ θεοὶ αὐτοὶ ἦταν πολὺ ὠραῖοι, πολὺ δυνατοί, χαριτωμένοι, μακάριοι, ἀλλὰ καὶ ἐμπαθεῖς, ζηλότυποι, φιλήδονοι, ἐκδικητικοὶ καὶ ἰδιότροποι. Ἄνθρωποι δηλαδή μὲ τελειοποιημένες ἱκανότητες καὶ μεγαλωμένες ἀδυναμίες.

Εἶναι βέβαιο ὅτι μεγάλοι ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὅπως ὁ Σωκράτης, εἶχαν ὁμιλήσει περὶ τῆς πίστεως σὲ ἓνα θεό. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος ἐγκρέμισε τὸ περίεργον καὶ σκανδαλῶδες αὐτὸ πολυθεοῦ ἦταν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μὲ τὴν διδασκαλίαν του, τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας θρησκείας τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα ἐνώθησαν καὶ ἡ δύναμὴ τοὺς ἐδημιούργησε τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμό, τὸν μετέπειτα πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν προηγμένων λαῶν τῶν πέντε Ἡπειρῶν.

δ'. **Οἱ Ρωμαῖοι**, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, εἶχαν θεο-

ποιήσει φυσικά φαινόμενα. Εἶχαν μάλιστα δανεισθῆ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλληνικῶν θεοτήτων.

Ἀκόμη οἱ Ρωμαῖοι ἐθεοποίησαν πολλοὺς αὐτοκράτορες τοὺς ὕστερα ἀπὸ διαταγὴν τοὺς. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔσεισε τὰ θεμέλια τῆς εἰδωλολατρίας. Ἡ ἄρνηση τῶν Χριστιανῶν νὰ λατρεύουν τοὺς αὐτοκράτορες ἐσήκωσε θύελλα διωγμῶν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως εἶδαμε, στὴν Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

Ὅλες αὐτὲς οἱ θρησκείες τῶν Αἰγυπτίων, Ἀσουρίων, Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων λέγονται *νεκρὲς θρησκείες*, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν πλέον.

Β'. Ζῶσες πολυθεϊστικὲς θρησκείες

α'. *Φετιχισμός*. Στὶς ζῶσες εἰδωλολατρικὲς θρησκείες μποροῦμε νὰ ἀναφέρωμε τὸν *Φετιχισμό*.

Οἱ ὄπαδοι τοῦ Φετιχισμοῦ πιστεύουν, πὼς σὲ μερικὰ ἄψυχα ἀντικείμενα ὑπάρχουν πνεύματα (μαγικὲς δυνάμεις) μὲ ὑπερφυσικὲς ιδιότητες. Θεοποιοῦν δηλαδὴ τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ (λίθους, δόντια καὶ ἰδίως τὰ δόντια τοῦ ἐλέφαντα, ὑφάσματα, τρίχες κλπ.). Οἱ *Τοτεμιστὲς* πιστεύουν ὅτι ἡ θεϊκὴ αὐτὴ δύναμη ὑπάρχει σὲ μερικὰ ζῶα. Ὁ Φετιχισμὸς δηλαδὴ εἶναι ἓνα εἶδος ψυχολατρίας.

Ἡ πίστη αὐτὴ σὲ δαίμονες, πνεύματα καὶ μαγικὲς δυνάμεις εἶναι πίστη λαῶν μὲ κατώτερη πνευματικὴ ἀνάπτυξη. Καὶ ὑπάρχουν δυστυχῶς πολλὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ποὺ θεοποιοῦν τὰ ἀντικείμενα αὐτά.

β'. *Βεδισμός*. Ὁ Βεδισμὸς εἶναι Ἰνδικὴ θρησκεία. Πηγὲς τῆς θρησκείας αὐτῆς εἶναι οἱ *Βέδες*, ἱερὰ βιβλία, ποὺ ὁμιλοῦν γιὰ τὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα καὶ τὶς τελετουργίες τῶν Ἰνδιῶν. Σύμφωνα μὲ τὸ Βεδισμὸ ὁ ἄνθρωπος σώζεται μὲ ἔργα, δηλαδὴ μὲ θυσίες, μὲ τὴν ἄσκηση καὶ τὴν ἐκπλήρωση ἠθικῶν ὑποχρεώσεων. Οἱ ὄπαδοι τοῦ Βεδισμοῦ πιστεύουν σὲ 3333 θεοὺς, σὲ γίγαντες, σὲ ὑπερφυσικὰ ὄντα καὶ σὲ πολλὰ πνεύματα καὶ δαίμονες. Στοὺς θεοὺς αὐτοὺς θυσιάζουν ρύζι, γάλα, ζῶα καὶ ἄλλα. Ἡ σπουδαιότερη ἀπὸ τὶς θυσίες εἶναι ἡ θυσία τοῦ Σόμα, τοῦ θείου ποτοῦ.

Οἱ θεοὶ τοὺς εἶναι, πιστεύουν, παντοδύναμοι καὶ ἀθάνατοι. Οἱ κυριώτεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ Ἴνδρα, ὁ Βαρούνα καὶ ὁ Ἄγνι.

γ'. *Βραχμανισμός*. Ὁ Βραχμανισμὸς διαδέχθηκε τὸ Βεδι-

σμό. Σύμφωνα μ' αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος κατορθώνει τὴν ἀπολύτρωση (σωτηρία) μὲ τὴ γνώση. Ὁνομάσθηκε ἔτσι ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς «Βραχμάνες», οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν τεράστια δύναμη.

Ἐπάνω ἀπὸ ἄλλους τοὺς θεοὺς οἱ θεολόγοι αὐτοὶ Βραχμάνες ἐτοποθέτησαν τὸν **Πραδσαπάι**, τὸν κύριο τῶν ὄντων. Ἔτσι ἡ θρησκεία τους παίρνει χαρακτῆρα μονοθεϊστικό.

Σιγά-σιγά ὅμως ἡ δύναμη δόθηκε στὴ νέα μυστηριώδη θεότητα «τὸ Βραχμάν». «Τὸ Βραχμάν» εἶναι ἡ ἀνώτατη δύναμη, ποὺ δημιουργεῖ καὶ συντηρεῖ ὅλα τὰ ὄντα. **Οἱ ἱερεῖς** εἶναι πάντα κοντὰ στὴ δύναμη αὐτή. Αὐτοὶ ἔχουν συντάξει καὶ τὰ βιβλία, ποὺ κανονίζουν τὴ λατρεία τῶν θεῶν καὶ ἀποτελοῦν τὴν πρώτη τάξη. Τὴ δεύτερη τάξη ἀποτελοῦν **οἱ πολεμιστές**, τὴν τρίτη **οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ τεχνίτες** καὶ τὴν τέταρτη **οἱ δοῦλοι**.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς μετεμψυχώσεως. Ὁ ἄνθρωπος, δὲν γίνεται τέλειος ἐνώνεται μὲ τὸ Βράχμαν. Ἄν δὲν γίνῃ τέλειος ξαναγυρίζει στὴ ζωὴ γιὰ τιμωρία.

δ'. **Ἰνδουϊσμός**. Ἀπὸ τὸ Βραχμανισμό ἐγεννήθηκε ὁ Ἰνδουϊσμός, Ὁ Ἰνδουϊσμός εἶναι ἕνας συνδυασμὸς λατρείας καὶ φιλοσοφίας. Ἐρὰ βιβλία τοῦ Ἰνδουϊσμοῦ εἶναι οἱ Βέδες καὶ πολυάριθμα ἄλλα νεώτερα. Γιὰ νὰ σωθῆ ὁ ἄνθρωπος χρειάζονται καὶ τὰ ἔργα καὶ ἡ γνώση.

ε'. **Βουδισμός**. Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας αὐτῆς εἶναι ὁ Σιδάρτα Γοτάμα, ὁ ὅποιος γεννήθηκε τὸ 56 π.Χ. Ἦταν βασιλόπαιδο καὶ ζοῦσε μέσα στὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τὰ πλοῦτη. Εἶχε νυμφευθῆ καὶ ἀποκτήσει ἕνα γιό. Ἦταν εὐτυχισμένος. Μία μέρα ὅμως ἐγκατέλειψε γυναίκα καὶ παιδί καὶ ἔφυγε στὴν ἔρημο. Ἐκεῖ ζοῦσε σάν ἀσκητής. Τίποτε ἄλλο δὲν σκεπτόταν, παρὰ πῶς νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν τρόπο, ποὺ ὀδηγεῖ στὴ γαλήνη καὶ στὴ μετὰ τὸ θάνατο εὐτυχία.

Γιὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ νεκρώνῃ κάθε του ἐπιθυμία. Τὰ πάθη εἶναι οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου. Σύμφωνα μὲ τὸ Βουδισμό ἡ ὑπερβολικὴ ἀγάπη καὶ τὸ μῖσος βλάπτουν, γιατί διώχνουν τὴν ἡρεμία. Οἱ ἀγαθὲς πράξεις ὀδηγοῦν τὸν ἄνθρωπο στὴν τέλεια μακαριότητα (Νιρβάνα). Οἱ κακὲς ξαναγυρίζουν τὸν ἄνθρωπο στὴ ζωὴ μὲ κατώτερες μορφὲς ζώων καὶ φυτῶν.

Ὁ φόνος, τὸ ψεῦδος, ἡ κλοπὴ καὶ τὰ μεθυστικὰ ποτὰ ἀπαγορεύονται. Ἡ φιλάνθρωπία καὶ ἡ ζωοφιλία ἐξυμνοῦνται.

Ἡ θρησκεία αὐτὴ διαδόθηκε στὴν Ἰαπωνία, Κίνα, Θιβέτ, Κορέα, Κεϋλάνη καὶ Ἰνδοκίνα. Οἱ ὄπαδοί της φθάνουν τὰ 160 ἑκατομμύρια. Ὁ Βουδισμὸς εἶναι ἡ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς Ἰνδικὲς θρησκείες.

στ'. **Κομφουκισμὸς.** Ἰδρυτὴς τοῦ Κομφουκισμοῦ ἦταν ὁ μεγάλος Κινέζος φιλόσοφος καὶ διδάσκαλος τῆς ἠθικῆς Κομφούκιος. Γεννήθηκε τὸ 551 π.Χ. Ὁ Κομφούκιος δίδασκε τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ὑπακοὴ στοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντες, τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τὴ λατρεία τῶν προγόνων. Μόνο μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν κατὰ τὸν Κομφούκιο θά ἡρεμήσῃ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ θά κερδιθῇ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ γαλήνη. Περὶ τὰ 350 ἑκατομμύρια πιστεύουν τὴ θρησκεία αὐτὴ. Ὁ Κομφούκιος ἐθεοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς ὄπαδούς του.

ζ'. **Σιντοϊσμὸς.** Ὁ Σιντοϊσμὸς εἶναι ἡ θρησκεία τῶν Ἰαπῶνων. Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ της εἶναι ἡ προγονολατρεία. Οἱ ζῶντες πρέπει νὰ τιμοῦν τοὺς νεκρούς, ἂν θέλουν καὶ οἱ νεκροὶ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν εὐτυχία τῶν ζώντων. Καθῆκον τῶν πιστῶν εἶναι ἡ προσφορὰ δώρων στοὺς νεκρούς καὶ θυσιῶν στοὺς θεούς.

Ὁ Ἰαπωνικὸς λαὸς εἶναι ὁ περιούσιος λαὸς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι ἀπόγονος τῆς θεότητος τοῦ ἡλίου. Σήμερα ὁ Μικάδος κάτω ἀπὸ τὴν κατοχὴ τῶν Ἀμερικανῶν διεκήρυξε πὼς εἶναι ἕνας ἀπλὸς ἀνθρώπος, χωρὶς θεϊκὲς ἀπαιτήσεις. Στὴν Ἰαπωνία πάντως ἔχει εισδύσει πολὺ ὁ Βουδισμὸς.

η'. **Παρσισμὸς.** Ὅταν οἱ Ἀραβες εἶχαν καταλάβει τὴν Περσία, θέλησαν νὰ ἐπιβάλουν στοὺς Πέρσες τὴ Μωαμεθανικὴ θρησκεία. Ὅσοι Πέρσες δὲν δέχτηκαν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν μετανάστευσαν στὶς Ἰνδίες.

Σήμερα δύο ἑκατομμύρια ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τους πιστεύουν στὴν ἀρχαία αὐτὴ θρησκεία, ποὺ λέγεται **Παρσισμὸς**. Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας αὐτῆς ἦταν ὁ Ζωροάστρης, ποὺ ἔζησε τὸν βον αἰῶνα π.Χ. Αὐτὸς ἔγραψε τὴν Ἱερὰ Βίβλο τῶν Περσῶν, τὴν Ἀβέστα. Σ' αὐτὴ ὁμιλεῖ γιὰ δυὸ θεούς, γιὰ τὸν **Ἀχούρα Μασδά**, τὸ θεὸ τοῦ φωτὸς καὶ γιὰ τὸν **Αρειμάν**, τὸ θεὸ τοῦ σκότους. Οἱ δύο αὐτοὶ θεοὶ ἀνταγωνίζονται συνεχῶς μεταξύ τους. Ἐὰν θέλουν οἱ ἄνθρωποι νὰ θριαμβεύσῃ τὸ ἀγαθὸ, ὀφείλουν νὰ βοηθοῦν μὲ τὰ καλὰ ἔργα τους τὸν Ἀχούρα Μάσδα, τὸν ἀγαθὸ θεό.

Στους ωραίους ναούς τους οί Παρισιτές καίουν ἄσβεστο πῦρ. Αὐτὸ ἀντιπροσωπεύει τὸ θεὸ τοῦ φωτός. Δέχονται καὶ αὐτοὶ τὴν ἀθανασία τῶν ψυχῶν καὶ τὴ μέλλουσα κρίση καὶ ἀνταπόδοση.

4. Μονοθεϊστικές θρησκείες ἢ ἀποκεκαλυμμένες

Μονοθεϊστικές λέγονται οἱ θρησκείες, πού οἱ ὄπαδοί τους πιστεύουν *σὲ ἓνα* καὶ *μόνο Θεό*. Οἱ μονοθεϊστικές θρησκείες εἶναι τρεῖς: Ἡ *Ἰουδαϊκὴ*, ἡ *Χριστιανικὴ* καὶ ἡ *Μωαμεθανικὴ*. Ἀπὸ τίς τρεῖς αὐτὲς θρησκείες, ἡ Χριστιανικὴ εἶναι ἡ θρησκεία τῆς *πλήρους ἀποκαλύψεως*.

α'. *Ὁ Ἰουδαϊσμός*. Οἱ Ἰουδαῖοι (Ἑβραῖοι ἢ Ἰσραηλίτες) ἐθεωροῦνταν ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ὁ ἐκλεκτός. Γενάρχης τους εἶναι ὁ *Ἀβραάμ*.

Τὴν θρησκεία τους ἀπεκάλυψαν σ' αὐτοὺς ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ Προφῆτες. Ἡ «ἀποκάλυψις» αὐτὴ βρίσκεται στὰ Ἱερά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Ὁ ἡμέγας νομοθέτης καὶ ἀρχηγός τους Μωϋσῆς παρέλαβε ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸ ὄρος Σινᾶ τίς δέκα ἐντολές, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὸ *Μωσαϊκὸ νόμο*. Ὁ Νόμος αὐτὸς μαζί μὲ ἄλλα θεόπνευστα βιβλία, τὰ ὁποῖα ἔγραψαν οἱ Προφῆτες καὶ διάφοροι ἄλλοι ἅγιοι ἄνδρες, ἀποτελοῦν *τὴν Παλαιὰ Διαθήκην*.

Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία διδάσκει τὴν πίστη σ' ἓνα ἀληθινὸ Θεό, Δημιουργὸ καὶ Κυβερνήτη τοῦ σύμπαντος. Ὁ Θεὸς αὐτὸς εἶναι Θεὸς τῶν Ἰουδαίων. Εἶναι Θεὸς αὐστηρὸς. Τιμωρεῖ σκληρὰ τοὺς παραβάτες τῶν ἐντολῶν του. Ὅσες φορές οἱ Ἰουδαῖοι ἔδιναν ἀφορμὲς παρακοῆς ὑποδουλώνονταν καὶ αἰχμαλωτίζονταν ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς λαούς.

Οἱ Ἑβραῖοι ἐλάτρευον τὸ Θεὸ αὐτὸν δουλικά καὶ τοῦ πρόσφεραν ὕλικές θυσίες, ζῶα καὶ καρπούς. Τὸν ἐλάτρευαν στὸ μεγαλοπρεπὴ ναὸ τοῦ Σολομώντα στὰ Ἱεροσόλυμα. Οἱ ἱερεῖς δίδασκαν στίς συναγωγές, πού ἦταν τόποι θρησκευτικῶν συγκεντρώσεων καὶ προσευχῆς.

Ἡ κυριώτερη ἑορτὴ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εἶναι τὸ Σάββατο. Τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου ἀπαγορεύεται κάθε ἐργασία.

Ἡ Ἰουδαϊκὴ θρησκεία ἐδίδαξε τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ εἶναι θρησκεία *ἐξ ἀποκαλύψεως*. Παρουσιάζει ὅμως πολλὰς ἐλλείψεις.

α) Οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν προσκολλημένοι στοὺς τύπους καὶ θυσία-

ζαν σ' αὐτοὺς τὴν οὐσία. β) Δὲν παραδέχονταν τὴν ἰσότητα μεταξύ ὄλων τῶν ἀνθρώπων. γ) Ἐνόμιζαν ὅτι εὐχαριστεῖται ὁ Θεὸς μὲ τὴν προσφορὰ ὑλικῶν θυσιῶν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὠφέλησαν τὴν ἀνθρωπότητα, γιατί παρασκεύασαν τὰ πνεύματα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ,

β'. **Χριστιανισμός.** Ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία εἶναι ἡ παγκόσμια πνευματικὴ θρησκεία. Ἡ μόνη ἀληθινὴ καὶ μόνη τέλεια θρησκεία. Αὐτὴ ἀναμόρφωσε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ θρησκευτικῆς, ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἄποψης. Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας αὐτῆς εἶναι ὁ **Ἰησοῦς Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.**

Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ὑψωσε τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἁμαρτίας στὸ φῶς τῆς σωτηρίας. Οἱ γενεές τῶν ἀνθρώπων εἶχαν ἀνέβει ὅλα τὰ σκαλοπάτια τῆς πονηρίας καὶ τῆς ἀδικίας. Τοὺς ἔζωνε ἡ ὀμίχλη τῆς ἀπελπισίας. Εἶχαν χάσει τὸ δρόμο, ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἀρετὴ καὶ στὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀγάπη εἶχε πετάξει μακριὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν καὶ εἶχαν φωτισθῆ ἀπὸ τὸ Μωϋσέα, περιφρονούσαν ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς. Καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ ἐμισοῦσαν τοὺς Ἰουδαίους.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀθλιότητα ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ διέλυσε τοὺς ἴσκιους τοῦ φόβου καὶ τῆς πλάνης. Ἡ πίστη, ἡ ἐλπὶδα καὶ ἡ ἀγάπη ἔλειπαν ἀπὸ τὴν ψυχὴς τῶν ἀνθρώπων. Σ' αὐτὲς ἐστήριξε τὴν νέα θρησκεία τοῦ ὁ Ἰησοῦς. «Ἦρθα, ἐδίδασκε, νὰ συμπληρώσω τὸ Μωσαϊκὸ νόμο. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἀδελφοί. Ὅλοι ἔχουν κοινὸ πατέρα τὸν ἐπουράνιο Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαχνία. Ὁ Θεὸς εἶναι **πνεῦμα** καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὑλικὲς θυσίες. Οἱ ἄνθρωποι, ἂν δὲν ἀγαπιῶνται μεταξύ τους δὲν ἔμπορῶν νὰ καυχηθοῦν ὅτι ἀγαποῦν τὸ Θεό. Μὲ τὴν πίστη καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς θὰ κληρονομήσετε τὴν αἰώνια βασιλεία. Ἡ ἀγάπη μας πρέπει νὰ ἀγκαλιάζῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς μας».

Τὴν ἱστορία τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴ διδασκαλία της τις ἀντλοῦμε ἀπὸ δυὸ πηγές : **Ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφὴ καὶ τὴν Ἱερὰ Παράδοση.** Ὅλοι ὅσοι πιστεύουν καὶ ἀκολουθοῦν τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ, ἀποτελοῦν τὴ Χριστιανικὴ ἐκκλησία.

Ἡ μία ὁμῶς **ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ** ἐκκλησία δὲν ἔμεινε ἐνωμένη. Ὑπῆρξαν Χριστιανοὶ ποὺ ἐνόθεψαν τὴν ὀρθὴ πίστη καὶ ἔσπειραν ζιζάνια στὸ θεῖο Χριστιανικὸ ἔργο. Αὐτοὶ

ἀπομακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποία ἐκράτησε ἀνόθευτη ἡ δικὴ μας **Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία**.

Ἔτσι ἐδημιουργήθησαν καὶ ἄλλες ἑτερόδοξες ἐκκλησίες. Οἱ σπουδαιότερες ἑτερόδοξες ἐκκλησίες εἶναι *ἡ Δυτικὴ ἢ Παπικὴ ἢ Ρωμαϊκὴ*, καὶ *ἡ Προτεσταντικὴ ἢ τῶν Διαμαρτυρομένων*. Τοὺς λόγους τῆς διαφωνίας θὰ τοὺς ἐξετάσωμε σ' ἄλλα κεφάλαια.

Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἐξ αἰτίας τῆς ἀλαζονίας τῶν Παπῶν χωρίσθη ἀπὸ τὴ δικὴ μας τὸ 867 μ. Χ. Πρόσθεσε ἰδικὰ τῆς δόγματα, ποὺ ἐξυρηρετοῦσαν τὰ ὑλικά συμφέροντα τῶν Παπῶν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς φθάνουν τὰ 280 ἑκατομμύρια.

Ἀργότερα ἀποσπᾶσθησαν ἀπὸ τὴ Δυτικὴ ἐκκλησία οἱ ἐκκλησίες τῶν Διαμαρτυρομένων, ποὺ δὲν παραδέχονται τὴν Ἱερά Παράδοσιν. Αὐτὲς φθάνουν τὰ 190 ἑκατομμύρια.

Μικρότερες ἐκκλησίες, ποὺ ἀποσπᾶσθησαν ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον, εἶναι ἡ ἐκκλησία τῶν **Νεστοριανῶν** (300 περίπου χιλιάδες, ποὺ ζοῦν στὴν Περσία καὶ στὸ Κουρδιστάν) καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν **Μονοφυσικῶν**. Οἱ πρῶτοι εἶναι ὁπαδοὶ τοῦ **Νεστορίου** καὶ οἱ δεῦτεροι τοῦ **Εὐτυχοῦς**. Μονοφυσίτες εἶναι οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἀβησσουνοὶ καὶ οἱ Κόπτες τῆς Αἰγύπτου. Ὅλοι τοὺς φθάνουν τὰ 10 περίπου ἑκατομμύρια.

Μωαμεθανισμός. Ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία εἶναι ἓνα περίεργον μίγμα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων τῶν Ἀράβων. Ἰδρυτὴς τῆς εἶναι ὁ Μωάμεθ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθηκε στὴ Μέκκα τὸ 471 μ. Χ. καὶ πορρουσιάσθηκε ὡς ἀρχηγὸς θρησκείας τὸ 622 μ. Χ.

Στὴν παιδικὴν τοῦ ἡλικία ἦταν βοσκὸς προβάτων. Ὅταν ἡλικιώθηκε ἔγινε ἔμπορος. Ταξιδεύοντας στὴ Συρία γιὰ τίς ἐμπορικὰς τοῦ ὑποθέσεις ἐγνώρισε τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ Χριστιανικὴν θρησκείαν. Δὲν ἐβράδυνε ὕστερα νὰ κηρύξη στὴν πατρίδα τοῦ Μέκκα τὴν νέα θρησκείαν. Ἐπειδὴ καταδιώχθη ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς Μέκκας, κατέφυγε στὴ Μεδίνα. Ἐκεῖ ἀπόκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς. Ἀργότερα βάδισε μ' αὐτοὺς κατὰ τῆς Μέκκας καὶ τὴν ἀνάγκασε νὰ τὸν δεχθῆ ὡς Προφήτη μαζί καὶ ἄρχοντα. Σιγὰ-σιγὰ ὅλη ἡ Ἀραβία δέχθηκε τὴ θρησκείαν τοῦ, ἡ ὁποία ὠνομάσθη καὶ **Ἰσλαμισμός** (Ἰσλάμ=ἀφοσίωσις στὸ Θεὸ) καὶ **Μουσουλμανισμός** (Μουσλίμ=ἀφωσιωμένος).

Οἱ κυριώτερες διδασκαλίαι τοῦ Μωάμεθ εἶναι αὐτὲς: α) Ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας καὶ εἶναι πάνσοφος καὶ παντοδύναμος, β) Προ-

φήτες του Θεού είναι ο Άδάμ, ο Νωε, ο Άβραάμ, ο Μωϋσης, ο Ίησους και ο Μωάμεθ. Ο μεγαλύτερος από όλους είναι ο Μωάμεθ. Αυτόν έστειλε στον κόσμο ο Θεός για να διδάξη την άληθινή θρησκεία. γ) Η τελειότερη και η τελευταία ιερά βίβλος είναι το **Κοράνιο**, που περιέχει την αποκάλυψη της αληθείας. Το Κοράνιο το υπαγόρευσε στο Μωάμεθ ο αρχάγγελος Γαβριήλ. Το πεπρωμένο (κισμέτ) κανονίζει τις τύχες του ανθρώπου. ε) Η ψυχή είναι άθάνατη και θα υπάρξει ανάσταση νεκρών και μέλλουσα κρίση. Υπάρχει ύλικός Παράδεισος. στ) Άπαγορεύεται να εικονίζουμε το Θεό με εικόνες και αγάλματα.

Κάθε μουσουλμάνος οφείλει να προσεύχεται πέντε φορές την ημέρα, να νηστεύη, να κάνει έλεημοσύνες και να έπισκέπτεται τη Μέκκα και τη Μεδίνα. Υποχρέωση και καθήκον των πιστών είναι η έξάπλωση του Ίσλαμισμού. Οί όπαδοί του Μωάμερα περνούν τά 250 έκατομμύρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

1. Τί είναι κατήχηση

Η Χριστιανική πίστη διαδόθηκε στον κόσμο με το κήρυγμα. Οί κήρυκες του Χριστιανικού λόγου με θερμή πίστη και ένθεο ζήλο έφύτευσαν στις διψασμένες ψυχές των ανθρώπων τά θεία θεία ρήματα του Σωτήρος ήμων Κυρίου Ίησού Χριστού.

Οί κήρυκες αυτοί έγνωρίζαν ότι η διδασκαλία αυτή φέρει τή σωτηρία και τον άγιασμό και γι' αυτό άκούραστοι προσπαθούσαν να τήν διαδώσουν.

Χωρίς το κήρυγμα και τή διδασκαλία δέν ήταν δυνατόν να καρποφορήση στις καρδιές των ανθρώπων *η πίστη*.

Γιά το θείο και ύψηλό αυτό έργο έπρεπε να εύρεθούν οί κατάλληλοι άνθρωποι. Αυτοί έπρεπε να γνωρίζουν καλά τις άλήθειες τής Χριστιανικής θρησκείας και με σύστημα και όρεξη να τις διδάξουν στους άλλους. Οί διδάσκαλοι αυτοί λέγονταν **κατηχητές** και οί διδασκόμενοι **κατηχούμενοι**.

“Όσοι επιθυμούσαν να γίνουν Χριστιανοί, έπρεπε να διδαχθούν τήν όρθή πίστη.” Έπρεπε δηλαδή να μάθουν **τί πρέπει πιστεύουν και τί πρέπει να πράττουν** για να είναι άξιοι όπαδοί του Χριστού.

Η διδασκαλία αυτή καλείται **Κατήχηση**.

2. Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς Κατηχήσεως

Ἡ κατήχηση, δηλαδή ἡ διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, γινόταν :

α'. Σὲ ὄσους ἔπρεπε νὰ προπαρασκευασθοῦν γιὰ νὰ δεχθοῦν τὸ βάπτισμα καὶ

β'. Στοὺς νεοφώτιστους ὁπαδούς, γιὰ νὰ στερεωθοῦν στὴν πίστη καὶ νὰ ρυθμίζουν τὴ ζωὴ τους σύμφωνα μὲ τὰ παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ,

Ὅμως ἡ κατήχηση δὲν ἔσταματοῦσε ὡς ἐδῶ. Ὁ καλὸς χριστιανὸς ἔχει ἀνάγκη τῆς θείας αὐτῆς τροφῆς, τῆς διδασκαλίας, σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, ὅπως καὶ τὸ σῶμα ἔχει ἀνάγκη τροφῆς μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἀπὸ τότε λοιπόν, πού ἰδρύθηκε ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία, ὡς τώρα ἡ κατήχηση θεωρεῖται καὶ εἶναι **ἀναγκαία**.

3. Κατηχητικὲς σχολές—Κατηχητικὰ σχολεῖα

Γιὰ νὰ γίνεται ἡ κατήχηση μὲ μέθοδο καὶ σύστημα, καὶ γιὰ νὰ ἀποδώσῃ πολύτιμους καρπούς, οἱ χριστιανοὶ πολὺ ἔνωρὶς ἵδρυσαν **Κατηχητικὲς σχολές**. Περίφημη ἦταν ἡ κατηχητικὴ σχολὴ τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὴ σχολὴ αὐτὴ ἵδρυσεν ὁ Πάνταϊνος. Σ' αὐτὴ ἐδίδαξαν ἐκτὸς ἄλλων ὁ **Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς** καὶ ὁ μέγας καὶ πολὺς **Ὡριγένης**.

Στὸ κατηχητικὸ ἔργο ἡ ἰδικὴ μας Ὁρθόδοξος ἐκκλησία ἔχει δώσει ἐξαιρετικὴ προσοχὴ. Ὁ πλατύτατος καὶ πολυπληθὴς ὄμιλος, πού λέγεται «Ὁργανισμὸς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἑλλάδος» σημειώνει ἐξαιρετικὴ δράση. Παράλληλα μ' αὐτὸν καὶ ἄλλες χριστιανικὲς ὀργανώσεις σημειώνουν μεγάλη ἐπιτυχία στὸ κατηχητικὸ ἔργο. Σήμερα τὸ κατηχητικὸ αὐτὸ ἔργο φθάνει ὡς τὰ πιὸ ἀπομεμακρυσμένα χωρία τῆς πατρίδας μας ἀπὸ τὰ λεγόμενα **Κατηχητικὰ σχολεῖα**.

Τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα διακρίνονται σὲ τρεῖς κατηγορίες : α) Τὰ ἀνώτερα κατηχητικὰ, β) τὰ μέσα κατηχητικὰ καὶ γ) τὰ κατώτερα κατηχητικὰ. Στὰ τρία αὐτὰ εἶδη τῶν κατηχητικῶν σχολείων φοιτοῦν χιλιάδες παιδιὰ ἡλικίας 8—18 ἐτῶν Ἡ ὠφέλεια τῶν παιδιῶν αὐτῶν εἶναι ὀλοφάνερη καὶ πολὺ μεγάλη. Ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ ἄλλα παιδιὰ γιὰ τὸ ἦθος τους, τὴν καλωσύνη τους καὶ τὴν σεμνότητά τους.

Ἡ πρόοδος αὐτὴ καὶ ἡ ἠθικὴ καλυτέρευση τῶν ἀνθρώπων

μᾶς δείχνει πόση σπουδαιότητα ἔχει τὸ μάθημα τῆς κατηχήσεως. Χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορούμε νὰ ἔχωμε καθαρὴ εἰκόνα τῶν Χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Δὲν θὰ ἤξεύραμε ποιὲς πράξεις πρέπει νὰ κάνωμε καὶ ποιὲς πρέπει νὰ ἀποφεύγωμε. Δὲν θὰ ἤξεύραμε ποιὰ εἶναι ἡ ὠφέλιμη τροφή γιὰ τίς ψυχές μας, γιὰ νὰ μπορούν νὰ θερμαίνωνται ἀπὸ τὸ ἀληθινὸ χριστιανικὸ φῶς. Δὲν θὰ ἤξεύραμε ποιὸ δρόμο πρέπει νὰ ἀκολουθοῦμε γιὰ νὰ μοσχοβολοῦν οἱ πράξεις μας ἀπὸ τὴν ἀγιότητα καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Κατήχηση λοιπὸν εἶναι τὸ μάθημα, ποῦ μᾶς διδάσκει μὲ μέθοδο καὶ σύστημα τίς ἀλήθειες τῆς θρησκείας μας.

4. Διαιρέση τῆς Κατηχήσεως

Ἡ κατήχηση διαιρεῖται σὲ δυὸ μέρη : α) Τὸ δογματικὸ μέρος καὶ β) Τὸ ἠθικὸ μέρος.

Τὸ δογματικὸ μέρος μᾶς διδάσκει τίς ἀλήθειες, ποῦ πρέπει **νὰ πιστεύωμε** (τίς δογματικὲς ἀλήθειες τῆς θρησκείας μας).

Τὸ ἠθικὸ μέρος μᾶς διδάσκει τίς ἠθικὰς ὑποχρεώσεις, ποῦ ὀφείλομε **νὰ τίς ἐκτελοῦμε**. Τὰ καθήκοντά μας δηλαδὴ πρὸς τὸ Θεό, πρὸς τὸν πλησίον μας καὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας.

Οἱ δογματικὲς ἀλήθειες ἔχουν θεωρητικὸ χαρακτήρα, καὶ οἱ ἠθικὲς ἀλήθειες πρακτικὸ. Λέγομε π.χ. ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι δόγμα καὶ ἀνήκει στὴ σφαῖρα τῆς πίστεως, ἐνῶ ὅταν ὁμιλοῦμε γιὰ τὰ καθήκοντά μας πρὸς τὸν πλησίον μας, τότε ὁμιλοῦμε γιὰ ἠθικὰς ὑποχρεώσεις, οἱ ὁποῖες ἀνήκουν στὴ σφαῖρα τῆς πράξεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Πηγές τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως

Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ ἰδεώδης καὶ τελεία θρησκεία. Τὴν πλήρη ἀλήθεια τῆς διδασκαλίας τοῦ ἰδρυτῆ της καὶ τῶν διαδόχων του διατηρεῖ μόνον ἡ Ὁρθόδοξη Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, δηλαδὴ ἡ ἰδικὴ μας ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ πρέπει νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι. Ἐχομε πρωταρχικὸ καθῆκον λοιπὸν νὰ μάθωμε καλὰ τὰ κυριώτερα μέρη τῆς διδασκαλίας της, πρῶτα γιὰ νὰ ὑπερασπιζόμεθα τὴν ἀλήθεια τῆς πίστεώς μας ἐναντίον τῶν κατηγορῶν της «ἔτοιμοι ἀεὶ

πρὸς ἀπολογίαὶν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» (Α΄ Πέτρου γ, 15). Ἐπειτα γιὰ νὰ μὴ πέφτωμε σὲ πλάνες καὶ θολώνωμε τὴν καθαρότητα τῆς πίστεώς μας.

Τὴν καθαρὴ αὐτὴ ἔκθεση τῆς πίστεώς μας μᾶς τὴ δίδει ἡ Κατήχηση. Ἡ ἀξία λοιπὸν τοῦ μαθήματος τῆς Κατηχήσεως εἶναι πολὺ μεγάλη. Πηγές τῆς Θρησκείας μας καὶ ἐπομένως καὶ τῆς Κατηχήσεως εἶναι δύο: Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοση. Ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς πηγές θὰ δανεισθοῦμε τὶς ὀρθὲς θρησκευτικὰς μας γνώσεις. Ἀπὸ τὰ ἅγια νάματά τους θὰ ποτίζωμε τὶς διψασμένους ψυχὰς μας γιὰ νὰ τὶς στερεώσωμε στὴν ἀρετὴ καὶ νὰ τὶς κατευθύνωμε στὸ ἀγαθό.

1. Ἡ Ἁγία Γραφή

Ἁγία Γραφή ἢ Ἁγία Γραφαὶ ἢ Βίβλος, ὀνομάζεται τὸ σύνολο ἢ ἡ συλλογὴ τῶν Ἱερῶν βιβλίων μέσα στὰ ὁποῖα περιέχονται οἱ δογματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀλήθειες τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ ἱερά αὐτὰ βιβλία εἶναι *θεόπνευστα*, γιὰτὶ γράφηκαν ὑπὸ τὴν ἔμπνευση καὶ καθοδήγηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι—λέγει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος—ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι» (Β΄ Πέτρ. α΄ 21). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπίσης λέγει «Πᾶσα Γραφή θεόπνευστος (Πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ Β΄ Κεφ. Γ΄, 16). Ἡ ἐκπλήρωση τῶν προφητειῶν στὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ὑψηλὴ πνοὴ τοῦ περιεχομένου τῆς Ἁγίας Γραφῆς μᾶς φανερῶνει τὴν θεοπνευστία τῆς.

Τὴν Ἁγία Γραφή ἀποτελοῦν δύο κύκλοι βιβλίων. Ἡ συλλογὴ τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἡ συλλογὴ τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης.

α΄. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μᾶς ὀμιλεῖ γιὰ ὅσα ὁ Θεὸς ἐφάνέρωσε στοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι 49 καὶ διαιροῦνται σὲ *νομικά*, *ἱστορικά*, *διδασκαλικά* καὶ *προφητικά*.

1ον) *Νομικά* εἶναι ἡ πεντάτευχος, δηλαδὴ ἡ γένεση, ἡ ἔξοδος, τὸ λευϊτικόν, οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὸ δευτερονόμιο. Μᾶς ὀμιλοῦν γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τὶς περιπέτειές του καὶ

τις φάσεις τῆς συμφωνίας του με τὸ Θεὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μωϋσέως.

2ο) **Ἱστορικά** εἶναι ὁ **Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ** (διαδόχου τοῦ Μωϋσέως στὴν ἀρχηγία τῶν Ἑβραίων), οἱ Κριτές, ἡ Ρούθ, τὰ τέσσερα βιβλία τῶν Βασιλειῶν, τὰ δύο βιβλία τῶν παραλειπομένων, ὁ Ἔσδρας, ὁ Νοεμίας καὶ ἡ Ἐσθήρ.

Μᾶς συγκινοῦν ἡ ἱστορία τῆς φιλοπάτριδος Ἰουδήθ, ἡ διδακτικὴ ἱστορία τοῦ Τωβίτ καὶ τὰ τρία βιβλία τῶν Μακκαβαίων, ποὺ ἀναφέρουν τὰ ἥρωϊκὰ κατορθώματα τῶν ἑβραίων ὑπὸ τὴν ἡγεσία τους.

3ο) **Διδακτικά** εἶναι τὰ βιβλία ποὺ ἔχουν ποιοτικὸ καὶ ἠθικὸ περιεχομένο. Τρυφερὲς διηγήσεις, τέρπνές ἱστορίες, ρητὰ, προσευχές, παροιμίες, ἀπλὲς καὶ ὑψηλὲς μαζί, ἠθικὲς διδασκαλίες. Ὁ Ἰὼβ (περιγραφή μιᾶς τραγικῆς ζωῆς καὶ παροιμιώδους ὑπομονῆς), ψαλμοὶ (θρησκευτικὰ τραγούδια ὑψηλόπνοα καὶ χαριτωμένα τοῦ Δαυὶδ καὶ ἄλλων ψάλμωδων), οἱ παροιμίες (τοῦ Σολομώντα), ὁ ἐκκλησιαστής (περιγραφή τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων), τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων (τὸ πιὸ λυρικὸ ἀνθρώπινο δημιούργημα, ὅπου με πάθος καὶ γλυκύτητα ἐκθειάζεται ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ στὴν ἐκκλησία), ἡ Σοφία τοῦ Σολομώντα (ὕμνος στὴ Σοφία) καὶ ἡ Σοφία Σειράχ (συλλογὴ ἠθικῶν συμβουλῶν).

4ο) Τὰ **Προφητικά** τέλος περιέχουν τὶς ὑψηλὲς καὶ μεγαλόστομες προφητείες τῶν προφητῶν. Οἱ προφῆτες αὐτοὶ εἶναι οἱ τέσσαρες μεγάλοι (Ἡσαΐας, Ἱερεμίας, Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ) καὶ οἱ δώδεκα μικροὶ (Ὡσηέ, Ἀμώς, Μιχαίας, Ἰωήλ, Ὡβδιού, Ἰωνᾶς, Ναούμ, Ἀββακούμ, Σοφωνίας, Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας). Τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γράφηκαν στὴν Ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Ἐσθήρ καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Τωβίτ, ποὺ ἐγράφηκαν στὴν Ἀραμαϊκὴ γλῶσσα, τῆ γλῶσσα τῶν Μεσοποταμιτῶν καὶ τῶν Συριῶν, καὶ τὰ δύο βιβλία τῶν Μακκαβαίων, ποὺ ἐγράφηκαν στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία μεταφράσθηκαν στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ 72 Ἑλληνιστὲς Ἰουδαίους τῆς Αἰγύπτου στὴν Ἀλεξάνδρεια. Αὐτὸ ἐγίνε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ κατοικοῦσαν στὴν Αἴγυπτο καὶ εἶχαν ξεχάσει τὴ γλῶσσα τους. Ἡ μετάφραση λέγεται τῶν ἑβδομήκοντα (γράφεται με Ὁ γιὰ τὴν εὐ-

κολώτερη απομνημόνευση). Αυτή τή μετάφραση χρησιμοποιεῖ ἡ ἐκκλησία μας.

β' Ἡ Καινὴ Διαθήκη

Καινὴ Διαθήκη εἶναι ἡ καινούργια συμφωνία τοῦ Θεοῦ μεῖ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, πού ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ σφραγίσθηκε μετὰ τὸ αἷμα του.

Τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι 27 καὶ χωρίζονται καὶ αὐτὰ σὲ **Ἱστορικά**, **Διδακτικά** καὶ **Προφητικά**.

Ἱστορικά εἶναι α) τὰ 4 Εὐαγγέλια, τὸ κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Μάρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην, πού μιλοῦν γιὰ τὸ βίον, τὴ διδασκαλίαν καὶ τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ καὶ β) οἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων (ἔργον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ) πού φανερώνουν τὰ ἔργα τῶν Ἀποστόλων καὶ ἰδιαίτερα τῶν κορυφαίων Πέτρου καὶ Παύλου.

Διδακτικά εἶναι 21 ἐπιστολὲς τῶν Ἀποστόλων, πού στάλθηκαν σ' ἓνα ἢ περισσότερα ἄτομα, στοὺς κατοίκους μιᾶς πόλεως, στὰ μέλη μιᾶς ἐκκλησίας, σὲ λαοὺς καὶ γενικά σ' ὄλους τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους τοῦ πλανήτη μας.

Ἀπὸ αὐτές, τὶς 14 ἐπιστολὲς ἔγραψεν ὁ κορυφαῖος Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν, ὁ Θεῖος Παῦλος, πού ἦταν σκευὸς τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶναι δὲ οἱ ἐξῆς: 1 πρὸς Ῥωμαίους, 2 πρὸς Κορινθίους, 1 πρὸς Γαλάτας, 1 πρὸς Ἐφεσίους, 1 πρὸς Φιλιππησίους, 1 πρὸς Κολοσσαεῖς, 2 πρὸς Θεσσαλονικεῖς, 2 πρὸς Τιμόθεον, 1 πρὸς Τίτον, 1 πρὸς Φιλήμονα καὶ 1 πρὸς Ἑβραίους. Ἀκολουθοῦν ἔπειτα μία ἐπιστολὴ τοῦ Ἰακώβου, 2 τοῦ κορυφαίου Ἀποστόλου Πέτρου, τρεῖς τοῦ ἀγαπημένου μαθητῆ Ἰωάννη καὶ 1 τοῦ Ἰούδα. Αὐτὲς οἱ τελευταῖες 7 λέγονται καθολικὲς, ἐπειδὴ ἀπευθύνονται σ' ὄλους τοὺς Χριστιανοὺς.

Προφητικὸ τέλος βιβλίου εἶναι ἡ **Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου**, πού ἔγραψε ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅταν ἦταν ἐξόριστος στὴ νῆσο Πάτμο καὶ πού προφητεύει τοὺς ἀγῶνες καὶ τὸν θρίαμβο τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅλα τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης γράφηκαν στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὅπως μάλιστα μιλιόταν στὴν Ἀλεξάνδρεια, ἐκτὸς πιθανὸν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ γράφηκε στὴν Ἀραμαϊκὴ γλῶσσα καὶ μεταφράσθηκε ἔνωρίς στὴν Ἑλληνικὴ.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀνοίγει τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ Καινὴ Διαθήκη εἶναι τὸ οὐσιαστικὸ βιβλίο τῆς σωτηρίας. Καὶ τὰ δυὸ μαζί εἶναι ἡ ὑπερφυσικὴ γραπτὴ ἀποκάλυψη τοῦ θελήματος τοῦ ἐπουρανίου πατρὸς.

2. Ἡ Ἱερὰ Παράδοση

Ἡ Ἱερὰ Παράδοση εἶναι ὁ ἄγραφος νόμος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος συμπληρώνει τὴν Ἀγία Γραφή. Ἱερὰ Παράδοση εἶναι ἡ διαφύλαξη καὶ ἡ διάσωση τῶν δογματικῶν, λειτουργικῶν καὶ ἱστορικῶν ἀληθειῶν, πού δὲν περιέχονται στὴν Ἀγία Γραφή, ἀλλὰ εἶναι σύμφωνες μὲ τὸ πνεῦμα τῆς. Ἔχει διαφυλάξει ὅσα δὲν ἐσημείωσαν οἱ μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ μεταδόθηκαν στοματικὰ μὲ τὸ κήρυγμα.

Χωρὶς τὴν Ἱερὰ παράδοση θὰ ὑπῆρχαν πολλὰ κενὰ στὴν Ἐκκλησία μας. Τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ, οἱ εἰκόνες, οἱ νηστείες, τὸ λιβάνι, τὰ κανδήλια, τὰ ἄμφια τῶν κληρικῶν καὶ ὅλες οἱ ἱερὲς ἀκολουθίες καὶ λειτουργίες, μᾶς εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὴν Ἱερὰ παράδοση. Οἱ κανόνες τῶν Ἀποστόλων, οἱ ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἀπολογητῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, ἐφ' ὅσον συμφωνοῦν μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς Ἀγίας Γραφῆς, εἶναι Ἱερὰ παράδοση.

Ὡς τὸ 54 μ. Χ. ἡ ἐκκλησία μας κυβερνιόταν μὲ προφορικὲς ἐντολὲς καὶ ὁδηγίες. Ἀπὸ τὴν Ἱερὰ παράδοση δηλαδή. Ἐπομένως δίχως αὐτὴ θὰ ὑπῆρχε χάος καὶ ἀταξία.

Τὴ σπουδαιότητα καὶ σημασία τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως τονίζουν ὅλοι οἱ Ἀπόστολοι καὶ Ἅγιοι Πατέρες. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει στοὺς Χριστιανοὺς τῆς Θεσσαλονίκης τὰ ἀκόλουθα: «Ἄρα, οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν» (Β' Θεσσαλ. β' 15). Δηλαδή «ἀδελφοί, νὰ μείνετε σταθεροὶ στὴν πίστη καὶ νὰ φυλάσσητε καὶ νὰ ἀκολουθήτε τὶς παραδόσεις, τὶς ὁποῖες διδαχθήκατε μὲ τὸ κήρυγμα ἢ μὲ ἐπιστολὴ μας». Ὁ ἴδιος γράφει στοὺς Κορινθίους. «Ἐπαινῶ ὑμᾶς ἀδελφοί ὅτι πάντα μου μέμνησθε καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε» (Α' Πρὸς Κορινθ. ΙΑ' 2). «Σᾶς ἐπαινῶ, λέγει, ἀδελφοί μου, γιατί θυμᾶσθε καὶ τηρεῖτε τὰς παραδόσεις, ὅπως σᾶς τὶς παρέ-

δωσα». Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος γράφει : Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παράδοσεως». «Δηλαδή τὰ δόγματα καὶ τὰ κηρύγματα τὰ ἔχομε ἢ ἀπὸ τὴν ἐγγραφο διδασκαλία ἢ ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ παράδοση». Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐπίσης λέγει. «Πολλὰ εἶχον γράφειν, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμου γράψαι, ἐλπίζω δὲ εὐθέως ἰδεῖν σε καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν» (Καθολ. ἐπιστολὴ Γ' 13 καὶ 14). Δηλαδή «πολλὰ εἶχα νὰ σοῦ γράψω, ἀλλὰ ἐπιφυλάσσομαι νὰ σοῦ τὰ εἶπω προφορικά». Καὶ ἄλλοῦ ὁ ἴδιος «πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ» δηλαδή «καὶ ἄλλα πολλὰ θαύματα ἔκαμεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του, τὰ ὅποια δὲν εἶναι γραμμένα στὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιον». Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ Ἱερὰ Παράδοση εἶναι ἡ δευτέρη **Ἰσόκυρη** καὶ **Ἰσότημη** πηγὴ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας καὶ ἡ συνέχεια καὶ τὸ συμπλήρωμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τὴν Ἱερὰ Παράδοση δέχεται καὶ ἡ Δυτικὴ (Καθολικὴ ἢ Παπικὴ) Ἐκκλησία. Μόνο ποῦ τὴν ἐνόθευσε σ' ὅσα σημεῖα τῆς χρειάζοταν γιὰ νὰ στηρίξη τίς καινοτομίες καὶ αὐθαιρεσίες τῶν Παπῶν καὶ νὰ τοὺς στερεώσῃ διοικητικῶς. Οἱ Διαμαρτυρούμενοι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὴν ἀπέρριψαν τελείως καὶ δέχονται ὡς μόνη αὐθεντικὴ πηγὴ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας τὴν Ἁγία Γραφή.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΤΟ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ
ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

**1. Αίτια τῆς συντάξεως τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.
Ὀνομασία καὶ ἄρθρα αὐτοῦ.**

Ἡ διάδοσις τῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἔγινε μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα. Ἡ Θεία δύναμις ἐβοήθησε ἀσφαλῶς. Γιατὶ δὲν ἦταν δυνατόν χωρὶς αὐτὴ νὰ ὑπερνικηθοῦν τόσα τεράστια καὶ ἀνυπέβλητα ἐμπόδια..

Τὰ ἐμπόδια αὐτὰ ἦταν *ἐξωτερικὰ* καὶ *ἐσωτερικὰ*. Οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἦταν οἱ Ῥωμαῖοι Ἀυτοκράτορες, οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ εἰδωλολάτρεις ἱερεῖς καὶ ἄλλοι. Οἱ ἐσωτερικοὶ ἦταν οἱ αἵρετικοί, ποὺ ἐκήρυτταν διδασκαλίας ἀντίθετες πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Γιὰ νὰ μὴν παρασύρῶνται οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὰ νόθα αὐτὰ κηρύγματα τῶν αἵρετικῶν καὶ γιὰ νὰ μὴν πλανῶνται ἀπὸ τίς ἀυθαίρετες ἐρμηνεῖς τους καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γιὰ νὰ διευκολυνθοῦν στὴν κατανόησιν τῶν δογμάτων τῆς θρησκείας ὅσοι δὲν εἶχαν ἱκανὰ πνευματικὰ ἐφόδια καὶ ἐκκλησιαστικὴ μόρφωσις, συνώψισεν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία τίς δογματικὰς ἀλήθειαις *στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως*.

Σ' αὐτὸ περιέχονται οἱ βασικαὶ διδασκαλίαι τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀλήθειαι αὐταὶ ὀνομαζοῦνται δόγματα. Ἡ ἀυθεντικὴ ἔκθεσις τῶν δογμάτων αὐτῶν γίνεται περιληπτικὰ στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως.

Σύμβολο λέγεται, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ τὸ διακριτικὸ γνῶρισμα τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανοῦ.

Λέγεται επίσης και *κανὼν τῆς πίστεως* και ὁμολογία τῆς πίστεως και «*πιστεύω*» ἀπὸ τὸ ρῆμα ποὺ ἀρχίζει.

Τὸ Σύμβολο αὐτὸ τῆς Πίστεως ἀποτελεῖται ἀπὸ 12 ἄρθρα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ πρῶτα ἑπτὰ ἔγιναν στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας τὸ ἔτος 325 μ. Χ. ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία συνῆλθεν ἐναντίον τοῦ αἰρετικοῦ Ἀρείου, ποὺ ἀρνίονταν τὴ θεότητα τοῦ υἱοῦ. Τὰ ἄλλα πέντε ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ ἔτος 381 μ.Χ. Ἡ δευτέρα οἰκουμενικὴ σύνοδος συνῆλθεν ἐναντίον τοῦ αἰρετικοῦ Μακεδονίου, ποὺ ἀρνίονταν τὴ Θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὰ 12 ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως εἶναι αὐτά :

Ἄρθρ. 1ο) Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ και γῆς ὁρατῶν τε πάντων και ἀορατῶν.

Ἄρθρ. 2ο) Και εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Ἄρθρ. 3ο) Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους και διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν και σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου και Μαρίας τῆς Παρθένου και ἐνανθρωπίσαντα.

Ἄρθρ. 4ο) Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου και παθόντα και ταφέντα.

Ἄρθρ. 5ο) Και ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

Ἄρθρ. 6ο) Και ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς και καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Ἐρθρ. 7ο) Και πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης, κρῖναι ζῶντας και νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Ἄρθρ. 8ο) Και εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ και Υἱῷ συμπροσκυνούμενον και συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

Ἄρθρ. 9ο) Εἰς μίαν ἁγίαν, καθολικὴν και Ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν.

"Αρθρ. 10) Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν
"Αρθρον 11ο) Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.
"Αρθρ. 12ο) Καί ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΛΟΥ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

1. Ὁ Θεὸς καὶ τὸ Σύμπαν

Πρῶτο ἄρθρο. «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ἀναφέρεται στὸ Θεό. Ὁ Θεὸς μᾶς διδάσκει εἶναι ἓνας. Ἡ πρώτη ἐντολὴ τοῦ δεκαλόγου τοῦ Μωϋσέως εἶναι σαφῆς καὶ κατηγορηματικὴ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς Θεοῦ. «Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεός σου, οὐκ ἔσονται σοι ἕτεροι Θεοὶ πλὴν ἐμοῦ». (ἐξ. Κεφ. 2).

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει. Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐπὶ πᾶν ἡμῖν» (Ἐφεσ. δ' 6).

Ὁ ἓνας ἀληθινὸς Θεὸς κατὰ πρῶτο λόγο μᾶς φανερῶνεται διὰ τῆς ὑπερφυσικῆς ὁδοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ τόσοι λαοὶ μὲ πρόοδο καὶ σοφία πίστεψαν σὲ πολλοὺς Θεοὺς καὶ θεοποίησαν τὰ εἶδωλα, διότι *δὲν ἀπεκαλύφθη* σ' αὐτοὺς ὁ Θεός. Αὐτὸ ἔχει μεγάλη ἀξία, γιατί ὁ περιορισμένος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν πλήρη ἀλήθεια καὶ νὰ χύσῃ καθαρὸ φῶς στὸ ζήτημα τῆς θεότητος μὲ τίς ἰδικές του δυνάμεις. Πρέπει ἡ θεία δύναμη νὰ τὸν ρίξῃ στὸ δρόμο *τῆς ὑπερφυσικῆς ἀποκαλύψεως*.

Ἡμπορεῖ ὅμως ὁ Θεὸς νὰ ἀποκαλυφθῇ στὸν ἄνθρωπο κατὰ δευτέρου λόγο καὶ μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ νοῦ του, πού εἶναι ὁ φυσικὸς δρόμος. Τὰ διάφορα φαινόμενα καὶ οἱ φυσικὲς καὶ ψυχικὲς ἐνέργειες μᾶς ὁδηγοῦν στὴν πίστη τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι καὶ αὐτὸς ἓνας τρόπος τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς τὸ λέγει. «Οὐκ ἁμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφήκεν ἀγαθοποιῶν, οὐρανόθεν ἡμῖν ὑετοὺς διδοὺς (Πραξ. ΙΔ 17) Δηλαδῆ «μὲ τίς εὐεργεσίης μᾶς φανερῶνεται ὁ Θεός, στέλνοντας σὲ μᾶς τὴν βροχὴ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς κλπ.». Ὁ ἴδιος ὁ Ἀπό-

στολος λέγει. «Τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν» (Α΄ Κορινθ. β΄ 10-12) Δηλαδή «ὄχι ἀπὸ κοντά μας, ἀλλὰ φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ ἅγιο πνεῦμα μποροῦμε νὰ γνωρίσωμε τὸ Θεὸ καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ.

Συμπέρασμα : Μποροῦμε νὰ γνωρίσωμε τὸ Θεὸ πρῶτον ὑπερφυσικῶς μὲ τὴν πίστη καὶ δεύτερο φυσικῶς μὲ τὸ λογικὸ καὶ τὴ συνείδηση.

Γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὸ Θεὸ μὲ τὸ λογικὸ καὶ τὴ συνείδηση ἔχομε μία σειρὰ ἀπὸ λογικὲς ἀποδείξεις, οἱ ὁποῖες εἶναι οἱ ἑξῆς.

α΄. Ἡ κοσμολογικὴ ἀπόδειξη

Ἡ ὕπαρξη τοῦ κόσμου μᾶς ὁδηγεῖ στὴν πίστη τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Ὁ κόσμος εἶναι ἀποτέλεσμα κάποιας αἰτίας. Ἡ αἰτία αὕτη εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι μέσα του. Ἡ αἰτία αὕτη εἶναι ὁ Θεός, ποὺ δημιούργησε τὸν κόσμον. «Πᾶς οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός (Ἐβρ. γ΄ 4).

Αὕτη ἡ μαγικὴ ὁμορφιά τοῦ κόσμου, αὐτὸ τὸ ὑπέρλαμπρο μεγαλεῖο του, ὅλα αὐτὰ τὰ θαυμάσια τῆς Γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ μεθοῦν τὴν ὄραση, σαγηνεύουν τὴν ἀκοή καὶ γοητεύουν ὅλη μας τὴν πολὺπλευρὴ αἴσθησι, αὐτὰ ἐνέπνευσαν καὶ τὸν ψαλμωδὸ, ποὺ γεμᾶτος οἴστρου καὶ θαυμασμοῦ ἀνακράζει : «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιήσιν δὲ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα» (Ψαλμ. 18, 1). Ὁ κόσμος εἶναι ἓνα καλλιτέχνημα. Σὰν τέτοιο ἔχει τὸν καλλιτέχνη του. Καὶ ὁ καλλιτέχνης αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός.

β΄. Ἡ τελολογικὴ ἀπόδειξη

Ἄν τὰ ἄστρα, οἱ ἄπειροι οὐράνιοι κόσμοι, ποὺ στροβιλίζονται στὸ ἄπειρο συγκρούονταν μεταξύ τους, ὁ κόσμος θὰ γινόταν στάχτη, ἢ θὰ μεταβαλόταν σὲ ἐρείπια. Δὲν συμβαίνει ὅμως αὐτό, γιατί ὅλα ἀκολουθοῦν ὠρισμένους νόμους. Ὑπάρχει τάξη στὶς κινήσεις τους. Σὲ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ὑπάρχει ἁρμονία. Ἡ ἁρμονία αὕτη καὶ ἡ τάξη τέθηκαν ἀπὸ τὸ Δημιουργό, τὸ Θεό.

Ὁ Θεὸς ἔβαλε σκοπιμότητα σ' αὐτά, ὅλα τὰ κατευθύνει σὲ κάποιο ὑπέρτο σκοπὸ (τέλος).

Ἡ ἄρμονία αὐτή, ἡ τάξη καὶ ἡ σκοπιμότητα μὲ τὴν ἐξαίσια ὁμορφιά, ποὺ ὑπάρχει καὶ ξεχύνεται ἀπὸ αὐτά, ἐκίνησαν τὴ φαντασία τοῦ ψαλμωδοῦ νὰ ψάλῃ σὲ μιὰ στιγμή φωτεινῆς ἐμπνεύσεως. «Ὡς ἔμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας». Ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Σωκράτης ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ὁ Κάντ, ὁ Παστέρ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς νεωτέρους σοφοὺς, ἐξαίρουν τὴν ἀπόδειξη αὐτή.

«Ὁ ἔναστρος οὐρανὸς ἐπάνω μου, καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος μέσα μου κινοῦν τὴν ψυχὴ μου, σὲ ἐκπληξῆ καὶ σὲ θαυμασμό» λέγει ὁ Κάντ.

γ'. Ἡθικὴ ἀπόδειξη

Κάθε ἄνθρωπος ἰσορροπημένος αἰσθάνεται χαρὰ, ὅταν πράττῃ τὸ ἀγαθὸ καὶ στενοχωριέται, αἰσθάνεται τύψη συνειδήσεως, ὅταν πράττῃ τὸ κακό. Αὐτὸς ὁ ἐσωτερικὸς ἐπαινος ἢ ἔλεγχος προέρχεται ἀπὸ τὴ συνείδηση, ἡ ὁποία εἶναι τρόπον τινὰ ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ὁ ἄγρυπνος κριτὴς μας. Ὅπως ὑπάρχει ἐξωτερικὴ τάξη στὸν κόσμον, ἔτσι ὑπάρχει καὶ ἐσωτερικὴ τάξη (ἠθικὴ) μέσα μας.

Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ φωνὴ μᾶς λέγει καθαρά, ὅτι ὁ θεὸς μᾶς ἀμείβει, ὅταν πράττωμε τὸ καλὸ καὶ μᾶς τιμωρεῖ, ὅταν πράττωμε τὸ κακό. Ἐδῶ ὁμως στὸν μάταιον κόσμον μας συνήθως οἱ κακοὶ εὐτυχοῦν καὶ οἱ ἀγαθοὶ δυστυχοῦν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἄδικο καὶ παράλογο. Θὰ πρέπη λοιπὸν σὲ μιὰ ἄλλῃ ζωῇ νὰ ὑπάρχῃ ἡ βράβευση τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ τιμωρία τῆς κακίας. Αὐτὸ μᾶς λέγει ἡ δίκαιη φωνὴ τῆς συνειδήσεώς μας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς υπάρξεως τοῦ ὑπερτάτου κριτοῦ, τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι παντογνώστης καὶ δίκαιος.

δ'. Ἱστορικὴ ἀπόδειξη

Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τότε ποὺ ἔδωσε σημεῖα ζωῆς καὶ υπάρξεως, ἦταν θρησκός. Ἐπίστευε σὲ μιὰ ἢ πολλὰς θεότητες καὶ εἶχε κάποιο εἶδος λατρείας ἀτελεῆς ἢ τελειότερο. Μιὰ ἐσωτερικὴ δύναμη τὸν κινοῦσε νὰ πιστεῦῃ σὲ κάποιο ἀνώτερον ὄν. Ἀλλὰ ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ πράγματι Θεός,

γιατί υπάρχει αυτή ή έσωτερική ώθηση; Χωρίς μαγνήτη δέν μαγνητίζονται τὰ άντικείμενα. Χωρίς τήν ύπαρξη Θεοϋ δέν θά στρέφονταν πρὸς αὐτόν τὰ έκατομύρια τῶν άνθρωπίνων ψυχῶν, άπαιδεύτων ή πολιτισμένων.

Ἡ ύπαρξη άνωτάτου ὄντος είναι ή μόνη πηγή έλπίδας και παρηγορίας ὄλων τῶν φυλῶν, τῶν λαῶν και τῶν άνθρώπων.

ε'. Ὀντολογική άπόδειξη

Κάθε άνθρωπος έχει μέσα του τὸν πόθο πρὸς τὸ τέλειο. Σέ οποιοδήποτε σκαλοπάτι έπιτυχίας και νά άνέβη ὁ άνθρωπος, πάντα έπιδιώκει τὸ άνώτερο. Είναι ένα είδος πόθου τοϋ άπέιρου, ὅπως θά έλεγε ὁ Κάντ. Τήν αιώνια αὐτή και άπειρη δόξα τής ψυχής του, μόνον πλησιάζοντας τὸ Θεὸ ήμπορεί νά ίκανοποιήση, μόνον εκεί ήμπορεί νά άτενίση τὸ τέλειο.

Ἄ Θεὸς μόνο είναι τέλειος και μόνον, ὅταν πλησιάζωμε πρὸς αὐτόν, γινόμαστε τέλειοι.

2. Οὐσία και ιδιότητες τοϋ Θεοϋ

Τὸ Θεῖο δέν ήμποροϋμε νά τὸ κατανοήσωμε. Ξεκινούμε άπὸ τὰ δημιουργήματα, γιὰ νά μορφώσωμε μιὰ γνώμη γιὰ τήν οὐσία και τίς ιδιότητες τοϋ Θεοϋ.

α'. Ὁ Θεὸς είναι *άκατάληπτος*. Είναι «άόρατος έν άπροσίτῳ οίκῳ φωτί». (Α' Τιμόθ. στ' 16). Τὸ μόνο ποϋ μποροϋμε νά ξέρωμε άπὸ τὸ Θεὸ είναι ὅτι είναι άπειρος και *άκατάληπτος*. Μᾶς ένθυμίζει τὸν άρχαῖο μας σοφὸ Σωκράτη αὐτό, ποϋ λέγει ὁ πατήρ Κύριλλος. «Έν ταῖς περι Θεοϋ μεγάλη γνώσις τὸ τήν άγνωσίαν ὁμολογεῖν». Δηλαδή είναι πολὺ γνωστικὸς ὅποιος άναγνωρίζει τήν άγνοιά του γιὰ τὰ ζητήματα περι θεότητας. Πάντως μποροϋμε νά γνωρίσωμε τόσο τὸ Θεὸ, ὅσο χρειάζεται γιὰ νά τείνωμε νά τοϋ ὁμοιάσωμε και νά άποκτήσωμε τή σωτηρία τῶν ψυχῶν μας. "Έτσι ή γνώση μας θά είναι «γνώσις έκ μέρους» (Α' Κορινθ. ΙΙ' 1.2).

Ἄκόμη έχομε τήν παρηγορία ὅτι στη μέλλουσα ζωή θά βλέπωμε τὸ Θεὸ, ὄχι θαμπά, ὡσάν μέσα άπὸ καθρέπτη, αλλά πρόσωπο πρὸς πρόσωπο (οὐχι δι' έσόπτρου και έν αἰνίγματι, αλλά πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, (Α' Κορινθ. ΙΙ' 22).

Τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καθώρισε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς στὴ συνομιλία του μὲ τὴν Σαμαρείτιδα στὴν κώμη Σιχάρ. Ὁ Θεὸς εἶπεν εἶναι πνεῦμα καὶ μὲ πνεῦμα καὶ ἀλήθεια πρέπει νὰ τὸν προσκυνοῦμε. «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Ἰωάν. Δ' 24).

Ὡς πνεῦμα λοιπὸν ὁ Θεὸς εἶναι ἄυλος, ὡς ἄυλος *τέλειος* καὶ ἔχει νόηση καὶ ἐλεύθερη θέληση.

β' *Εἶναι ἀόρατος*. Ἄν δὲν ἦταν ἀόρατος, δὲν θὰ ἦταν πνεῦμα. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει : «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται». Δηλαδή τὸ Θεὸ κανεὶς δὲν εἶδε ποτέ, οὔτε μπορεῖ νὰ τὸν ἰδῇ. Στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ καὶ στὸ ὄρος Θαβῶρ ἀκούστηκε ἡ φωνὴ του, ἀλλὰ δὲν τὸν εἶδε κανεὶς.

γ'. *Εἶναι πανταχοῦ παρὼν*. Ὡς ἀπόλυτο καὶ τέλειο πνεῦμα εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ πληροὶ τὸ Σύμπαν. Ὁ προφῆτης Δαυὶδ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν πανταχοῦ παρουσία τοῦ Θεοῦ. «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω ; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ, ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην, πάρει. Ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ἄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με καὶ καθέξει με ἢ δεξιὰ σου» δηλ. Εἴτε ἀναβῶ στὸν οὐρανὸ, εἴτε καταβῶ στὸν Ἄδη, εἴτε κατασκηνώσω εἰς τὰ ἀκρότατα τῆς θαλάσσης θὰ σὲ συναντήσω.

δ'. *Εἶναι παντοδύναμος*. Ὡς τέτοιος ἐδημιούργησε τὸ Σύμπαν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ἔσωσε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ἡ Ἁγία Γραφή τὸν ὀνομάζει *Κύριον, Βασιλέα* τῶν ὅλων καὶ *Ἰσχυρόν*. Ὁ Ἰωβ λέγει «οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν», δηλαδή «γνωρίζω ὅτι τὰ πάντα δύνασαι, τίποτε δὲ δὲν εἶναι ἀδύνατο σὲ Σένα».

ε'. *Εἶναι αἰώνιος*, Ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος, ἀθάνατος, ἄναρχος, ἀναλλοίωτος καὶ χωρὶς ἀρχῆ καὶ τέλος. Εἶναι ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή «ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἀρχόμενος» (Ἀποκ. Α' 3).

Εἶναι ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν (Α' Τιμοθ. στ' 16). «Προτοῦ ὄρη γεννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ». (Ψαλμὸς 89,2) λέγει ὁ ψαλμωδὸς καὶ ἄλλοι ὁ Δαυὶδ λέγει «αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ

διαμένεις» δηλαδή οί ούρανοι θά άφανισθοῦν, σὺ δὲ θά ὑπάρ-
χης (Ψαλμὸς 101, 26).

στ'. **Εἶναι παντογνώστης.** «Σὺ συνήκας τοὺς διαλογισμοὺς μου ἀπὸ μακρόθεν. Δηλαδή «Σὺ γνωρίζεις τοὺς στοχασμοὺς μου (Ψαλμὸς 138,2). «Μεΐζων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ γινώσκει πάντα» λέγει ὁ Ἰωάννης (Α' Ἰωάν. Γ 20). Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸν ὀνομάζει «Κριτικὸν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας». Ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰ παρελθόντα, τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα. Ἡ πρόγνωση αὐτὴ δὲν δεσμεύει τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ τὸν Θεὸ εἶναι τὰ πάντα παρόντα καὶ γι' αὐτὸ τὰ γνωρίζει.

ζ'. **Εἶναι πάνσοφος.** Στὸν κόσμον ὑπάρχει τάξη, ἀρμονία καὶ σκοπιμότητα. Ὅλα τὰ διέπουν νόμοι ἀκριβεῖς καὶ σοφοί. Γι' αὐτὸ γεμάτος ἀπὸ θαυμασμὸ ὁ Δαυτῖδ ψάλλει. «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (103, 24).

η' **Ὁ Θεὸς εἶναι ἅγιος** (ἠθικὴ ιδιότης).

Ὁ Θεὸς εἶναι ἐναμάρτητος. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀγαθότητα, καὶ γι' αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἀγαθοὶ «ἅγιοι γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος εἰμί» λέγει στὸ Λευϊτικὸ (10.2, 1). Καὶ ὁ Ἰωάννης γράφει «ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν οὐδεμία» (Ἰωάννου Α' α' 3).

θ'. **Ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος.** Ὁ Θεὸς ἀμείβει τοὺς καλοὺς καὶ τιμωρεῖ τοὺς πονηροὺς. Εἶναι πιστὸς καὶ δίκαιος πατέρας. Θά ἀποδώσῃ «ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα του» (Ρωμ. β' 6).

Ὁ ψαλμωδὸς λέγει, «δίκαιος ὁ Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε» (Ψαλμ. 47),

Εἶναι ἀληθινὲς καὶ δίκαιες οἱ κρίσεις του (Ἄποκ. Ιε. 7).

ι'. **Ὁ Θεὸς εἶναι πλήρης ἀγάπης.** Ὁ Χριστιανισμὸς μὲ μιὰ λέξη εἶναι ἀγάπη. Καὶ ἀπὸ ἀγάπη μᾶς ἔπλασε ὁ Θεὸς «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶν» (Ἰωάννης Α. 8) Ἀπὸ ἀγάπη «τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε, ἵνα πᾶς ὁ πιστευὼν εἰς αὐτόν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον (Ἰωάν. Γ' 16)», «οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεὸς (Λουκ. ΙΗ' 19). Γι' αὐτὸ εἶναι οἰκτῆρων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλαιος (Ψαλμ. 102 Β). Ὁ Θεὸς ὡς πανάγαθος δὲν ἐδημιούργησε μόνο τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ προνοεῖ γι' αὐτόν. Ὅλες αὐτὲς οἱ ιδιότητες εἶναι ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου τῆς τελειότητος τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τείνωμε νὰ ὁμοιωθοῦμε πρὸς αὐτόν.

3. Ἡ Ἁγία Τριάς

Ἡ ἐκκλησία μᾶς διδάσκει ὅτι στὸν ἕνα κατ' οὐσίαν Θεό, διακρίνομε τρεῖς ὑποστάσεις (τρία πρόσωπα). Οἱ τρεῖς αὐτὲς ὑποστάσεις δὲν ἀποτελοῦν τρεῖς θεούς, ἀλλὰ ἕνα Θεὸ Τριαδικό. Τὰ τρία αὐτὰ πρόσωπα εἶναι ὁ Θεὸς **Πατὴρ**, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Δημιουργός, ὁ Θεὸς Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι **Σωτήρας**, καὶ ὁ Θεὸς **Ἅγιον Πνεῦμα**, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ὀδηγός. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ πρόσωπα εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας (ὁμοούσια) καὶ εἶναι ἡνωμένα τελείως. Διακρίνονται δέ, ὅτι ὁ πατὴρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ υἱὸς γεννητὸς πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ πατρὸς. Στὸ βιβλίον τῆς γενέσεως, πρὶν νὰ πλάσῃ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο λέγει. «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν (Γεν. Α' 26). Κατ' εἰκόνα θὰ εἴπῃ μὲ **νοῦν** καὶ καθ' ὁμοίωσιν μὲ **ἐλευθέραν θέλησιν**.

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἀναφέρεται. «Ἴδου ὁ Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν» δηλαδή ἔχει γίνει σὰν ἕνας ἀπὸ ἐμᾶς. Ὁ πληθυντικὸς αὐτὸς ἀναφέρεται στὸν Τριαδικὸ Θεό.

Καθαρὰ ὁμῶς μᾶς ὁμιλεῖ ἡ Καινὴ Διαθήκη. «Ὅταν ἔβγαينه ἀπὸ τὰ νερὰ τοῦ Ἰορδάνη ὁ Ἰησοῦς, ἀκούσθηκε ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς «οὗτος ἐστὶν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε» (Ματθ. ΙΖ' ε Γ. 17) καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κατέβηκε στὴν κεφαλὴ του ὡς περιστέρα.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀναφέρει «Τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσίν» (δηλαδή ἕνας Θεός) (Α' Ἰωάν. Ε' 7).

Τέλος ὅταν ἔστειλε τοὺς μαθητὲς στὸ κήρυγμα ὁ Ἰησοῦς, τοὺς εἶπε νὰ βαπτίζουσι ὄσους πιστεύουσι εἰς **τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ** καὶ **τοῦ Ἁγίου Πνεύματος** (Ματθ. κη' 19).

Τὸ δόγμα αὐτὸ περὶ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, εἶναι τὸ πρῶτον καὶ τὸ σπουδαιότερον τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἔμπορεῖ ὁμῶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ τελείως ὁ περιορισμένος νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἕνα μυστήριον, στὸ ὁποῖον πλησιάζομε μόνο μὲ τὴ θερμὴ καὶ εἰλικρινῆ πίστη μας.

4. Περί τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου

Στὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ὁ Θεὸς ἀναφέρεται «ποιητῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων».

Τὸν κόσμο, τὸ ἀσύγκριτο αὐτὸ καλλιτέχνημα καὶ στόλισμα, τὸ ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς *ἐκ τοῦ μηδενὸς* μὲ μόνο τὸ λόγο του, ἀπὸ ἀπειρη ἀγάπη καὶ ἀγαθότητα, «ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα (Β' Ματ. 2, 28)», δηλαδή ἀπὸ τὸ μηδέν. Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν (Ψαλμ. 32 στ' 9). Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ αἰτία τῆς δημιουργίας τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὁ Δημιουργὸς ὄλων ἐκείνων, ποὺ φαίνονται καὶ δὲν φαίνονται.

Χωρὶς ὕλη εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀδύνατος ἡ δημιουργία, «Παρά Θεοῦ ὅμως πάντα δυνατὰ ἐστὶ» (Ματθ. ιθ' 25).

Ὁ ὕλισμός, ποὺ παραδέχεται ὅτι ὁ κόσμος δημιουργήθηκε τυχαίως, βρίσκεται σὲ μεγάλη πλάνη.

Κατὰ τὴν Ἁγία Γραφή ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε πρῶτα τὰ κατώτερα ὄντα καὶ ἔπειτα τὰ ἀνώτερα. Τὰ ἐδημιούργησε δὲ σὲ ἕξι ἡμέρες μὲ μόνο τὸ λόγο του. Ὅλοι οἱ μεγάλοι σοφοὶ φυσικοί, γεωλόγοι, μαθηματικοὶ κλπ. μὲ ἔκπληξη καὶ θαυμασμὸ ὁμιλοῦν γιὰ τὴ «Γένεση» τοῦ Μωϋσῆ. Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ «Γένεση» εἶναι θεόπνευστο βιβλίον.

5. Ἡ Θεία Πρόνοια

Ὅταν ἓνας ἄνθρωπος κτίσῃ ἓνα σπίτι, δὲν τὸ ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ φροντίζει γιὰ τὴ συντήρησή του. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον ἀπὸ ἀγαθότητα καὶ ἀγάπη. Θὰ ἦτο παραλογισμὸς λοιπὸν καὶ ἀσυνέπεια νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι ἀφοῦ τὸν ἐδημιούργησε, τὸν ἄφησε στὴν τύχη του. Ἀντίθετα ὁ Θεός, ὡς ἐπουράνιος πατέρας ὄχι μόνον δὲν ἀδιαφορεῖ, ἀλλ' ἀντίθετα φροντίζει γιὰ τὴ συντήρηση καὶ κυβέρνησις τοῦ κόσμου. Ἡ φρόντιδα αὐτὴ ὀνομάζεται *Θεία Πρόνοια*. Τὰ πάντα συντηρεῖ καὶ τὰ πάντα διευθύνει γιὰ νὰ φέρῃ τὸν ἄνθρωπον στὸ δρόμον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς τελειοποιήσεως. «Ἀνοίξαντός σου τὴν χεῖρα, λέγει ὁ Ψαλμωδός, τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος, ἀποστρέψαντος δὲ σοῦ τὸ πρόσωπον ταραχθήσονται

άντανελείς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτὸν ἐπιστρέψουσιν». (Ψαλμ. ργ' 28). Ἐπὶ σένα δηλαδὴ ἐξαρτᾶται νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμο τοῦ προορισμοῦ τοῦ τὸ Σύμπαν ἢ νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν ἀνυπαρξία.

Καὶ ἄλλοῦ «ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν», (Πράξ. Ζ' 18).

Σ' αὐτὸν τὸν Θεὸ δηλαδὴ ἀνήκομε καὶ ἀπ' αὐτὸν ἀντλοῦμε τὴν κάθε μας ἐκδήλωση.

Καὶ αὐτὰ τὰ κατώτατα ὄντα τὰ συγκρατεῖ καὶ τὰ προσέχει «Ἐγαπᾶς γὰρ τὰ ὄντα καὶ οὐδὲν βδελύσσης ὧν ἐποίησας οὐδὲ γὰρ ἄν τι μισῶ κατεσκεύασας, πῶς ἔμεινεν ἄνευ, εἰ μὴ σὺ ἠθέλησας; ἢ τὸ μὴ κληθὲν ὑπὸ σοῦ διετηρήθη; (Σοφ. Σολομ. α' 25) (Ψαλμὸς 103, 29). Ἐγαπᾶς δηλαδὴ ὅλα τὰ ὄντα καὶ κανένα δὲν παραμελεῖς. Ποῖο ἤμποροῦσε νὰ διατηρηθῇ χωρὶς τὴν θέλησὶ σου; Οὐδὲν ἀπρονόητον—λέγει ὁ Μέγας Βασιλεῖος—οὐδὲ ἡμελημένον παρὰ Θεοῦ. Πάντα σκοπεύει ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς».

Καὶ προσθέτει ὁ ἴδιος. Πᾶσι πάρεστι σκορπίζων ἑκάστου τὴν σωτηρίαν. Πολλάκις γοῦν καὶ ἐν τοῖς μικροτάτοις ἢ σοφία αὐτοῦ καὶ ἡ πρόνοια διαφαίνεται. Δηλαδὴ κανένα ὄν δὲν ἀφήνει χωρὶς νὰ τὸ κατευθύνῃ στὴ σωτηρία. Πολλὲς φορές καὶ στὰ πιὸ μικρὰ ἢ σοφία καὶ ἡ πρόνοιά του διακρίνεται.

Γι' αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς λέγει ὅτι οὔτε καὶ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ στρουθία ἀκόμη (οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν» (Ματθ. ι' 29). Στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλίαν λέγει: «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὅτι οὐ σπεύρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά, οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; (Ματθ. στ' 26). Δηλαδὴ «ρίψετε μιὰ ματιὰ εἰς τὰ πτηνὰ, οὔτε σπέρνουν, οὔτε θερίζουν οὔτε ἀποθηκεύουν καὶ ὁ ἐπουράνιος Θεὸς τὰ τρέφει. Δὲν θὰ ἐνδιαφερθῇ λοιπὸν περισσότερο γιὰ σᾶς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι εἴσθε ὑπέρτεροι; Ἐπὶ τὰ τελευταῖα λόγια φαίνεται τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. «Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. γ' 26). Τόση δηλαδὴ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἔστειλε τὸν μονογενῆ του υἱὸ γιὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴ θυσία του. Ὅπως ξεχωριστὸ εἶναι τὸ

ένδιαφέρον του Θεού για τους εύσεβεις ανθρώπους. Και όταν δεν μπορούμε να δικαιολογήσωμε ώρισμένες άτέλειες, θλίψεις ή δυστυχίες, αυτό όφείλεται εις την άδυναμία μας να έμβραθύνωμε στην πανσοφία του Θεού, που πολλές φορές με τη δοκιμασία επιδιώκει τη σωτηρία μας. Η θεία πρόνοια λοιπόν είναι το μεγαλύτερο αγαθό στον κόσμο και άποτελεί ανεξάντλητη πηγή έλπίδας, παρηγορίας και θάρρους για τον άνθρωπο. Είναι το άόρατο και αίώνιο χέρι, που του δείχνει το δρόμο της αγιότητας και της σωτηρίας.

6. ΟΙ "Αγγελοι

Οί άγγελοι είναι λειτουργοί της Θείας Προνοίας. Είναι δηλαδή «λειτουργικά πνεύματα εις διακονίαν άποστελλόμενα» (Έβρ. α΄ 18). Είναι όργανα του Θεού, που έχουν σκοπό άφ' ενός μόν να αίνουñ και να δοξολογουñ τον ύψιστο και άφ' έτέρου να μεταφέρουν τις βουλές του Θεού στους ανθρώπους, να προστατεύουñ αυτούς, να παραστέκωνται ως φύλακες και σύντροφοί τους, όταν είναι ένάρετοι και να βοηθουñ τους άσεβεις προς σωτηρία τους.

"Όπως μäs διδάσκει ή Άγία Γραφή, άγγελοι προστάτευσαν τον Άβραάμ, τó Λώτ, τον Ίακώβ, τον Ήλία, τον Έλιοσαΐο, τó Δανιήλ και άλλους άγίους. Κάθε χριστιανός κατά την ώρα του βαπτίσματος παίρνει άγγελο Θεού, λέγει ó Ίωάννης ó Χρυσόστομος.

Στην Καινή Διαθήκη διδασκόμεθα ότι άγγελος έπληροφόρησε για τη γέννηση του Προδρόμου και του Καλού Χριστού. "Άγγελοι πρόσφεραν τις ύπηρεσίες τους στο Σωτήρα κατά την εποχή των πειρασμών, όταν πρασευχήθηκε στη Γεθσημανή, στην άνάσταση και την άναληψή του. Τó μνηστήρα Ίωσήφ άγγελος ειδοποίησε να πάρη τó θείο βρέφος, που κινδύνευε από τον Ήρώδη και να φύγη στην Αίγυπτο.

Οί άγγελοι είναι άσώματοι, καθαρώς πνευματικά όντα. Οί άγγελοι διαιροϋνται στα **Σεραφείμ**, τά **Χερουβείμ** και τους **Θρόνους**, *στις κυριότητες, τις δυνάμεις και τις έξουσίες*, και στην ύψηλότερη Ίεραρχία, *στις Άρχές, τους Άρχαγγέλους* και τους Άγγέλους. Μερικοί από τους άγγέλους άμάρτησαν και έξέπεσαν. Αυτοί ώνομάσθησαν **διάβολοι**, **πειρασμοί** και **δαιμόνια**.

Αὐτοὶ ἔχασαν τὴν ἐπαφή τους μετὰ τὸ Θεὸ κι' ἔχουν ἔργο τους νὰ ἀντιδροῦν κατὰ τοῦ Θεοῦ. Μετὰ κάθε τρόπο ἐπίσης προσπαθοῦν νὰ πειράζουσι τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς παρασύρουν στὴν ἁμαρτία. (Ίωβ. α' 6 Ίσ. ιδ 12. Ματθ. δι 3, 10, Ίωάν. η 44, 2).

7. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου

Ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ μετὰ μόνον τὸ λόγο του *ἐκ τοῦ μηδενός*. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἔγινε ἐξαιρεση. Ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε μετὰ ἰδιαίτερη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Τὸ μὲν σῶμα του ἐπλάσθη ἀφοῦ πήρε χῶμα ἀπὸ τὴ γῆ, τὴ δὲ ψυχὴ του ἀφοῦ *ἐνεφύσησε* στὸ σῶμα του πνοὴν ζωῆς. (Γενέσεως 2, 7). Ὡστε ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο συστατικά. Τὸ *σῶμα* καὶ τὴν *ψυχὴν*. Τὸ σῶμα εἶναι φθαρτό, ἐνῶ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη.

Καὶ τὸ σῶμα ὅμως, ἂν καὶ εἶναι χωματένιο ἔχει μεγάλο προορισμό. Εἶναι ὁ ναὸς ποὺ κατοικεῖ μέσα του τὸ ἅγιο Πνεῦμα «Ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματος» (Κορινθ. στ. 19) ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Ἄπειρη εἶναι ἡ ἀξία τῆς ψυχῆς. Εἶναι τὸ ἀθάνατο μέρος ποὺ πλάσθηκε κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν. (Γεν. α' 26). Δηλαδὴ μετὰ λογικὸ καὶ ἐλεύθερον θέλημα. Ἐχει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ὡς ἀποστολὴν του μετὰ τὴν διαρκὴ τελειοποίησιν νὰ ὁμοιάσῃ μετὰ τὸ Θεὸ «Νὰ φροντίζῃς γιὰ τὴν ψυχὴν σου λέγει ὁ Μέγας Βασιλεὺς, διότι εἶναι πράγμα ἀθάνατον, ἐνῶ τὸ σῶμα εἶναι θνητόν.

«Ποία ὠφέλεια ἡμπορεῖ νὰ ἔχη ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν κερδίσῃ ὅλον τὸν κόσμον καὶ χάσῃ τὴν ψυχὴν του; ἢ μετὰ τί ἡμπορεῖ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ψυχὴν του λέγει ὁ Κύριος Ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; (Ματθ. ιστ' 20).

Ἐνάντιον ταῖς ὅλαις αὐταῖς εἶναι ὁ ὕλισμος καὶ ὁ πνευματισμός. Ὁ πρῶτος δέχεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ὕλην μόνον καὶ ὅλες του οἱ πνευματικὲς ἐνέργειαι ὀφείλονται σὲ ὕλικους λόγους. Ὁ πνευματισμὸς διδάσκει ὅτι μόνον τὸ πνεῦμα ὑπάρχει καὶ ὅτι τὸ σῶμα εἶναι ἀπείκασμα τοῦ πνεύματος.

8. Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα

Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἄκακος μετὰ ὁδηγούς τὸ λογικὸ καὶ τὴν ἐλεύθερον θέλημα. Μ' αὐτὰ τὰ προσόντα θὰ μπορούσε, ἂν ἤθελε, νὰ ὁμοιάσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὸ Θεόν.

Ἦταν κυρίαρχος τῆς φύσεως καὶ μπορούσε νὰ μείνῃ σωματικῶς ἀθάνατος. Ὁ Θεὸς ἐγκατέστησε μέσα σ' ἓνα ὠραιότατο καὶ εὐφωρότατο κῆπο, τὸν Παράδεισο, τοὺς πρωτοπλάστους τὸν Ἀδὰμ (χωματένιο) καὶ τὴν Εὐὰ (γυνή). Ἐκεῖ μέσα εἶχαν ὅ,τι ἐπιθυμοῦσαν. Εἶχαν ἄρμονία σώματος καὶ ψυχῆς καὶ φυσικὴ ἀθωότητα καὶ ἀγνότητα.

Ἔπρεπε ὅμως νὰ ἔχουν ἐλευθερία στὴν ἐκλογή μεταξὺ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, γιὰ νὰ ἔχουν οἱ πράξεις τους ἠθικὴ ἀξία. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Θεὸς τοὺς ἔδωσε μιὰ ἐντολή. Ἀπὸ τοὺς καρποὺς—τοὺς εἶπε—ὅλων τῶν δένδρων νὰ τρώγετε, νὰ μὴν φάγετε μόνον ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Τοὺς προειδοποίησε, πὼς ἂν τυχὸν φάγουν θὰ πεθάνουν. Μιὰ ὅμως ἡμέρα ὁ διάβολος μὲ μορφή ὄφως ξεγέλασε καὶ ἔπεισε τὴν Εὐὰ νὰ φάγῃ. Ἡ Εὐὰ παρέσυρε καὶ τὸν Ἀδὰμ καὶ ἔφαγε κι' αὐτός. Ἡ πράξη αὐτὴ ἦταν παρακοὴ καὶ καταπάτηση τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ καὶ ἦταν ἀποτέλεσμα ἐγωῖσμοῦ. Ἐνόμισε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ὅτι μπορούσε νὰ γίνῃ Θεός. Ἡ τιμωρία λοιπὸν ὑπῆρξε μεγάλῃ καὶ ἀνάλογη πρὸς τὴν ἁμαρτία.

Τὸ λογικὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τότε σκοτίσθηκε. Ἡ θέλησή του ἀδυνάτισε, ἄρχισε νὰ ρέπῃ στὴν ἁμαρτία. Τὰ πάθη, οἱ πόνοι, οἱ θλίψεις καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος τοὺς ἐκυρίευσαν, γιὰ τὸ ἔγιναν πλέον θνητοί.

Ἀπὸ τοὺς πρωτοπλάστους ἡ ἁμαρτία μεταδόθηκε σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὸ εἶναι τὸ λεγόμενον «*πρωπατορικὸ ἁμαρτημα*».

Ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρξε ὁ θάνατος. Γι' αὐτὸ τὸν λόγον ὁ θάνατος κυριάρχησε σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (Ρωμ. ΣΤ' 12).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ

1. Ὁ Θεός ἀπὸ εὐσπλαχνία στέλνει τὸν Υἱὸν του γιὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον

Ἄρθρα β'—ζ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

β' Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

γ' Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα.

δ' Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντά.

ε' Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

Ϝ Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Ὁ Θεός, ἂν καὶ ἐτιμώρησε γιὰ τὴν παρακοὴν τοὺς πρωτόπλαστους, τοὺς εὐσπλαχνίσθηκε καὶ τοὺς προειδοποίησε γιὰ τὴν σωτηρία τους. Γι' αὐτὸ καταράσθηκε τὸν ὄφι καὶ προεἶπε ὅτι ὁ ἀπόγονος τῆς γυναίκας θὰ τοῦ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν.

Ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ πρῶτο Εὐαγγέλιον γιὰ τὴν γέννηση τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ νικήσῃ τὴν ἁμαρτία καὶ τὸ θάνατο.

Γιατὶ ἡ ἁμαρτία σὰν πελώριο μαῦρο σύννεφο σκέπασε τὸν οὐρανὸ τῆς ψυχῆς τῆς ἀνθρωπότητος.

Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου οἱ ἄνθρωποι σιγά-σιγά ξέχασαν τὸν ἀληθινὸ Θεὸ καὶ ἐπίστευσαν στὰ κτίσματά του. Ἔγιναν εἰδωλολάτρες. Ἡ κακία καὶ ἡ ροπή πρὸς τὴν ἁμαρτία τοὺς αἰχμαλώτισε. Μόνο οἱ Ἰουδαῖοι ἔμειναν πιστοὶ στὸν ἀληθινὸ Θεό. Καὶ μερικοὶ φιλόσοφοι πρόγονοί μας (Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης) ἐνόησαν ὅτι ἓνας Θεὸς μόνο ὑπάρχει καὶ ὄχι πολλοί.

“Ολος ὁ κόσμος μέσα ἀπὸ τὸ ἠθικὸ σκοτάδι τῆς ἁμαρτίας ζητοῦσε κάποια ἀχτίδα σωτηρίας καὶ ὁ Πανάγαθος Θεὸς φώτισε τοὺς προφῆτες τῶν Ἰσραηλιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροφήτευσαν τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ ὡς λυτρωτοῦ. Πρῶτα-πρῶτα ὑποσχέθηκε στὸν Ἀβραάμ ὅτι ὁ Σωτῆρας θὰ ἦτο ἀπὸ τὸ γένος του. Ἐπειτα ὁ Ἰακώβ προεῖπε στὸν υἱὸ τοῦ Ἰούδα, ὅτι ὁ λυτρωτῆς θὰ ἦτο ἀπὸ τῆ φυλῆ του.

Στὸν Μωϋσῆ καὶ τὸν Δαυῖδ φανερώθηκε ἡ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἡσαΐας προφητεύει ὅτι ὁ Μεσίας θὰ γεννηθῆ ἀπὸ παρθένο καὶ θὰ μείνῃ ἄφωτος κατὰ τὸ σταυρικὸ του μαρτύριο. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος διαπαιδαγώγησε τὸν κόσμον γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ (Γαλ. γ' 2 Η').

Ἔτσι, ὅταν ἔγινε ἡ κατάλληλη προετοιμασία καὶ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸ τοῦ στὸν κόσμον (Γαλ. δ' 4).

2. Ἑρμηνεῖα τῶν ἄρθρων τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ποὺ ἀναφέρονται στὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ...

Πιστεύομε τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται **Κύριος**, ἐπειδὴ κρατᾷ, διευθύνει καὶ κυβερνᾷ τὸ σύμπαν. Ὄνομάζεται **Ἰησοῦς** (Σωτῆρ), διότι ἀποστολή του ἦταν ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου.

Τὸ ὄνομα αὐτὸ ἔλαβε τὴν ὀγδόη ἡμέρα ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, ὅταν κατὰ τὸ ἔθιμο τῶν Ἑβραίων δινόταν στὰ βρέφη τ' ὄνομα.

Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ τὸν εὐαγγέλισε καὶ ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ στὴν Παρθένο Μαρία. «Θὰ τέξης υἱὸν καὶ θὰ τὸν ὀνομάσης Ἰησοῦν (Ματθ. ι, 21).

Λέγεται **Χριστός** πάλιν, ἐπειδὴ εἶναι ὁ πνευματικὸς βασιλεὺς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐπειδὴ οἱ βασιλεῖς χρίονταν μὲ μύρο, ὅπως ἀναφέρει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Ἐνῶ ὅμως οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς, οἱ προφῆτες τῶν Ἰουδαίων ἀλείφονταν μὲ ἁγιασμένον ἔλαιον, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς χρίσθηκε μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με» (Λουκᾶ Δ, 18). Ὄνομάζεται τέλος μονογενῆς, ἐπειδὴ εἶναι ὁ μόνος φυσικὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διότι ἐγεννήθηκε ὑπὸ τοῦ Πατρὸς Θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων.

Ὀνομάζεται **φῶς**, ἐπειδὴ εἶναι καθαρὸς καὶ λαμπρὸς καὶ ἔχει ἀποστολὴ νὰ φωτίσῃ τὸν κόσμον. Ὅπως ἀνάβωμε ἓνα φῶς ἀπὸ τὸ ἄλλο χωρὶς νὰ ἐλαττώνηται ἡ φωτιστικὴ οὐσία καὶ ἡ ἰδιότητα στὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο προῆλθε τὸ φῶς - υἱὸς ἀπὸ τὸ φῶς - πατέρα, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτα ἡ θεότης καὶ τῶν δύο.

Ἐπειτα ὡς φῶς μᾶς ὁδηγεῖ στὸ δρόμον τῆς ἀρετῆς καὶ πλημμυρίζει μὲ τὶς ἀκτίνες τοῦ θείου κάλλους τὴν ψυχὴν μας. Θὰ εἶναι ὁ Κύριος αἰώνιον φῶς (Ἡσαΐας 1 - 60, 19).

Εἶναι Θεὸς **ἀληθινός**, διότι ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ Θεό. Δὲν ἐποιήθηκε ὅπως ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα, ἀλλὰ ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὸν πατέρα, διότι, **ἂν ἐποιεῖτο**, θὰ ἦτο κτίσμα. Εἶναι **δμοούσιος** δηλ. τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν πατέρα.

Πιστεύομε τέλος, ὅτι τὰ πάντα ἔγιναν διὰ τοῦ υἱοῦ, διότι ὁ υἱὸς εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ λόγου δημιουργεῖ ὁ Θεὸς τὸ Σύμπαν.

Τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν ἀνατροπὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου, ποῦ ἐδίδασκε ὅτι ὁ υἱὸς εἶναι κτίσμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστὴς διακήρυττε στὸ Εὐαγγέλιό του «ὅτι τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν». Δηλ. ὅλα ἔγιναν μὲ τὸν υἱὸν καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν ἔγινεν οὔτε ἓνα ἀπ' ὅσα ἔγιναν.

Ὁ ἴδιος ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐκφράζει καθαρὰ τὴ σχέση τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἓν ἐσμέν».

3. Ἡ ἐνανθρώπιση τοῦ Ἰησοῦ.—Ἡ ἀνθρώπινη ὑπόστασή του.—Ἡ σταύρωση, ἡ ἀνάσταση, ἡ ἀνάληψη καὶ ἡ μέλλουσα κρίση

α' Ἡ ἐνανθρώπιση

Ἄρθρο τρίτο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα.

Τὸ τρίτο ἄρθρον ἀναφέρεται στὴν ἐνανθρώπιση τοῦ Ἰησοῦ,

ὁ ὁποῖος γιὰ τὴ σωτηρία μας ἔλαβε σάρκα ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία καὶ τὸ ἅγιο πνεῦμα (ἐνσάρκωση). Καὶ ἐνῶ ἦταν τέλειος Θεός, ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος (ἐνανθρώπιση)

Στὸ πρόσωπό του ἐκπληρώθηκαν ὅλες οἱ προφητεῖες τῆς Παλ. Διαθήκης.

Ὁ Προφήτης Ἡσαΐας καθαρά ὁμιλεῖ γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Σωτήρα ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία (Ἡσαΐου Ζ' 14). Ὁ προφήτης Μιχαίας ὀρίζει καὶ τὸν τόπο, πού θὰ γεννηθῆ (Μιχ. Ε' 2, 4). Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει: «Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», δηλαδὴ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος (Ἰωάν. Α' 14).

Ὅπως ἐμάθαμε στὴν Ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ στὸ χαιρετισμό του στὴν Παρθένο, τὴν εἰδοποιεῖ ὅτι μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θὰ φέρη στὸν κόσμο ἓνα παιδί, πού θὰ ὀνομασθῆ υἱὸς θεοῦ (1 Λουκ. Α 35). Ἄπ' ὅλα αὐτὰ βλέπομε πῶς ὁ Ἰησοῦς εἶναι θεάνθρωπος. Ὅτι ἔχει δηλαδὴ δύο φύσεις, τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη. Ἡ γέννηση, ἡ βάπτισμα, ἡ μεταμόρφωση καὶ ὅλα τὰ θαύματά του φανερώνουν τὴ θεότητά του. Σὰν ἄνθρωπος πεινοῦσε, διψοῦσε, λυπόταν, χαιρόταν, δάκρυζε καὶ εἶχε ὅλα τὰ ἀνθρώπινα γνωρίσματα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. (Ἰωάν. η' 46). Καὶ στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τοῦ Εὐαγγελίου ὁ Ἰωάννης ὁμιλεῖ γιὰ τὶς δυὸ φύσεις τοῦ Ἰησοῦ, τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη (Ἰωάν. α' 1-14 καὶ η' 31).

Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ὑποστήριξε ἡ ἐκκλησία ἐναντίον τοῦ **Ἀρειοῦ**, πού δὲν δεχόταν τὴ θεότητά του, ἐναντίον τῶν **Δοκητιῶν**, αἰρετικῶν πού ἀρνιόνταν τὸ σῶμα του, τῶν **ἐβιονιτῶν**, πού τὸν παρίσταναν σὰν ἓνα ἀπλὸ προφήτη. Τῶν Ἰουδαϊζόντων καὶ τῶν **Μονοφυσιτῶν**, πού ἐκήρυτταν ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Ἰησοῦ ἀπορροφήθηκε ἀπὸ τὴ θεία καὶ τῶν **Μονοθελιτῶν**, πού παραδέχονταν μόνο μιὰ θέληση στὸν Ἰησοῦ, τὴ θεία.

β'. Σταύρωση

Ἄρθρο ἑτάριο. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα

Γιὰ νὰ φέρη σὲ πέρας τὸν σκοπὸ του ὑψώθηκε καὶ ἐκαρφώθηκε στὸ Σταυρό, ὅταν ἦταν ἡγεμόνας στὴν Ἰουδαία ὁ Ρωμαῖος Πόντιος Πιλάτος. Ἐπαθε ἐπίσης μεγάλα μαρτύρια,

προσβολές, χλευασμούς, γιουχαΐσμούς κλπ. και τάφηκε χάριν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ, τὰ πάθη του και ὁ θάνατός του ἐλευθέρωσαν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ πρόπατορικό ἀμάρτημα. Γι' αὐτὸ ὁ ἀπόστολος Παῦλος θεωρεῖ *ὡς καύχημα τὸ σταυρό*. Τὸ αἷμα του ἐπρόσφερεν ὁ Χριστὸς ὡς «*λύτρον ἀντὶ πολλῶν*» ἀπὸ ἀγάπην, πρὸς χάριν μας ἀπέθανε. (Ρωμ. ε' 8). Ἐθυσιάσθηκε ὡς *Ἀρχιερεὺς* γιὰ νὰ μᾶς συμφιλιώσῃ μὲ τὸ Θεό. Ἀπὸ ὑπέρτατη ἀγάπη, ὅταν τὸ σῶμα του βρισκόταν στὸν τάφο, κατέβηκε στὸν Ἄδη ὡς Θεὸς και ἐκεῖ ἐκήρυξε τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν. Τίποτε σ' αὐτὸν τὸν ἀμαρτωλὸ πλανήτη μας δὲν εἶναι συγκινητικώτερο ἀπὸ τὴ σταυρική θυσία τοῦ Ἰησοῦ χάριν τῆς ἀνθρωπότητος. Γι' αὐτὸ και οἱ ἀπόστολοι ἐκαυχόνταν, ὅτι ὁ ἐσταυρωμένος Χριστὸς εἶναι *Θεοῦ δύναμις* και *Θεοῦ σοφία*. (Α' Κορινθ. α' 25).

γ'. Ἀνάσταση

Ἄρθρο πέμπτο. Καὶ ἀνασιάνια τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

Σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές ἀναστήθηκε τὴν τρίτῃ ἡμέρᾳ *ἐκ νεκρῶν*. Ἔτσι ἐκπληρώθηκε ὁ λόγος του «*δύναμαι νὰ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ και σὲ τρεῖς ἡμέρες νὰ τὸν οἰκοδομήσω*». Ὅπως εἶχε μείνει ὁ προφήτης Ἰωνᾶς τρεῖς ἡμέρες στὴν κοιλία τοῦ κήτους (μεγάλου ψαριοῦ), ἔτσι ἔμεινε και ὁ Ἰησοῦς στὸν τάφο. Γι' αὐτὸ και ὁ ἴδιος εἶχεν ὀνομάσει τὴν ἀνάστασίν του *σημεῖον Ἰωνᾶ*.

Ὅταν ἀνεστήθηκε ὁ Ἰησοῦς, φανερώθηκε στὴ Μαρία Μαγδαληνῆ (Μάρκου 1 στ. 9 και Ἰωάννου κ' 11-18) και στὶς ἄλλες μυροφόρες (Ματθ, κη' 9—10).

Ἐπίσης φανερώθηκε πολλὰ φορὲς στοὺς μαθητὲς του. Ἡ ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τὸ θεμέλιο, στὸ ὁποῖο στηρίζεται ὁ Χριστιανισμὸς. Τὸ μεγαλύτερο θαῦμα, τὸ *θαῦμα θαυμάτων*. Μᾶς δίνει τὴν πίστη και τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ἰδική μας ἀνάσταση. «*Διότι, λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐὰν πιστεύσωμε ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀναστήθηκε και ἡμεῖς θὰ ἀναστηθῶμεν ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὸν Ἰησοῦ* (Α' Θεσσαλ. 4,14).

δ'. Ἀνάληψη

6

Ἄρθρο ἕκτο. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς.

Ὁ Χριστὸς ἔμεινε κατὰ τὴν ἀνάστασή του 40 μέρες στὴ γῆ. Στὸ διάστημα αὐτὸ παρουσιαζόταν στοὺς μαθητές του καὶ ὠμιλοῦσε σ' αὐτοὺς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (Πραξ. Ἀποστολ. α' 3).

Τὴν τεσσαρακοστὴ ἡμέρα ἀναλήφθηκε στοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς.

Καὶ ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη μᾶς ὀμιλοῦν γιὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ «Κάθισε εἰς τὰ δεξιὰ μου ἕως ὅτου ταπεινώσω τοὺς ἐχθρούς σου, λέγει ὁ Κύριος, εἰς τὸν Κύριόν μου» (Ψαλμοὶ Δαΐδ 99, 1).

Τὴν ἀνάληψη περιγράφει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς (Λουκ. 24, 50—52). Ὅταν ἔφθασε, λέγει, ἡ τεσσαρακοστὴ ἡμέρα, ἔφερε τοὺς μαθητάς του στὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Καὶ ἀφοῦ ὕψωσε τὰ χέρια του τοὺς ἠλόγησε. Καὶ καθὼς τοὺς εὐλογοῦσε ὄρχισε ν' ἀνεβαίνει στὸν οὐρανό.

Μὲ τὴν ἀνάληψή του ὁ Χριστὸς ἔλαβε τὴ δόξα, ποῦ εἶχε, προτοῦ ἔλθῃ στὸν κόσμος. Στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς τὸν ἔβλεπε καθημένο καὶ ὁ Πρωτομάρτυς Στέφανος.

ε'. Ἡ Δευτέρα Παρουσία

Ἄρθρο ἑβδομο. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς Βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ ὁμολογοῦμεν ὅτι θὰ ἔλθῃ κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία μὲ δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια γιὰ νὰ δικάσῃ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς νεκρούς, καὶ ὅτι ἡ βασιλεία του θὰ εἶναι αἰώνια. Ἡ ἔλευσή του τότε δὲν θὰ εἶναι ταπεινὴ, ἀλλὰ ἔνδοξη. Κατὰ τὴν πρώτη δὲν εἶχε ποῦ νὰ κλίνη τὴν κεφαλὴ του (Ματθ. 8, 20) καὶ δικάσθηκε καὶ κατεδικάσθηκε γιὰ νὰ σώσῃ τὸ ἀπολωλός. Κατὰ τὴ δεύτερη ὅλη τὴ δικαιοδοσία καὶ τὴν κρίση θὰ ἔχῃ ὁ υἱὸς (Ἰωάν. 5, 22). «Τότε θὰ καθίσῃ ἐπὶ θρόνου δόξης καὶ θὰ μαζευτοῦν ἐμπρός του ὅλα τὰ ἔθνη καὶ θὰ χωρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους σὲ δυὸ κατηγορίες, σὲ δικαίους καὶ ἀδίκους» (Ματθ. κε' 31—46). Ὁ χρόνος τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι γνωστὸς «Ἀγρυπνεῖτε, γιὰτὶ δὲν ξεύρετε τὴν

ἡμέρα καὶ τὴν ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». (Ματθ. κε' 13).

Μόνο ὠρισμένα σημεῖα θὰ δείξουν ὅτι πλησιάζει ὁ χρόνος τῆς **δευτέρας παρουσίας** καὶ τὰ σημεῖα αὐτὰ θὰ εἶναι : Πόλεμοι, πείνα, ἀσθένειες, σεισμοί, ταραχές, ἐξεγέρσεις κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

1. Τὸ "Ἅγιο Πνεῦμα

Ἄρθρο ὄγδοο. (Πιστεύω....) Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν».

Τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τὸ τρίτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ ἐκπορευόμενον ὑπ' αὐτοῦ. Τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀποστομώνει τὸν αἰρετικὸν Μακεδόνιον, ποῦ μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ εἶχε ταραξεί τὴν ἐκκλησίαν. Διδάσκει ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ, λέγεται **Κύριον** γιατί ἔχει τὴν ἴδια θεῖα ἐξουσία μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν.

Ὀνομάζεται **ζωοποιόν**, γιατί τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Ἀποστόλους — τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν ὁποία ἰδρύθηκε ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Συνεχῶς ἀπὸ τότε παραμένει στὴν Ἐκκλησίαν, ποῦ τὸν ὀδηγεῖ στὸ δρόμον τῆς ἀληθείας καὶ τὴν προφυλάσσει ἀπὸ κάθε πλάνης. Τὸ ἅγιο Πνεῦμα **ἐκπορεύεται** μόνον ἀπὸ τὸν πατέρα καθὼς εἶπε ὁ Κύριος στοὺς μαθητῆς τοῦ (Ἰωάννου ΙΕ' 26). Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία προσέθεσε τὸ Φιλιόκβε, δηλαδὴ ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. Ἀπὸ τοὺς Καθολικοὺς πῆραν αὐτὴ τὴ διδασκαλίαν καὶ οἱ Διαμαρτυρομένοι.

Ἡ Ἐκκλησία μας παραδέχεται ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα συμπροσκυνεῖται καὶ συνδοξάζεται, ὅπως καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ἐπειδὴ εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας. Στὸ ἄρθρον αὐτὸ λέγεται «τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν», διότι ἔδωσε ἔμπνευσιν στοὺς προφῆτες καὶ σ' ὄλους τοὺς ἁγίους ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν τὰ βιβλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον. Γι' αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος λέγει γι' αὐτοὺς «ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι (Β' Πέτρον

1, 21) δηλαδή έμπνευσθέντες από τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶπαν τις προφητεῖες τους οἱ ἅγιοι ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

1. Ἡ Ἐκκλησία

*** Ἀρθρο ἔνατο.** «Εἰς μίαν Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν».

Στοὺς ἀρχαίους ἡ λέξη ἐκκλησία ἐσήμαινε τὴ συνάθροιση ἀνθρώπων σὲ ὠρισμένο τόπο γιὰ πολιτικούς σκοπούς. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομε τὴν ἐκκλησία τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν Ἀπέλλα τῶν Σπαρτιατῶν Στὴ Χριστιανικὴ γλώσσα ἐκκλησία λέγεται τὸ σύνολο τῶν πιστῶν, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ εἶναι ἐνωμένοι μὲ τὰ αὐτὰ μυστήρια μὲ τὴν αὐτὴ λατρεία καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια διοίκηση. Ἰδρυτὴς καὶ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὁ Κύριος Ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι α) **μία**, γιατί μία εἶναι ἡ πίστη, μία ἡ διδασκαλία, μία ἡ λατρεία καὶ μία ἡ διοίκηση αὐτῆς. Μία ἐπίσης εἶναι **ἡ κεφαλὴ τῆς**, ὁ Σωτὴρ, «Ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας» (Ἐφεισίους Ε' 15). β) Εἶναι **ἅγιο**, γιατί τὴν ὀδηγεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι ἅγιος καὶ ὁ τρόπος τῆς χριστιανικῆς διαπαιδαγωγῆσέως μας εἶναι ἅγιος, ἀκόμη γιατί τὴν ἔκαμε ἅγια μὲ τὸ αἷμα τοῦ ὁ ἅγιος ἀρχηγὸς τῆς ὁ Χριστός. γ) Εἶναι **Καθολικὴ**, γιατί θέλει νὰ περιλάβῃ στοὺς κόλπους τῆς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξάρτητα ἀπὸ φυλές, γλώσσα, τόπο καὶ χρόνος, «Δὲν ὑπάρχει Ἰουδαῖος, οὔτε Ἕλληνας, δὲν ὑπάρχει δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος, δὲν ὑπάρχει ἀρσενικός οὔτε θηλυκός, ὅλοι εἴσθε ἀπέναντι τοῦ Ἰησοῦ ἴσοι». (Κολοσσαεῖς γ' 10). β) Εἶναι **Ἀποστολικὴ**, γιατί ἐξαπλώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, στηρίζεται στὰ γραπτὰ καὶ προφορικὰ διδάγματα τοὺς καὶ γιατί ὅλοι, ὅσοι τὴν κυβερνοῦν, ἔχουν τὸ ἀξίωμά τους διαδοχικὰ ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους.

Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ τῶν Ἀποστόλων εἶναι οἱ κληρικοί, δηλ. οἱ ἐπίσκοποι, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι. Ἡ Ἐκκλησία διαιρεῖται σὲ **ποιμαίνουσαν καὶ ποιμαινομένην**.

Τὴν πρώτη ἀποτελοῦν οἱ κληρικοί (ποιμένες), τὴ δεύτερη οἱ λαϊκοὶ (ποιμαινόμενοι).

Ἡ πρώτη Χριστιανικὴ ἐκκλησία ἰδρύθηκε στὰ Ἱεροσόλυμα τὴν ἡμέρα τῆς πεντηκοστῆς.

Ἀπὸ τότε ἐξαπλώνεται συνεχῶς μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Ἀνόθευτα καὶ ἀκέραια τὰ διδάγματα καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πρώτης Χριστ. ἐκκλησίας διατηρεῖ μόνον ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία.

Ἡ Καθολικὴ (Δυτικὴ) ἐνόθευσε πολὺ τὰ διδάγματα αὐτά. Θεωρεῖ τὸν Πάπαν ἀλάθητο ἀρχηγὸ καὶ ἐδέχθηκε πολλές καινοτομίες

Ἡ Διαμαρτυρομένη κατάργησε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἄφησε τὴ διοίκηση στοὺς λαϊκοὺς.

Ἀπὸ τίς προτεσταντικὲς ἐκκλησίες ἡ σπουδαιότερη εἶναι ἡ Ἀγγλικανικὴ ἐπισκοπικὴ ἐκκλησία, ἡ ὁποία πλησιάζει πρὸς τὴν ἰδική μας. Ὀλιγώτερο μετέβαλαν τὴν ὀρθὴ διδασκαλία οἱ ἐκκλησίες τῶν Νεστοριανῶν καὶ Μονοφυσιτῶν (Ἰακωβιτῶν), Κοπτῶν, (Ἀρμενίων καὶ Ἀβυσσηνῶν).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

1. Ὅρισμός, σημασία καὶ διαίρεση τῶν Μυστηρίων

Ἡ θεία χάρη μαζί μὲ τὴν προσπάθειά μας μᾶς σώζει. Ὅταν ἔχουμε θερμὴ πίστη, ὁ Θεὸς μᾶς φωτίζει καὶ μᾶς καλεῖ σὲ σωτηρία, γιατί «θέλει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γίνουν κάτοχοι τῆς ἀληθείας. «Πάντας τοὺς ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθειν τῆς ἀληθείας (Α΄ Τιμοθ. β', 4).

Ἡ θεία χάρη μεταδίδεται μὲ αἰσθητὰ μέσα ἢ μὲ ὄρατὲς πράξεις καὶ τελετὲς. Οἱ θεοσύστατες αὐτὲς τελετὲς, οἱ ὁποῖες μὲ τὸ μυστικὸ καὶ ἀόρατο τρόπο ἐνεργοῦν στοὺς Χριστιανοὺς γιὰ νὰ μεταδοθῆ σ' αὐτοὺς ἡ θεία χάρη, λέγονται **Μυστήρια**. Ἔτσι μὲ ὄρατὰ σημεῖα μεταδίδεται ἡ ἀόρατη θεία χάρη. Εἶναι, ὅπως λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομος, τὸ αἰσθητὸ σημεῖο, πὺ μεταφέρει τὴν ἀόρατη χάρη τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὴ σωτηρία τους. Στὰ μυστήρια ἔχομε τὸ ἐσωτερικὸ στοιχεῖο (θεία χάρη) καὶ τὸ ἐξωτερικὸ στοιχεῖο δηλαδὴ τίς τελετὲς καὶ τὰ ὕλικά, πὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν τέλεσή τους.

Ὁ ἄνθρωπος σὰν πνευματικὸ καὶ σωματικὸ ὄν ἔχει ἀνάγκη καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα.

Ουσιώδεις χαρακτηριστικό του μυστηρίου είναι το ότι έχει συσταθή από το Σωτήρα και τους Ἀποστόλους. Σπουδαιότατο επίσης ρόλο παίζουν τα αίσθητά σημεῖα, δηλαδή ἡ ὕλη, πού χρησιμοποιεῖται ὅπως π. χ. ὁ ἄρτος, ὁ οἶνος, τὸ λάδι κλπ. καὶ οἱ τυπικὲς τελετὲς (εὐχὲς τοῦ κληρικοῦ). Ὁ κληρικός πρέπει νὰ εἶναι κανονικός καὶ ἡ τελετὴ νὰ γίνῃ κανονικά.

Τὰ Μυστήρια τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ἑπτὰ, τὰ ἐξῆς: 1) Τὸ βάπτισμα 2) τὸ χρῖσμα 3) ἡ εὐχαριστία, ἡ ὁποία λέγεται καὶ κοινωνία ἢ μετάληψη 4) ἡ ἐξομολόγηση, ἡ ὁποία λέγεται καὶ μετάνοια, 5) ἡ ἱερωσύνη 6) ὁ γάμος καὶ 7) τὸ εὐχέλαιο. Τὰ τέσσαρα πρῶτα, δηλ. τὸ βάπτισμα, τὸ χρῖσμα, ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ ἐξομολόγησις εἶναι **ὑποχρεωτικά** γιὰ κάθε χριστιανό, τὰ δὲ τρία τελευταῖα, δηλ. ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιο εἶναι προαιρετικά.

Δηλαδή ὁ Χριστιανὸς ἂν θέλῃ τὰ τελεῖ καὶ ἂν δὲν θέλῃ δὲν τὰ τελεῖ. Δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος π. χ. κανεὶς νὰ γίνῃ ἱερεὺς ἢ νὰ νυμφευθῇ ἢ νὰ κάμῃ εὐχέλαιο.

Ὁ σκοπὸς τῶν μυστηρίων εἶναι νὰ μεταδοθῇ ἡ θεία χάρις. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ πρέπει α') Νὰ πιστεῦῃ ὁ Χριστιανὸς στὴν ὠφέλεια τῶν μυστηρίων καὶ τὴν ἐνέργειά τους β') Νὰ εἶναι παρασκευασμένος γιὰ τὴν τέλεσή τους καὶ γ') Νὰ τὴν ἐπιθυμῇ καὶ νὰ εἶναι σωματικῶς καὶ ψυχικῶς καθαρός. Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἔχει τὰ ἴδια μυστήρια μὲ τὴν ἰδική μας. Μόνο πού σὲ μερικὰ—ὅπως θὰ ἴδουμε πιὸ κάτω—εἰσήγαγε αὐθαίρετες καὶ ἀστήρικτες καινοτομίες.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Προτεστάντων παραδέχεται ὅτι μόνο δύο μυστήρια μεταδίδουν τὴ θεία δύναμη στοὺς Χριστιανούς, τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία. Ὅλα τὰ ἄλλα τὰ θεωρεῖ ἀπλὲς τελετὲς.

2. Ὑποχρεωτικά Μυστήρια

α'. Τὸ βάπτισμα

Ἀρθρο δέκατο. «Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Ὁ Σωτὴρ βαπτίσθηκε στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο. Ὁ ἴδιος, ὅταν μίλησε μὲ τὸ Νικόδημο,

τοῦ εἶπε: "Ἄν κανεῖς δὲν γεννηθῆ ἀπὸ ὕδωρ καὶ πνεῦμα δὲν ἦμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. Γ' 5).

Πρὶν ἀναληφθῆ παράγγειλε στοὺς μαθητὲς του «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ματθ. κη' 19). "Ὅλα αὐτὰ μᾶς φανερώνουν ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος τὸ συνέστησεν ἀπ' εὐθείας ὁ Σωτὴρ εἰς καὶ ὅτι χρησιμεύει ὡς γέφυρα ἀγία γιὰ τὸ πέρασμα παντὸς ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἔλος τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος στὸν ἀειθαλῆ καὶ εὐώδη λειμῶνα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς.

"Ὅστε τὸ βάπτισμα εἶναι τὸ μυστήριον, ποῦ μὲ τὴ θεία χάρις καθαρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα.

Κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς χρόνους οἱ βαπτιζόμενοι ἦσαν ἐνήλικοι καὶ βαπτίζονταν, ἀφοῦ προηγούμενα κατηχοῦνταν. Ἀργότερα ὁμοῦς ἐπεκράτησε ὁ **νηπιοβαπτισμὸς** γιὰ νὰ μὴ πεθαίνουν τὰ βρέφη ἀβάπτιστα.

"Ἔτσι ἐνῶ οἱ ἐνήλικοι ὁμολογοῦσαν μόνοι τὴν πίστη τους, τὰ νήπια ἀντιπροσωπεύονταν ἀπὸ τὸν ἀνάδοχο (νουνό), ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν Χριστιανικὴ πίστη ὁμολογεῖ καὶ τὴν ὑποχρέωσίν του νὰ κἀνῃ τὸν βαπτιζόμενο καλὸ Χριστιανό.

Τὸ βάπτισμα γίνεται ὡς ἐξῆς: Ὁ βαπτιζόμενος βυθίζεται τρεῖς φορές μέσα στὸ ἁγιασμένο νερὸ καὶ ἀναδύεται ἀπὸ αὐτὸ στὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἡ τριπλῆ αὐτὴ κατάδυση καὶ ἀνάδυση συμβολίζει τὴν τριήμερη παραμονὴ τοῦ Ἰησοῦ στὸν Ἄδη καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ.

Τὸ νερὸ γιὰ τὸ βάπτισμα τίθεται σὲ δοχεῖο ποῦ ὀνομάζεται «κολυμβήθρα» καὶ ἀγιάζεται μὲ ἰδιαίτερη ἱεροτελεστία. Τὰ κυριώτερα αἰσθητὰ σημεῖα, ποῦ χρησιμοποιοῦνται στὸ βάπτισμα, εἶναι τὸ νερὸ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρα, ποῦ βαπτίσθηκε στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ, καὶ τὸ λάδι μὲ τὸ ὁποῖο ὁ βαπτιζόμενος χρίεται σταυροειδῶς στὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματός του.

Τὸ λάδι εἰκονίζει τὴν θεραπεία τῶν πνευματικῶν πληγῶν, τῶν ἁμαρτιῶν δηλαδῆ.

Τὸ βάπτισμα τελεῖ μόνον ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερέας. Σὲ

κίνδυνο ὅμως θανάτου τὸ τελεῖ κατὰ θεία οἰκονομία, ὁποιοσδήποτε ἄνδρας ἢ γυναίκα μὲ ράντισμα, καὶ σὲ ἔλλειψη νεροῦ στὸν ἀέρα. Ἄρκει νὰ εἰπῆ «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἐὰν ὅμως τὸ νήπιον ζῆση, τότε βαπτίζεται κανονικὰ ἀπὸ ἐπίσκοπο ἢ ἱερέα. Τὸ ὄνομα στὸν βαπτιζόμενο δίνει ὁ ἀνάδοχος καὶ τὸν ἐνδύει μὲ λευκὸ χιτῶνα, σύμβολο τῆς λευκότητος τῆς ψυχῆς του μετὰ τὴν ἀνακαίνισή του. Ἐὰν ὁ βαπτιζόμενος εἶναι βρέφος, ὁ ἀνάδοχος κρατεῖ λαμπάδα ἀναμμένη καὶ γυρίζει γύρω ἀπὸ τὴν κολυμβήθρα.

Ἡ λαμπάδα σημαίνει τὴν πνευματικὴν χαρὰ καὶ τὸν πνευματικὸν φωτισμό. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ βαπτιζόμενος λέγεται **νεοφώτιστος**. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν 14^ο αἰῶνα, ἀντὶ νὰ βαπτίξη, ραντίζει μὲ νερὸ τὸ νήπιο γιὰ νὰ τὸ προφυλάξη ἀπὸ κρουολόγημα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὸ Εὐαγγέλιο. Ὁ Ματθαῖος λέγει: «Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ **ὕδατος** (Ματθ. Γ' 16).

Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων ραντίζει τὸν βαπτιζόμενο καὶ πιστεύει, ὅτι μὲ τὸ βάπτισμα δὲν ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ ἀποφεύγει τὸν τιμωρία.

6' Τὸ Χρίσμα

Τὸ μυστήριον αὐτὸ ἐσύστησαν οἱ Ἀπόστολοι. Κατὰ τὰ πρῶτα βαπτίσματα, μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν τους στοὺς βαπτιζομένους, μετέδιναν τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «Τότε ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐλάβανον πνεῦμα ἅγιον» (Πραξ. 11' 14).

Ἐπειδὴ ὅμως μὲ τὴν πύκνωση τῶν Χριστιανῶν δὲν εὐκαιροῦσαν καὶ δὲν πρόφθαναν οἱ Ἀπόστολοι νὰ γυρίζουν καὶ νὰ ἐπιθέτουν τὰ χέρια τους, παρασκεύαζαν καὶ ἀγίαζαν τὸ ἅγιον μῦρον, μὲ τὸ ὁποῖο οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ οἱ διάδοχοί τους ἔχριαν τοὺς βαπτιζομένους, γιὰ νὰ μεταδίδωνται σ' αὐτοὺς τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἔτσι συνεστήθη τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος, τὸ ὁποῖο τελεῖται ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸ βάπτισμα. Τὸ κύριον αἰσθητὸ σημεῖον τοῦ χρίσματος εἶναι τὸ ἅγιον μῦρον, τὸ ὁποῖο εἶναι λάδι, ποὺ περιέχει 40 εὐώδεις οὐσίες (λάδι, κερὶ, ἄλγη, σμύρνα κλπ.).

καί ποῦ εἰκονίζουσι τὰ χαρίσματα καί τῆς εὐωδίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἐκκλησία μας παίρνει τὸ μύρο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, τὸ ὁποῖο ἀγιάζεται τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ μὲ πολλοὺς ἀρχιερεῖς σὲ ἔνδειξη τιμῆς καί σεβασμοῦ.

Κατὰ τὴν τελετὴ τοῦ χρίσματος ὁ κληρικός χρίει σταυρωτὰ μὲ τὸ ἅγιο μύρο τὸ μέτωπο, τὰ μάτια, τοὺς ῥώθωνες, τὰ χεῖλη, τὰ αὐτιά, τὸ στήθος, τὰ χέρια καί τὰ πόδια τοῦ βαπτισθέντος λέγοντας σὲ κάθε χρίση «σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου, Ἀμήν».

Ὡστε τὸ χρίσμα εἶναι τὸ Μυστήριον, μὲ τὸ ὁποῖο μεταδίδονται στὸν βαπτισθέντα τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῇ στιγμῇ ποῦ ὁ ἱερεὺς χρίει αὐτὸν μὲ τὸ ἅγιο μύρο.

Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἐχώρισε τὸ χρίσμα ἀπὸ τὸ βάπτισμα ἀπὸ τὸν 13ον αἰῶνα καί τὰ τελεῖ ὁ Ἐπίσκοπος μόνον.

Ἄφοῦ προηγηθῇ κατήχησις χρίονται τὰ ἄρρενα κατὰ τὸ 14ο ἔτος τῆς ἡλικίας τους καί τὰ θήλεα κατὰ τὸ 12ο. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων ἀκολουθεῖ τοὺς Δυτικούς, θεωρεῖ ὅμως τὸ χρίσμα ἀπλή τελετὴ καί τὸ τελεῖ μὲ ἀπλή ἐπίθεση τῶν χειρῶν καί ὄχι μὲ μύρο.

γ'. Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις

Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι μιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καί νὰ ἐπιτύχῃ τὴ σωτηρία του.

Αὐτὸ πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος μετανοήσῃ εἰλικρινῶς. Ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τοὺς εἰλικρινῶς μετανοοῦντας. Ἡ Παλαιὰ καί ἡ Καινὴ Διαθήκη περιέχουσι πλῆθος ἀπὸ τέτοια παραδείγματα «Ἐλέησον με ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεόν σου» ψάλλει ὁ προφητὰναξ Δαυὶδ μὲ συντριβή. Ὅσες φορές οἱ Ἑβραῖοι μετανοοῦσαν εἰλικρινῶς, συγχωροῦνταν ἀπὸ τὸ Θεό.

Ὁ Ἰωάννης στὸν Ἰορδάνη πρῶτον ἐξομολογοῦσε τοὺς προσερχομένους σ' αὐτὸν κι' ἔπειτα τοὺς ἐβάπτιζε.

Καθαρὰ καί κατηγορηματικὰ εἶναι τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς του. «Λάβετε πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινῶν ἀφίετε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται. Δηλαδὴ σὲ ὅσους συγχωρήσετε τὰς ἁμαρτίας, ἅς συγ-

χωρεθοῦν σὲ ὄσους δὲν συγχωρήσετε, ἄς μὴ συγχωρέθοῦν (Ἰωάν. Κ. 23).

Οἱ Ἀπόστολοι στὶς περιοδεῖες τοὺς συγχωροῦσαν τὶς ἀμαρτίες σὲ ὄσους ἐξομολογοῦνταν σ' αὐτούς. Οἱ Ἀπόστολοι μεταβίβασαν τὸ δικαίωμά τους αὐτὸ στοὺς διαδόχους τους, τοὺς ἐπισκόπους.

Οἱ ἐπίσκοποι δίνουν τὴν ἄδεια αὐτὴ καὶ σὲ κατάλληλους ἱερεῖς, ποὺ λέγονται *ἐξομολόγοι* ἢ *πνευματικοί*. Ἔτσι συνεστήθη τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας ἢ ἐξομολογήσεως.

Ὅταν ἓνας ἄνθρωπος αἰσθανθῇ ὅτι ἔχει ἀμαρτήσῃ πηγαίνει στὸν πνευματικὸ καὶ ἐξομολογίεται τὶς ἀμαρτίες ζητώντας τὴ συγχώρηση. Ἡ ἐξομολόγηση τῶν ἀμαρτημάτων ἀποτελεῖ τὸ αἰσθητὸ σημεῖο τοῦ μυστηρίου. Πάντοτε μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐξομολογίεται ὁ Χριστιανός, ἀπαραίτητα ὅμως πρὶν ἀπὸ τὴ θεία μετάληψη. Ὁ πνευματικὸς πρέπει νὰ ἔχη πίστη, κοινωνικὴ πείρα καὶ μόρφωση. Δύναται νὰ ἐπιβάλῃ στὸν ἐξομολογούμενο καὶ τὰ λεγόμενα *ἐπιτίμια ἢ κανόνας*. Δηλαδή τὶς πνευματικὲς ἀσκήσεις. (Τὴν προσευχὴ, τὴ νηστεία, τὴν ἐλεημοσύνη κλπ.). Ἐπίσης τὴν ἀποχὴ γιὰ ἄρκετὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴν Κοινωνία.

Ἀρχικὰ ἡ ἐξομολόγηση γινόταν δημοσίᾳ, ἀργότερα ὅμως ἄρχισε νὰ γίνεται μυστικῇ. Ἡ ἐξομολόγηση λοιπὸν εἶναι τὸ μυστήριον κατὰ τὸ ὅποιο ὁ πνευματικὸς παρακαλῶντας τὸ Θεὸ συγχωρεῖ τὶς ἀμαρτίες τοῦ Χριστιανοῦ, ποὺ ἐξομολογίεται αὐτὲς καὶ μετανοεῖ γι' αὐτές.

Ἡ Παπικὴ ἐκκλησία ἔχει ὀρίσει τὶς λεγόμενες *ἀξιομισθίες* (σειρὰ ἀπὸ ἀγαθὲς πράξεις). Ἐπίσης ὅσες ἀξιομισθίες τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀγίων περισσεύουν θεωροῦνται θησαυρός, ποὺ ὁ Πάπας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί του διαθέτουν, ὅπως θέλουν. Ἔτσι ὠρίσθησαν τὰ περισσότερα συγχωροχάρτια, ποὺ πωλοῦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα. Ἡ Προτεσταντικὴ ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν μετάνοια ἀπλὴ τελετὴ καὶ ὄχι μυστήριον.

δ'. Ἡ Θεία εὐχαριστία

Ὁ Ἰησοῦς στὸ μυστικὸ δεῖπνο ἔλαβε τὸν ἄρτο καὶ ἀφοῦ εὐχαρίστησε τὸ Θεὸ, τὸν εὐλόγησε καὶ τὸν μοίρασε στοὺς μαθητὲς του λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια :

«Λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου». Ἐπειτα ἔλαβε τὸ ποτήρι μὲ τὸν οἶνον, τὸ ἔδωκε στοὺς μαθητές του καὶ εἶπε. «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα μου, πού σύμφωνα μὲ τὴν Καινὴ Διαθήκη χύθηκε χάριν τῶν πολλῶν γιὰ νὰ τοὺς συγχωρεθοῦν οἱ ἁμαρτίες. (Ματθ. ΚΣΣ 27—28).

Ἄλλοῦ πάλιν λέγει. «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ ὁ πίνων μου τὸ αἷμα μένει μέσα μου κι' ἐγὼ μένω σ' αὐτόν». Τέλος ὁ Ἰησοῦς παράγγειλε στοὺς μαθητές του νὰ κάνουν τὸ ἴδιο γιὰ νὰ τὸν ἐνθυμοῦνται. «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» δηλ. γιὰ νὰ μὲ θυμᾶσθε.

Ὡστε τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ὠρίσθη ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό.

Εὐχαριστία λοιπὸν ὀνομάζεται τὸ μυστήριον κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ Χριστιανὸς μεταλαμβάνει τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, πού ἔχει μετουσιωθῆ σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι τὸ κέντρο τῆς θείας λειτουργίας. Τὰ αἰσθητὰ σημεῖα τῆς θείας εὐχαριστίας εἶναι ὁ ἄρτος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔνζυμος καὶ ὁ οἶνος πού ἀνακατεύεται μὲ νερὸ γιὰ νὰ μᾶς ἐνθυμίζῃ τὸ αἷμα καὶ τὸ νερό, πού ἔτρεξε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν τὸν ἐλόγχισε ἐπάνω στὸ σταυρὸ ὁ στρατιώτης.

Ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ μεταβάλλονται σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ μεταβολὴ τους αὐτὴ ὀνομάσθηκε *μετουσίωση*.

Εἶναι λοιπὸν μέγα καὶ ἱερὸ μυστήριον ἡ θεία εὐχαριστία. Γι' αὐτὸ ὁποῖος πηγαίνει νὰ μεταλάβῃ πρέπει νὰ ἔχη προηγουμένως ἐξομολογηθῆ στὸν πνευματικὸ καὶ συγχωρεθῆ. Ἄλλοιῶς πέφτει σὲ μεγάλο ἁμάσθημα «*ἐσθίων καὶ πίνων* ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει» (Α' Κορινθ, 11. 29).

Ἡ θεία εὐχαριστία εἶναι ἡ μόνη ἀνάιμακτη ἐξιλαστικὴ θυσία. Γι' αὐτὸ ὁποῖος μεταλαβαίνει ἐνώνεται μὲ τὸν Ἰησοῦ καὶ ἀποκτᾶ αἰώνιον ζωὴ. Μποροῦμε λοιπὸν καὶ ἄλλοιῶς νὰ ποῦμε ὅτι θεία εὐχαριστία εἶναι τὸ μυστήριον κατὰ τὸ ὁποῖο συγχωρεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ κληρονομεῖ τὴν αἰώνιον βασιλείαν, ὁποῖος μεταλαβαίνει ἀπὸ τὸν σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου μεταβληθέντα ἄρτον καὶ οἶνον.

Τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας τελεῖ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ Ἱερεύς.

Ἡ Παπικὴ ἐκκλησία παρουσιάζει τὶς ἑξῆς διαφορὰς. 1) Τε-
Γ. Παπαϊωάννου. — Δειτουργικὴ ΣΤ' Δημοτικῶν

λεῖ τὸ μυστήριον αὐτὸ μὲ ἄζυμο ἄρτο. 2) Στὰ παιδιά ἐπιτρέπεται τὴ μετάληψη μετὰ τὸ χρῆσμα, δηλαδὴ ἄρκετὰ χρόνια μετὰ τὸ βάπτισμα. 3) Ἀπὸ τὸν 12ο αἰῶνα στοὺς λαϊκοὺς μόνο ἄρτο δίνει, ἐνῶ στοὺς κληρικοὺς καὶ ἄρτο καὶ οἶνο καὶ ἔτσι παραβαίνει τὴ ρητὴ ἐντολὴ «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες». Οἱ διαμαρτυρούμενοι ἀπορρίπτουν τὴ μετουσίωση καὶ παραδέχονται μόνο τὴ μετάδοση τῆς θείας χάριτος. Σ' αὐτὸ συντελεῖ ἡ πίστις ἐκεῖνου, ποῦ μεταλαβαίνει. Δίνει ἄρτον καὶ οἶνον καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς, ὅπως ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία, ἀλλὰ ὁ ἄρτος εἶναι ἄζυμος, ὅπως καὶ στὴν παπικὴ ἐκκλησία.

3. Προαιρετικὰ Μυστήρια

α'. Ἡ Ἱερωσύνη

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, πρὶν ἀρχίσει τὴ διδασκαλίαν του, διάλεξε 12 μαθητὲς γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν στὸ ἔργο του. Αὐτοὺς προετοίμασε γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἔργου του καὶ τὴν ἐξάπλωση τῆς διδασκαλίας του. Τὴν πεντηκοστὴ ἡμέρα ἀπὸ τῆς ἀναστάσεώς του ἔστειλε στοὺς Ἀποστόλους τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ἔτσι συμπλήρωσε τὰ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ ἐφοδία τοὺς γιὰ τὸ ἀποστολικὸν ἔργο. Καθὼς ἀπέστειλε ἐμὲ ὁ Πατὴρ καγὼ πέμπτω ὑμᾶς (Ἰωάν. Κ. 21) τοὺς εἶχε εἶπει.

Οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ στὸν κόσμον ἴδρυσαν ἐκκλησίες καὶ ὠρισαν διαδόχους. Στὸν διαδόχους τοὺς μετὰδιδαν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν θείαν χάριν μὲ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν στὶς κεφαλὰς τοὺς (χειροτονία ἢ χειροθεσία). Οἱ διάδοχοί τοὺς μὲ ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν μετὰδιδαν τὴν ἐξουσίαν στοὺς ἰδικούς τοὺς διαδόχους καὶ ἔτσι συστήθηκε τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης.

Ἀποτέλεσμα τῆς διαδοχῆς αὐτῆς ὑπῆρξε ἡ δημιουργία τοῦ κλήρου. Οἱ Ἐπίσκοποι ἐξακολουθοῦν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ χειροτονοῦν τοὺς κληρικοὺς ἐπιθέτοντας τὰ χέρια τοὺς καὶ ἐπικαλούμενοι μὲ τὴν ἀνάγνωσιν εὐχῶν τὴν μετάδοσιν τῆς θείας χάριτος.

Ἱερωσύνη λοιπὸν καλεῖται τὸ μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποιον μὲ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν τοῦ ἀρχιερέως λαβαίνει ὁ χειροτονούμενος τὴν θείαν χάριν καὶ μπαίνει στὴν τάξιν τοῦ κλήρου.

Ὁ κληρικὸς ἔχει ἔργο νὰ ποιμαίνει τοὺς λαϊκοὺς καὶ νὰ

τούς καθιστᾶ ἁγίους. Τὸ αἰσθητὸ σημεῖο στήν ἱερωσύνη εἶναι ἡ ἐπίθεση τῶν χειρῶν στήν κεφαλὴ τοῦ χειροτονουμένου (χειροθεσία).

Οἱ κληρικοὶ ὀνομάζονται *Ποιμένες, Διδάσκαλοι, Δειτουργοί, Ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες*.

Οἱ βαθμοὶ τῶν κληρικῶν εἶναι τρεῖς 1) τοῦ Ἐπιειρέως, 2) τοῦ Ἐπιείως καὶ 3) τοῦ Διακόνου. Ὁ ἱερεὺς λέγεται καὶ πρεσβύτερος.

Ὁ ἐπίσκοπος τελεῖ ὅλα τὰ μυστήρια καὶ ὅλες τὶς ἱεροτελεστίας ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἁγιασμὸ τοῦ ἁγίου μύρου καὶ διοικεῖ τοὺς πιστοὺς τῆς ἐπισκοπῆς του. Ὁ πρεσβύτερος τελεῖ ὅλα τὰ μυστήρια καὶ τὶς τελετὲς ἐκτὸς τῆς ἱερωσύνης, τῆς τελετῆς τῶν ἐγκαινίων ναοῦ καὶ τῆς ἐξομολογήσεως, ἂν δὲν ἔχη εἰδικὴ ἄδεια ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο.

Διοικεῖ τοὺς πιστοὺς τῆς ἐνορίας του καὶ διατάσσεται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο.

Ὁ διάκονος βοηθεῖ καὶ τὸν ἐπίσκοπο καὶ τὸν πρεσβύτερο, χωρὶς νὰ μπορῆ μόνος του νὰ τελέσῃ μυστήρια ἢ τελετὲς.

Οἱ τίτλοι πατριάρχης, μητροπολίτης, ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχιμανδρίτης, πρωθιερεὺς, οἰκονόμος κλπ. δὲν εἶναι βαθμοὶ ἱερατικοί, ἀλλὰ ἀπλοὶ τίτλοι, δηλαδὴ τιμητικὰ γνωρίσματα.

Τὸ μυστήριον τῆς ἱερωσύνης τελεῖται στὸ ναὸ κατὰ τὴ θεία λειτουργία. Τὸν ἱερέα καὶ διάκονο χειροτονεῖ ὁ ἐπίσκοπος. Τὸ δὲ ἐπίσκοπο δύο τοῦλάχιστο ἐπίσκοποι. Οἱ χειροτονούμενοι πρέπει νὰ εἶναι πιστοί, καθαρὸι καὶ κατάλληλοι γιὰ τὸ ὑψηλὸ ἔργον τῆς θείας διακονίας, ἄξιοι τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ. Οἱ ἱερεῖς καὶ διάκονοι μποροῦν νὰ εἶναι καὶ ἔγγαμοι, ἀρκεῖ νὰ ἔχουν ἔλθει σὲ γάμον προτοῦ νὰ χειροτονηθοῦν. Οἱ ἐπίσκοποι ὅμως εἶναι ἄγαμοι.

Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὸ γάμον σ' ὄλους τοὺς κληρικοὺς. Οἱ διαμαρτυρούμενοι κληρικοὶ ἱερεῖς καὶ διάκονοι (ἐπίσκοποι δὲν ὑπάρχουν) εἶναι ἔγγαμοι. Ἀκόμη δὲν θεωροῦν τὴν ἱερωσύνη μυστήριον. Τοὺς κληρικοὺς διορίζει ἡ ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα. Μόνον ἡ Ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία διατηρεῖ καὶ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς καὶ ἐνεργεῖ τὴ χειροτονία.

β'. Ὁ Γάμος

Ὁ δημιουργὸς συνέστησε τὸ μυστήριον τοῦ γάμου κατὰ τὴν πλάσιν τῶν πρωτοπλάστων. «Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν» εἶπε (Γεν. Β' 18), Δὲν εἶναι δηλαδὴ σωστὸ νὰ μείνη χωρὶς βοηθὸ ὁ Ἀδάμ. Καὶ ἔτσι ἔπλασε τὴν Εὐὰ βοηθὸ του.

Ἐπειτα μετὰ τὴν πλάσιν του εὐλόγησε τοὺς πρωτοπλάστους μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε (γεμίσατε) τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς (Γεν. Α' 28).

Καθαρὰ λοιπὸν φαίνεται ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ γάμου εἶναι θεοσύστατον. Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον θαῦμα τοῦ Ἰησοῦ ἦταν ἡ μεταβολὴ τοῦ νεροῦ σὲ οἶνον στὸ γάμον τῆς Κανᾶ. Μὲ τὴν παρουσία του καθήγιασε τὸ γάμον. Οἱ Ἀπόστολοι λεπτομερῶς ὥρισαν τὰ καθήκοντα τῶν συζύγων. «Μέγα μυστήριον» ὀνομάζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ γάμον. (Ἐφεσ. Ε' 32).

Γιὰ νὰ τελεσθῆ ὁ γάμος, ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη ὁ γαμβρὸς καὶ ἡ νύφη τὴ νόμιμη ἡλικία. Σκόπος τοῦ γάμου εἶναι ἡ ἀλλολοβοήθεια τῶν συζύγων καὶ ἡ τεκνογονία. Ὡστε γάμος εἶναι τὸ μυστήριον κατὰ τὸ ὅποιο στὸ ἑτερόφυλον ζευγος, ποῦ θεληματικὰ ἐνώνεται, μεταδίδεται ἡ θεία χάρις μὲ τὴν εὐλογία τοῦ ἱερέα.

Τὰ σπουδαιότερα αἰσθητὰ σημεῖα στὸ γάμον εἶναι δυὸ δακτυλίδια, ποῦ ὀνομάζονται *ἀρραβῶνες ἢ μνηστρα*, οἱ δύο στέφανοι, ποῦ φανερώνουν τὸν ἅγιον σύνδεσμον τῶν νεονύμφων, τὴ δόξα καὶ τιμὴ μὲ τὴν ὁποία τοὺς περιβάλλει ἡ ἐκκλησία καὶ οἱ λαμπάδες. Ὁ γάμος εἶναι προαιρετικὸ μυστήριον. Ἀπαγορεύεται μόνον στοὺς κληρικοὺς μετὰ τὴ χειροτονία τους, στοὺς ἐπισκόπους πρὶν καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴ, στοὺς μοναχοὺς, στοὺς στενοὺς συγγενεῖς, στοὺς ἑτεροθρήσκους καὶ στοὺς συνδεομένους μὲ τὸν πνευματικὸν δεσμὸν τοῦ βαπτίσματος.

Δεύτερος καὶ τρίτος γάμος ἐπιτρέπεται μόνον μετὰ τὸ θάνατον τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς συζευχθέντες ἢ ἔπειτα ἀπὸ νόμιμον διαζύγιον. Τὸ διαζύγιον σὲ σπάνιες περιπτώσεις ἐπιτρέπεται. «Οὐς ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Ἰ Ματθ. ΙΘ' β').

Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὴν ἔκδοσιν διαζυγίου καὶ θεωρεῖ τὸ γάμον ἀδιάλυτον. Σὲ περίπτωσιν ὁμοῦ θανάτου ἐπιτρέπεται καὶ τέταρτον γάμον.

Ἡ προτεσταντικὴ δὲν θεωρεῖ τὸ γάμο μυστήριον, ἀλλ' ἀπλὴ τελετὴ. Τὸ διαζύγιον τὸ ἐκδίδουν τὰ πολιτικὰ δικαστήρια. Ὁ γάμος ἀπαγορεύεται σὲ συγγενεῖς ἐξ αἵματος μέχρι τετάρτου βαθμοῦ.

γ'. Τὸ Εὐχέλαιον

Στὴν Καθολικὴν τοῦ ἐπιστολῆ ὁ Ἀπόστολος Ἰακώβος δίνει αὐτὴν τὴν παραγγελίαν « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν, προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος κἂν ἁμαρτίας ἢ πεπονηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ ». « Ὅποιος δηλαδὴ ἀσθενεῖ νὰ προσκαλέσῃ τοὺς ἐπισκόπους ἢ τοὺς ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι θὰ προσευχηθοῦν γι' αὐτὸν καὶ θὰ τὸν ἀλείψουν μὲ λάδι στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως θὰ θεραπεύσῃ τὸν ἀσθενοῦντα καὶ θὰ τοῦ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίαι. (Ἰακώβ. Ε' 14-16).

Στοὺς λόγους αὐτοὺς τοῦ Ἰακώβου στηρίζεται τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου. Οἱ Ἀπόστολοι στὶς περιόδους τοὺς θεράπευαν πολλοὺς ἀσθενεῖς, ἀλείφοντας αὐτοὺς μὲ λάδι « Καὶ ἤλειφον μὲ ἔλαιον πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον » (Μαρκ. ε' 13). Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ οἱ σωματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀσθένειαι τῶν πιστῶν θεραπεύονταν.

Ὡστε εὐχέλαιον εἶναι τὸ μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποιο ἀλοιφόμενος ὁ ἀσθενὴς μὲ λάδι ἀγιασμένο ἀπὸ τοὺς κληρικούς, παίρνει τὴν θεῖαν χάριν καὶ θεραπεύεται ἀπὸ τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ἀσθενειῶν. Τὸ αἰσθητὸ σημεῖον τοῦ μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου εἶναι τὸ καθαρὸ λάδι. Μὲ λάδι χρίονταν οἱ βασιλεῖς, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ προφῆται στὴν παλιὰ ἐποχὴ. Τὸ μυστήριον αὐτὸ τελοῦν ἐπτὰ ἱερεῖς καὶ σὲ ἀνάγκη ἕνας. Ἡ ἐκκλησία συνηθίζει νὰ τελῇ τὸ μυστήριον τοῦτο τῇ Μεγάλῃ Τετάρτῃ, ἐπειδὴ τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ μεταλαβαίνουν οἱ πιστοί.

Ὅταν κανεὶς θέλει καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξομολογηθῇ, τὸ τελεῖ σπῆτι τοῦ.

Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία τὸ τελεῖ μόνον μιᾶ φορὰ στοὺς ἐτοιμοθάνατους γιὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν ψυχὴν τοὺς καὶ τὸ τελεῖ μόνον ὁ Ἀρχιερεὺς. Ὁ Ἰακώβος ὁμοίως ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ γιὰ ὅσες φορὰς ὁ πιστὸς ἀσθενεῖ.

Οί διαμαρτυρόμενοι θεωροῦν τὸ εὐχέλαιο ἀπλή τελετή. Δὲν τὸ παραδέχονται ὡς μυστήριον παρὰ τῆ ρητῆ ἐντολῇ τοῦ Ἰακώβου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

1. Ἡ Ἀνάστασις τῶν νεκρῶν

Ἄρθρον ἐνδέκατο. «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν» Θερμὴ πίστις καὶ ἀστείρευτη πηγὴ παρηγορίας καὶ ἐλπίδας εἶναι ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Καθαρώτατα μᾶς ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς ἡ ἀγία Γραφή. Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ τώρα εἶναι κοντά, πού οἱ νεκροὶ θὰ ἀκούσουν τὴ φωνὴ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅσοι τὴν ἀκούσουν θὰ ἀναστηθοῦν (Ἰωάν. Ε' 25).

Ὁ Μέγας Προφήτης Ἡσαΐας λέγει. «Θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροὶ καὶ θὰ σηκωθοῦν ὅσοι θὰ εἶναι μέσα στοὺς τάφους (Ἡσαΐας 26). Ὁ μέγας ἐπίσης προφήτης Δανιὴλ προφητεύει. «Καὶ πολλοὶ ἀπὸ ὄσους κοιμοῦνται μέσα στοὺς κόλπους τῆς γῆς θὰ ἀναστηθοῦν καὶ θὰ ζήσουν αἰώνως (Δαν. 12. 2).

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μᾶς δίνει τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ γιὰ τὸ θρίαμβο τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ γιὰ τὴν τιμωρία τῶν κακῶν καὶ τὴν ἀμοιβὴ τῶν ἀγαθῶν. Γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἀπαραίτητη προϋπόθεσις εἶναι ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς πίστεψαν ὅλοι οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι καὶ οἱ ἰδρυτὲς τῶν θρησκείων. Ἡ δίψα τῆς τελείας δικαιοσύνης, ἡ τάσις τοῦ ἀνθρώπου νὰ τελειοποιηθῇ, τὸ ἄυλο τῆς ψυχῆς καὶ ἡ πίστις ὄλων τῶν μεγάλων διανοιῶν ὄλων τῶν ἐποχῶν, μᾶς ὀδηγοῦν στὴν πεποίθησι περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς.

Δὲν ξέρομε πότε θὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Μόνο μερικὰ σημεῖα, πού θὰ μᾶς προειδοποιήσουν ἀναφέρει ἡ Γραφή (Ματθ. 24, 29).

Περισσότερα ξέρομε γιὰ τὸ εἶδος τῆς ἀναστάσεως. Ὅσοι θὰ ζοῦν τὴν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως, θὰ μεταβληθοῦν. Τὸ **φθαγεῖ σῶμα** θὰ ἐνδυθῇ τὴν **ἀφθαγσία** καὶ τὸ **θνητὸ** τὴν ἀθανασία. Τὰ σώματα, πού θὰ ἀναστηθοῦν, θὰ εἶναι πνευματικά. Πνευματικά θὰ γίνουν καὶ τὰ σώματα τῶν ζώντων. Ὅλα αὐτὰ τὰ πνευματικά σώματα μὲ τίς ψυχῆς θὰ κριθοῦν ἀπὸ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰη-

σοῦ Χριστό. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θά ἰκανοποιηθῆ ἡ θεία δικαιοσύνη, θά βραβευθῆ ἡ ἀρετὴ καὶ θά παταχθῆ ἡ κακία.

2. Ἡ μέλλουσα ζωὴ

Ἄρθρο δωδέκατο. «Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Στὸ τελευταῖο αὐτὸ ἄρθρο ὁμολογοῦμεν, ὅτι πιστεύομε στὴ μέλλουσα ζωὴ ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἢ θά ἀπολαβαίνουν τὰ θεῖα ἀγαθὰ ἢ θά βασανίζονται αἰῶνια, ἐξ αἰτίας τῶν ἀδίκων καὶ κακῶν τους πράξεων.

Ἡ ἀμοιβὴ τῶν δικαίων καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἀδίκων θά εἶναι ἀνάλογος μὲ ἐκεῖνα, ποῦ ἔπραξε καθένας ἀπὸ αὐτούς. Ἡ ψυχὴ ἐνὸς ἀνθρώπου, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο κρίνεται **μερικῶς**.

Ἡ κρίση αὐτὴ λέγεται **μερικὴ κρίση**. Μόνο μετὰ τὴ δευτέρη παρουσία ἢ ψυχὴ θά κριθῆ **τελικῶς**. Καὶ ἡ κρίση αὐτὴ θά εἶναι **τελική**. Πρὶν ἀπὸ τὴν τελικὴ κρίση οἱ ψυχὲς ὄλων ὅσοι πεθαίνουν θά βρίσκονται σὲ μιὰ μέση κατάσταση, θά ἀπολαύσουν ἓνα μέρος μόνο τῶν ἀμοιβῶν ἢ τῶν ποινῶν, οἱ ὅποιοι θά ἐπιβληθοῦν σ' αὐτούς στὴν καθολικὴ κρίση. Κατὰ τὴ **μέση** αὐτὴ **κατάσταση** οἱ ψυχὲς τῶν δικαίων ὁδηγοῦνται στὸν οὐρανό, οἱ δὲ ψυχὲς τῶν ἀδίκων στὸν Ἄδη. Οἱ πρῶτοι περνοῦν σὲ εὐδαιμονία καὶ οἱ δεῦτεροι σὲ στεναχώρια καὶ θλίψη. Οἱ πρῶτες περιμένουν τὸ θρίαμβό τους καὶ οἱ δευτέρες τὴν αἰῶνία καταδίκη τους (2 Κορ, Θ, 9 Ρωμ. Β, 6).

Οἱ ψυχὲς τῶν νεκρῶν βρίσκονται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ζῶντας. Γι' αὐτὸ ἡ Ζ' Οἰκομενικὴ Σύνοδος καθιέρωσε τὰ μνημόσυνα **ὑπὲρ τῶν νεκρῶν** καὶ τὴν τιμὴ πρὸς τοὺς ἀγίους. Ἀπὸ τοὺς ἀγίους ζητοῦμε νὰ μεσιτεύσουν κοντὰ στὸ Θεὸ **ὑπὲρ ἡμῶν**. Μὲ τὰ μνημόσυνα ἐπίσης ἰκετεύομεν τὸ Θεὸ νὰ εὐσπλαχνισθῆ καὶ νὰ δώσῃ ἄφεση ἁμαρτιῶν στοὺς προσφιλεῖς μας νεκρούς.

Ἡ θεία εὐσπλαχνία μπορεῖ νὰ ἀνακουφίσῃ τὶς ψυχὲς τῶν νεκρῶν μας.

3. Ἡ μέλλουσα κρίση καὶ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου

Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, ἡ ἀλλαγὴ τῶν ζώντων, ἡ μετατροπὴ τοῦ σώματός του σὲ οὐράνιο καὶ ἡ **συντέλεια** τοῦ κόσμου θά γίνουν μαζί. Ὁ κόσμος, ποῦ ὑπάρχει θά καταστραφῆ καὶ

Ένας καινούργιος κόσμος θά σχηματισθῆ μὲ παντοτεινὸ βασι-
λέα τὸ Χριστό. Αὐτὴ θά εἶναι ἡ Οὐράνιος Βασιλεία, ἡ Βασιλεία
τοῦ Θεοῦ. «Καὶ ὁ ἥλιος θά σκοτισθῆ, τὸ φεγγάρι δὲν θά φέγγῃ
καὶ τ' ἀστέρια θά πέσουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ οἱ δυνάμεις τοῦ
οὐρανοῦ θά σαλευθοῦν» γράφει τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ματθαίου
(ΚΔ' 29). Τότε θά ἐμφανισθῆ σὲ θρόνο δόξας ὁ Χριστὸς γιὰ νὰ
κρίνῃ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς νεκροὺς. Στὴν λαμπρὴ παραβολὴ
τῆς μελλούσης κρίσεως (Ματθ, ΚΕ' 31—46) μᾶς δίδεται ἡ θαυ-
μάσια εἰκόνα τοῦ χωρισμοῦ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων. Ἀπὸ
αὐτοὺς οἱ μὲν δίκαιοι θά ἀπολαύσουν τὴν ὑψίστη μακαριότητα
κοντὰ στὸ Θεό, τοὺς Ἄγγέλους καὶ τοὺς Ἁγίους, οἱ δὲ ἄδικοι
θά βασανίζονται ἀπὸ τὶς συνεχεῖς τύψεις τῆς συνειδήσεως,
ἐπειδὴ περιφρόνησαν τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς καταπάτησαν.

Θά ὑπάρχουν ὅμως διάφοροι βαθμοὶ τῆς θείας μακαριότη-
τας. «Ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα σελήνης καὶ ἄλλη δόξα
ἀστέρος», γιὰ τὸ ἓνα ἄστρο διαφέρει ἀπὸ τὸ ἄλλο κατὰ τὴν
δόξα (λάμψη) καὶ ὁ Χριστὸς θά ἀμείψῃ καθένα σύμφωνα μὲ τὰ
ἔργα του, λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Σὲ κάθε ἓνα, λέγει ἄλ-
λοῦ, ὁ δίκαιος Κριτὴς «ἀποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ
(Ρωμ. Β' 6).

Ἡ Παπικὴ ἐκκλησία πρόσθεσε αὐθαίρετα τὴν διδασκαλία
περὶ τοῦ Καθαρητοῦ Πυρός. Δέχεται δηλαδὴ ἓναν τόπο, ὅπου
οἱ ψυχὲς ὅσες ἀμάρτησαν, ἀλλὰ μετανόησαν εἰλικρινῶς, χωρὶς
ὅμως νὰ προφθάσουν νὰ κάμουν καλὰ ἔργα, πηγαίνουν καὶ
καθαρίζονται γιὰ νὰ μποῦν στὸν Παράδεισο. Ἡ διδασκαλία
αὕτη εἶναι νόθη καὶ δὲ στηρίζεται στὴν Ἁγία Γραφή.

Οἱ διαμαρτυρόμενοι πάλιν ἀπορρίπτουν τὴν διδασκαλία
περὶ μεσητείας τῶν ἁγίων, ὅπως καὶ τὴν τιμητικὴ προσκύνηση
τῶν εἰκόνων. Μ' ὄλες αὐτὲς τὶς καινοτομίες καὶ οἱ καθολικοὶ
καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.
Μόνο ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἔμεινε προσηλωμένη
στὴν πραγματικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀπο-
στόλων καὶ τῶν Ἁγίων Πατέρων. Πρέπει γι' αὐτὸ νὰ εἴμαστε
ὑπερήφανοι ἔμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ μὲ τὰ ἔργα μας
νὰ δειχθοῦμε ἄξια τέκνα τῆς φιλόστοργης μητέρας, τῆς Ὁρθό-
δοξης Ἐκκλησίας μας.

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΤΟ ΗΘΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ

1. Ίστορία, περιεχόμενο και διαίρεση του Δεκαλόγου

Στό δογματικό μέρος μάθαμε τι πρέπει να πιστεύουμε. Έκει έρμηνεύσαμε τὰ δόγματα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Στό ἠθικό μέρος θά μάθωμε τι πρέπει νά πράττωμε. Ἐτσι θά ντύσωμε τήν πίστη μας μέ τὰ ἔργα μας. Θά κάνωμε δηλαδή τήν πίστη μας ἐνεργό. Μόνο ἡ ἐνεργός πίστη καί μόνη αὐτή ἔχει ἀξία καί δίνει τή σωτηρία. Γι' αὐτό καί ὁ Ἰακώβος σ' ἐπιστολή του μᾶς λέγει : «Ὅπως τὸ σῶμα χωρίς τὸ πνεῦμα εἶναι νεκρό, ἔτσι καί ἡ πίστη χωρίς τὰ ἔργα εἶναι νεκρή (Ἐπιστολ. Ἰακώβου 2, 26).

Τὸ ἠθικό μέρος ἔχει πηγή του τίς 10 ἐντολές. Στήν ἱερή Ίστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μάθαμε, ὅτι ὁ Θεός ἔδωσε στόν Μωϋσῆ ἐπάνω στό ὄρος Σινᾶ τίς 10 ἐντολές χαραγμένες σέ δυὸ πέτρινες πλάκες. Μέ τίς 10 αὐτές ἐντολές δίδαξε ὁ Θεός στοὺς ἀνθρώπους τὰ καθήκοντά τους, ἥτοι ποιές πράξεις νά κάνουν καί ποιές νά ἀποφεύγουν. Ἐτσι ὁ δεκάλογος ἔγινε «Παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν» ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ἐξοδ. 32, 16).

Τίς δέκα ἐντολές συμπλήρωσε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, σέ κάθε εὐκαιρία, ποὺ παρουσιαζόταν, ὅταν ἐδίδασκε τοὺς μαθητές τους καί τὸν ὄχλο καί ἰδιαιτέρα στήν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὄμιλία, ἡ ὁποία εἶναι ὁ φωτεινὸς καθρέπτης καί ἡ χρυσή περίληψη τῆς ὅλης διδασκαλίας του. Μετά τὴν συμπλήρωση αὐτῆ ὁ δεκάλογος εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς ἡ θεία ἀστείρευτη πηγή τῆς ἠθικῆς

διδασκαλίας, από την όποία, άφου ποτισθη ή ψυχή μας μπορεί νά ύψωθη στο Θεό και νά κερδίση την αιώνιο ζωή. Είναι ό ήθικός κώδικας και γνώμονας τής ζωής, που άρμόζει σέ κάθε άληθινό Χριστιανό.

Σύμφωνα μέ τό νόημα και τις παραγγελίες του δεκαλόγου πρέπει νά κανονίζωμε τό βίο μας για νά κατευθύνωμε αυτόν στήν άρετή. Ό δεκάλογος περιλαβαίνει δυό είδών ύποχρεώσεις. Τις ύποχρεώσεις μας στο Θεό και τις ύποχρεώσεις μας στον πλησίον. Οι τέσσερες πρώτες έντολές περιέχουν τά καθήκοντα προς τόν Θεό, αναφέρονται δηλ. στις σχέσεις μας προς τό Δημιουργό, οι δε έξι τελευταίες τά καθήκοντά μας προς τόν πλησίον, αναφέρονται δηλ. στον οίκογενειακό και κοινωνικό μας βίο.

2. Καθήκοντα προς τό Θεό

Ή πρώτη και ή δευτέρα έντολή

α) «Έγώ είμι ό Κύριος ό Θεός ούκ έσονταί σοι Θεοί έτεροι πλην έμου». Δηλ. Έγώ μόνον είμαι ό Θεός σου και ό Κύριός σου. Δέν πρέπει νά υπάρχουν άλλοι Θεοί για σένα, εκτός από μένα.

β) »Ού ποιήσεις σεαυτῷ είδωλον, ούδέ παντός όμοίωμα όσα έν τῷ ούρανῷ άνω και όσα έν τῇ γῆ κάτω και όσα έν τοίς ύδασιν ύποκάτω τής γῆς. Ού προσκηνήσεις αυτοίς, ούδέ μη λατρεύσεις αυτοίς». Δηλ. νά μη δημιουργήσης για τήν εκδήλωση τής λατρείας σου είδωλο ή εικόνα για τά όντα, που βρίσκονται κάτω από τή γῆ, νά μη τά προσκυνήσης και ούτε νά τά λατρεύσης.

Μετά τήν παράβαση τής έντολής του Θεού από τους πρωτοπλάστους, οι άνθρωποι άρχισαν σιγά — σιγά νά λησμονοϋν τόν άληθινό προορισμό τους και άντι του δημιουργού έλάτρευαν τά κτίσματα, τά είδωλα και τά όμοιώματά τους, "Ετσι οι άνθρωποι έγιναν είδωλολάτρες και ζοϋσαν μέσα στο βόρβορο τής άμαρτίας και τής άκολασίας. Γι' αυτό ό Θεός παραγγέλει τήν άληθινή λατρεία μέ τις δυό αυτές έντολές. Δέν πρέπει νά λατρεύωμε λέγει ή πρώτη έντολή, άλλους Θεούς εκτός από

τὸν ἀληθινὸ Θεό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἕνας καὶ κυριαρχεῖ καὶ διευθύνει τὸ Σύμπαν.

Εἶναι καθήκον μας οὐσιώδες καὶ πρωταρχικὸ νὰ πιστεύω-
με μόνο στὸν ἕνα καὶ ἀληθινὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐκδηλώνωμε τὴν πί-
στη μας μὲ ἔργα ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. Ἡ πίστη μας πρέπει
νὰ ἔχη πνευματικὸ χαρακτήρα καὶ νὰ μὴν ἐκφυλίζεται σὲ προ-
λήψεις φανατισμοῦς καὶ δεισιδαιμονίες.

Ἡ δευτέρα ἐντολὴ μᾶς ἀπαγορεύει τὴν δημιουργία ἀγαλ-
μάτων, ξοάνων, εἰκόνων καὶ διαφόρων ἄλλων παραστάσεων
τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, εἴτε ἐμψύχων, εἴτε ἀψύχων πρὸς λα-
τρείαν, ὅπως π.χ. εἶχαν κατασκευάσει οἱ Ἑβραῖοι τὸ *χρυσὸ
μόσχο* γιὰ λατρεία κατὰ τὴν ἀπουσία τοῦ Μωϋσῆ στὸ ὄρος
Σινᾶ. Ἡ ὅπως εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι ἔθνηκοι (Ἕλληνες, Ρωμαῖοι,
κλπ.) κατασκευάσει ἀγάλματα τῶν διαφόρων θεῶν, προσωπο-
ποιήσεων τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τὰ ἐλάτρευαν. Τὰ ὄντα
καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ οὐρανοῦ τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας δὲν
πρέπει εἴτε γιὰ τὴν λαμπρότητά τους, εἴτε γιὰ τὶς διαφορὲς πε-
ρίεργες ιδιότητές τους νὰ θεωροῦνται ὡς θεότητες. Θὰ θαυμά-
ζωμε μόνον μ' αὐτὰ τὸ δημιουργό.

«Ὡς θαυμαστά τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίη-
σας». Τὶς εἰκόνες τῶν Ἁγίων καὶ τῶν μαρτύρων τῆς Χριστιανι-
κῆς πίστεως δὲν λατρεύομε, ἀλλὰ μόνον τιμοῦμε, γιὰτὶ παρι-
στάνουν ἱερὰ πρόσωπα, Ἐπομένως δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργηθῆ
παρεξήγηση.

3. Ἡ τρίτη ἐντολὴ

«Οὐ λήψη τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ». Δηλαδὴ νὰ μὴ παίρνης στὸ στόμα σου τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου χωρὶς ἐπιβεβλημένο λόγο καὶ σκοπὸ. Τὴν ἐντολὴ αὐτὴ παραβαίνουν α) αἱ ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι βλασφημοῦν τὰ θεῖα. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ἄφρονες καὶ χυδαῖοι. Συνήθως βλασφημοῦν τὰ θεῖα οἱ χαρτοπαῖκτες, οἱ μέθυστοι καὶ οἱ πεπω-
ρωμένοι τῇ συνείδηση. Βλασφημοῦν ὁμως καὶ μερικοὶ ἀπό ἀνόητη συνήθεια χωρὶς νὰ ἔχουν ἀντίληψη τοῦ φοβεροῦ κρί-
ματος στὸ ὁποῖο πέφτουν. Εἶναι τόσο μεγάλο κακὸ αὐτὸ καὶ ἔχει τόση ἐξάπλωση στῆ χώρα μας, ὥστε ἄρχισαν νὰ ιδρύων-
ται σύλλογοι ἐναντίον τῆς βλασφημίας τῶν θείων. Ἐναντίον

τῶν βλασφημῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ γίνῃ σταυροφορία ἀπὸ τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους.

β) "Ὅσοι ἀνακατώνουν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ στὶς συζητήσεις τους, στὰ ἀστεῖα καὶ στὰ λογοπαίγνια τους. γ) "Ὅσοι συνηθίζουν νὰ ὀρκίζονται στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ γιὰ μικροπράγματα ἢ γιὰ πράγματα ποὺ δὲν εἶναι βέβαιοι ἢ γιὰ πράγματα ἀνυπαρκτά. δ) "Ὅσοι ἀναθεματίζουν τοὺς συνανθρώπους τους ἀπὸ ἔχθρα, φθόνο καὶ κακία καὶ εὐχονται ὅπως ὁ Θεὸς τοὺς βλάψῃ καὶ τοὺς καταστρέψῃ. ε) "Ὅσοι ὀρκίζονται ψευδῶς καὶ στ) "Ὅσοι παραβαίνουν τοὺς ὅρκους τους.

"Ὅλοι αὐτοὶ εἶναι κατ' ὄνομα χριστιανοί, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα, ὑπηρετοῦν τὸν διάβολο καὶ γίνονται κοινωνικοὶ κίνδυνος. Οἱ ψευδορκοῦντες καὶ ἐπιορκοῦντες μολύνουν τὴν κοινωνία, ἐξαπατοῦν τοὺς δικαστὲς καὶ γίνονται πρόξενοι ἀδικιῶν στοὺς συνανθρώπους τους. Γι' αὐτὸ τιμωροῦνται καὶ ἀπὸ τὰ δικαστήρια.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς συμπλήρωσε τὴν ἐντολὴ αὐτὴ στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρου ὁμιλία καὶ ἀπαγόρευσε ἐντελῶς τὸν ὄρκο. «Ἐστω δὲ ὁ λόγος ἡμῶν Ναί, ναί—Οὐ, οὐ» εἶπεν καὶ γιὰ νὰ περιορίσῃ τὸ κακὸ παράγγειλε «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως», δηλαδὴ ἐγὼ δὲ σὰς παραγγέλλω νὰ ἀποφεύγητε τελειῶς τὸν ὄρκο». Μόνον σὲ ἐντελῶς ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις ἐπιτρέπεται ὁ ὄρκος ὅπως λ.χ. στοὺς στρατιῶτες, ἄρχοντες καὶ δημοσίους ὑπαλλήλους, ὅταν ἀναλαμβάνουν τὰ καθήκοντά τους. Σὲ ὅσους προσκαλοῦνται στὰ δικαστήρια ὡς μάρτυρες καὶ στὴν περίπτωσιν τῆς πνευματικῆς ὠφελείας τοῦ πλησίον. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος σὲ μερικὲς ἐπιστολὰς τοῦ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ διὰ τοῦ ὄρκου (μάρτυς μου ἐστὶν ὁ Θεὸς κλπ.). Σὲ ὅποιανδήποτε ὁμως περίπτωσιν ἂν ὀρκισθοῦμε, ὀφείλομε νὰ ἔχωμε πλήρη ἐπίγνωση τῆς σημασίας καὶ τῆς σοβαρότητος τῆς πράξεώς μας αὐτῆς. Νὰ εἴμεθα εἰλικρινεῖς, ἀκριβοδίκαιοι καὶ συνεπεῖς πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τοὺς ἄλλους, εἴτε δίνομε μαρτυρίας, εἴτε ὑποσχόμεθα καὶ ἀναλαμβάνομε ὑποχρεώσεις, εἴτε ἐκπληρώνομε ὅσα ἔχομε ὑποσχεθῆ.

Μεγάλῃ ἐπίσης ὑποχρέωσιν ἔχομε νὰ σεβόμεθα τὸν πλησίον μας καὶ νὰ μὴ τὸν ἐξαναγκάζωμε νὰ ὀρκίζεται χωρὶς νὰ συντρέχῃ ἐξαιρετικὴ ἀνάγκη. Ἄν κάνωμε ἀντίθετα, παραβαίνομε τὴν τρίτην ἐντολή.

4. Ἡ τετάρτη ἐντολή

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν· ἕξι ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου. Δηλαδή «νὰ θυμᾶσαι πάντοτε τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου καὶ νὰ μὴ μολύνῃς τὴν ἀγιότητά της. Νὰ ἐργάζεσαι τὶς ἕξι ἡμέρες καὶ νὰ τελειώῃς τὶς ἐργασίες σου, τὴν δὲ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ νὰ ἀναπαύεσαι καὶ νὰ δοξάζῃς τὸν Κύριο.

Ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν κόσμον σὲ ἕξι ἡμέρες, ὅπως ἀναφέρεται στὴν Γένεση. Τὴν ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀναπαύθηκε. Γι' αὐτὸ στοὺς Ἑβραίους ἐπιβαλλόταν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν ἕξι ἡμερῶν νὰ ἀναπαύωνται καὶ νὰ λατρεύουν τὸ Θεό. Ἡμέρα ἀναπαύσεως ὠρίσθηκε ἡ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, τὸ Σάββατο.

Οἱ Χριστιανοὶ ἡμέρα ἀναπαύσεως καὶ λατρείας τοῦ Θεοῦ καθώρισαν ἀντὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἑβδομάδας, τὴν πρώτη, δηλαδή ἀντὶ τοῦ Σαββάτου τὴν Κυριακὴ, ἡμέρα ποὺ ἀναστήθηκε ὁ Κύριος. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Κυρίου ὠνομάσθηκε Κυριακὴ. Ἡ καθιέρωση τῆς Κυριακῆς ὡς ἡμέρας γιορτῆς καὶ ἡμέρας ἀναπαύσεως ἔγινε ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους. Ἡ Κυριακὴ θεωρήθηκε καὶ θεωρεῖται ἡμέρα ἀργίας α) Γιὰ νὰ ἔχωμε καιρὸ νὰ ἐκπληρώσωμε τὰ θρησκευτικὰ μας καθήκοντα, νὰ προσευχόμεσθε στὶς ἐκκλησίες καὶ νὰ μορφώσωμε τὸ πνεῦμα μας χριστιανικῶς, καὶ β) Γιὰ νὰ ἀναπαυόμεθα ἀπὸ τὸν κάματο τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων ἡμερῶν καὶ ν' ἀναπληρώσωμε τὶς σωματικὲς καὶ πνευματικὲς δυνάμεις, ποὺ καταναλώσαμε τὶς ἡμέρες τὶς ἐργασίας.

Χωρὶς ἀνάπαυση θὰ φθειρόταν τὸ σῶμα μας, ποὺ εἶναι ὁ ναὸς τοῦ πνεύματος καὶ θὰ κουραζόταν ὁ νοῦς μας. Τὴν Κυριακὴ ὅμως καὶ τὶς ἄλλες χριστιανικὲς ἐορτὲς δὲν ἀπαγορεύεται πᾶσα ἐργασία. Ἀντίθετα ἐπιβάλλεται νὰ γίνωνται ἔργα εὐποιίας, ἔλεημοσύνης καὶ κοινοφελεῖς πράξεις, ἠθικὲς διδασκαλίαι καὶ ὅ,τι μπορεῖ νὰ συντελέσῃ στὴν ψυχικὴ μόρφωση καὶ πρόαγωγή καὶ στὴν ἀνακούφιση τοῦ πλησίον. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐλέγχοντας τοὺς Ἑβραίους γιὰ τὴ σχολαστικότητα καὶ τὴν τυπολατρεία τους εἶπε :

Τὸ Σάββατο γιὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο καὶ ὄχι ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸ Σάββατο. (Μάρκου 2, 27).

Ἐπιθυμία ἡ καθεστῆς καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ λαοῦ εἶναι νὰ μετέχη σὲ φιλανθρωπικὰ σωματεῖα, νὰ ἐπισκέπτεται καὶ νὰ παρηγορῇ τοὺς ἀσθενεῖς, νὰ βοηθῇ καὶ νὰ ἀνακουφίξῃ τοὺς φυλακισμένους, νὰ μελετᾷ ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὶς γραφῆς στὴν οἰκογένειά του καὶ σὲ ὄσους ἐπιθυμοῦν νὰ μορφωθοῦν χριστιανικῶς.

Τότε θὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνιο βασιλεία, ὅπως ἀνέφερε ὁ Κύριος στὴν μέλλουσα κρίση,

5. Ἡ πέμπτη ἐντολή

Καθήκοντα πρὸς τὸν πλησίον

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς». Νὰ σέβῃσαι δηλαδὴ τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, γιὰ νὰ εὐτυχῆσῃς καὶ νὰ ζήσῃς πολλὰ χρόνια στὴ γῆ.

Σὲ ὄλους τοὺς λαοὺς καὶ σὲ κάθε ἐποχὴ ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γονεῖς θεωρήθηκε ὑπέρτατο καὶ ἱερὸ καθήκον. Μετὰ τὸν Θεό, σεβασμὸς, τιμὴ καὶ ὑπακοὴ ὀφείλεται στοὺς γονεῖς μας. Γι' αὐτὸ μετὰ τὰ καθήκοντα πρὸς τὸ Θεό, ἀκολουθεῖ πρῶτο καθήκον ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς γονεῖς. Καὶ εἶναι καὶ ἡ μόνη ἐντολή, ποὺ περιέχει ρητὴ καὶ ὠραία ὑπόσχεση (εὐτυχία καὶ μακροζωΐα) γιὰ τοὺς τηρητές της. Ἀπ' αὐτὸ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἀποδίδει ξεχωριστὴ βαρύτητα καὶ ἰδιαίτερη σημασία στὸ καθήκον τῆς τιμῆς πρὸς τοὺς γονεῖς. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη διδάσκει, ὅτι ἡ εὐλογία πατρὸς στηρίζει οἶκους, κατάρτα δὲ μητρὸς ἐκρίζοι θεμέλια.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὑποτασσόταν στὸν Ἰωσήφ καὶ τὴν μητέρα του. Δωδεκαετῆς ὁ Ἰησοῦς ἀκολούθησε τὴν μητέρα του. Στὸν γάμο τῆς Κανᾶ τὴν ὑπάκουσε καὶ μετέβαλε τὸ ὕδωρ σὲ οἶνο. Ἀπὸ τὸν τίμιον σταυρὸ φρόντισε γι' αὐτὴν καὶ εἶπε στὸν Ἰωάννη «Ἰωάννη ἰδοὺ ἡ μητέρα σου». Πεθαίνοντας ἔκραξε «Πάτερ εἰς χεῖρας σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμα μου». Παράδειγμα λοιπὸν ὑψηλὸ καὶ εὐγλωττο τιμῆς καὶ ὑπακοῆς πρὸς τοὺς γονεῖς ἔχομε τὸν ἴδιον Σωτήρα. Οἱ γονεῖς μᾶς ἔφεραν στὸν κόσμον, μᾶς ἀγάπησαν θερμά, μᾶς συντήρησαν, μᾶς περιέθαλψαν καὶ μᾶς ἔκαναν κα-

λους Χριστιανούς. Μὲ μύριες θλίψεις, στερήσεις καὶ πικρίες πολλάκις μᾶς ἐμεγάλωσαν. Τοὺς ὀφείλωμε γι' αὐτὸ εὐγνωμοσύνη, βαθύτατο στεναγμὸ, ὑπακοή καὶ ἐξαιρετικὴ στοργή. Ὀφείλωμε νὰ τοὺς περιθάλλωμε, ὅταν πάσχουν, νὰ τοὺς ἐγκαρδιώσωμε καὶ νὰ τοὺς ἐνισχύσωμε ἠθικά καὶ ὕλικά, ὅταν ἀσθενοῦν, νὰ τοὺς ἀνταποδίδωμε κατὰ δύναμη τὶς εὐεργεσίες καὶ νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ θυσιασθοῦμε ἀκόμη γι' αὐτούς. Τὶς τυχόν γεροντικὰς ἰδιοτροπίαις τοὺς ὀφείλωμε, νὰ ὑπομένωμε ἀγόγγυστα καὶ ἀκόμη ὄχι μόνον νὰ τοὺς γηροκομοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ γλυκαίνωμε ὅλες τὶς στιγμὰς καὶ ἰδιαίτερα τὶς τελευταίας τοῦ βίου τους.

Ἄνθρωπος, ποὺ δὲν σέβεται, τιμᾶ, ἀγαπᾶ καὶ ὑπακούη τοὺς γονεῖς του, δὲν δύναται ποτὲ τὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἀγαπᾶ τὸν πλησίον του ἢ τὴν οἰκογένεια, ποὺ ὁ ἴδιος ἐδημιούργησε.

Τέκνα, ποὺ ἐγκαταλείπουν ἢ ἀδιαφοροῦν γιὰ τοὺς γονεῖς τοὺς πρὸ ἢ καὶ μετὰ τὴν δημιουργία ἰδικῆς τῶν οἰκογενείας, παραβιάζουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι κατώτεροι καὶ τῶν ἀγρίων καὶ αὐτῶν τῶν ζώων ἀκόμα.

Ἄλλὰ καὶ οἱ γονεῖς ἔχουν καθήκοντα μετὰξὺ τους. Ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα πρέπει νὰ ἔχουν ἀμοιβαία πίστη καὶ ἀγάπη. Ἄκόμα ὀφείλουν «νὰ ἐκτρέφουν τὰ τέκνα τῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου» (Ἐφεσ. 6,4).

Ὁ πατέρας πρέπει ἰδιαίτερος νὰ περιποιητῆ τὴ σύζυγο καὶ μητέρα τῶν τέκνων του «οἱ ἄνδρες πρέπει νὰ ἀπονέμουν τιμὴν στὴ γυναῖκα τοὺς ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενέστερο σκεῦος» (Πέτρου 3, 7) Πρέπει ἐπίσης νὰ φροντίζουν οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἄρρενες ἀδελφοὶ γιὰ τὶς ἀδύνατες ἀδελφές. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ στὴν Ἑλλάδα μᾶς εἶναι φωτεινὸ καὶ στέκεται παράδειγμα γιὰ ὅλους τοὺς λαοὺς. Ἡ εὐγνωμοσύνη μᾶς, ἡ στοργή μᾶς, ἡ φιλία καὶ ἡ ἐκτίμησή μᾶς πρέπει νὰ ἐξαπλώνεται καὶ στοὺς ἀνθρώπους, ποὺ βοήθησαν στὴν πνευματικὴ μᾶς πρόοδο, στοὺς ἀνθρώπους ποὺ μᾶς εὐεργέτησαν ποικιλοτρόπως καὶ στοὺς ἄρχοντες καὶ ἀνωτέρους μᾶς. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ τιμοῦμε τοὺς θεοὺς μᾶς γονεῖς, τοὺς διδασκάλους, τοὺς κληρικοὺς, τοὺς σοφοὺς καὶ ἐναρέτους ἀνθρώπους. Ἀκόμη γεμάτη ἀπὸ ἀγάπη καὶ σεβασμὸ, πρέπει νὰ εἶναι ἡ συμπεριφορὰ μᾶς καὶ πρὸς τοὺς ὑπῆρτες μᾶς.

6. Ἡ ἕκτη ἐντολή

Οὐ φονεύσεις

Εἶπαμε ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶμαστε ἀδελφοὶ μεταξύ μας καὶ φέρομε τὴ θεία εἰκόνα, ἐπειδὴ εἶμαστε πλάσματα τοῦ θεοῦ, ποὺ δημιουργηθήκαμε ἀπ' αὐτὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση καὶ μὲ ψυχὴ ζῶσα.

Καθένας λοιπόν, ποὺ θὰ τολμήσῃ νὰ προσβάλῃ τὴ ζωὴ τοῦ πλησίον, προσβάλλει αὐτὴ τὴ θεία εἰκόνα ποὺ φέρει μέσα του ὁ πλησίον. Ἡ ζωὴ γιὰ κάθε ἄνθρωπο εἶναι τὸ πολυτιμώτερο γι' αὐτὸν ἀγαθό. Εἶναι ἡ βάση γιὰ τὴν ἀπόκτηση ὁποιοδήποτε ἄλλων ἀγαθῶν. Γι' αὐτὸ ἡ ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον εἶναι φοβερὸ ἔγκλημα, τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα, ποὺ μπορεῖ νὰ διαπράξῃ κανεὶς. Ὁ φονεὺν ἄσεβεῖ πρὸς τὸ Θεό, ἐγκληματεῖ κατὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ θύματος, ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν πολιτεία ἕνα πολίτη καὶ στερεῖ τὴν κοινωνία ἀπὸ ἕνα μέλος τῆς. Γι' αὐτὸ ὁ Σωτὴρ συμπληρώνοντας τὴν ἕκτη ἐντολὴ στὴν ἐπι- τοῦ ὄρους ὁμιλία του ἀπαγόρευσε καὶ τὴν ὀργή, ἡ ὁποία εἶναι ἡ αἰτία, ποὺ ὠδήγησε στὸ φόνο καὶ ἡ ρίζα ὄλων τῶν κακῶν.

Φόνος εἶναι καὶ ἡ αὐτοκτονία, διότι κανεὶς δὲν ὀρίζει τὴ ζωὴ του καὶ κανεὶς δὲν δικαιούται νὰ προσβάλῃ τὴ θεία εἰκόνα, ποὺ φέρει μέσα του. Ἡ αὐτοκτονία εἶναι πράξη ἐγκληματικὴ καὶ μόνον δειλοὶ καὶ ἀσεβεῖς πρὸς τὸν θεὸ τὴν ἀποφασίζουν.

Ὁ φόνος εἶναι ἄμεσος καὶ ἔμμεσος. Οἱ συκοφάντες καὶ ὑποκινητὲς φιλονικιῶν, οἱ ἀπρόσεκτοι ἰατροὶ καὶ φαρμακοποιοί, ποὺ ὀρίζουν καὶ δίνουν φάρμακα ἀντίθετα πρὸς τὸ νόσημα τοῦ πάσχοντος, οἱ ληστοτρόφοι καὶ οἱ προδότες τῆς πατρίδας, οἱ κύριοι ποὺ δίνουν βαρύτερες ἐργασίες στοὺς ὑπηρέτες τους, ἀνώτερες ἀπὸ τίς δυνάμεις τους, οἱ ἀσεβέστατοι τοκογλύφοι, εἶναι καθένας μὲ τὸν τρόπο τοῦ ἔμμεσοι φονεῖς. Μόνο οἱ φρενοβλαβεῖς, ὅσοι βρεθοῦν σὲ ἄμυνα, ὅσοι μάχονται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας τους, ὅσοι θυσιάζονται γιὰ ἀνώτερα ἰδανικά καὶ γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης καὶ οἱ δίκαστρες ποὺ καταδίκασαν σὲ θάνατο κακοῦργους καὶ προδότες τοῦ ἔθνους δὲν θεωροῦνται φονεῖς τῶν ἄλλων καὶ τῶν ἑαυτῶν τους.

Ἐπίσης δὲν θεωρεῖται ἔγκλημα ὁ φόνος ἀπὸ ἀμέλεια.

“Ενοχοι φόνου θεωρούνται και όσοι μονομαχοῦν γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο, οἱ ὅποιοι μποροῦν νὰ ζητήσουν τὴν ἱκανοποίηση γιὰ τὸ καταπατούμενο δίκαιό τους ἀπὸ τὰ δικαστήρια. Ὁ ἀληθινὸς χριστιανὸς ὄχι μόνο δὲν διανοεῖται ποτὲ καὶ γιὰ κανένα λόγο νὰ ἀφαιρέσῃ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὴ ζωὴ τοῦ πλησίον, ἀλλὰ ἀντίθετα φροντίζει γιὰ τὴν ὕλική καὶ πνευματικὴ προαγωγὴ καὶ ἀνάπτυξη τοῦ πλησίον. Καὶ ὅταν ἀδικεῖται δὲν πρέπει νὰ ἀντιδικῇ, ἀλλὰ νὰ συγχωρῇ, ὅπως ἐσυγχωροῦσε ὁ Σωτὴρ τοὺς σταυρωτὲς του ἀπὸ τὸ σταυρό του. Πρέπει λοιπὸν νὰ σεβόμαστε τὸ σῶμα μας σὰν ναὸ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἀφθάρτου πνεύματος. Ὅταν τὸ καταστρέφωμε θὰ μᾶς καταστρέψῃ ὁ Θεός.

7. Ἡ ἑβδόμη ἐντολή

Οὐ μοιχεύσεις

Ὁ γάμος, ὅπως ἐμάθαμε, εἶναι μυστήριο καὶ ἀποβλέπει στὴ δημιουργία οἰκογενείας χρηστῆς καὶ ἐναρέτου. Γιὰ νὰ ὑπάρξῃ ὅμως οἰκογενειακὴ ἄρμονία καὶ εὐτυχία, πρέπει πρωτίστως νὰ ὑπάρχῃ ἀμοιβαία πίστη μεταξὺ τῶν συζύγων. Ἐκεῖνος ὁ ὅποιος θὰ διαταράξῃ τὴν ἄρμονία αὐτὴ, ἀσεβεῖ πρὸς τὸ Θεό, πού εὐλόγησε τὸ γάμο καὶ προσβάλλει τὴν κοινωνία, ἢ ὁποία στηρίζει τὴν πρόοδό της στὸ γάμο.

Γι' αὐτὸ ἡ τιμὴ θεωρεῖται πολύτιμο ἀγαθὸ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς αὐτὴν θεωρεῖται ἱερὸ καθήκον καὶ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἑβδόμη ἐντολή. Ἀπὸ τὸ μέλος τῆς οἰκογενείας πού θὰ παραβῇ τὴν ὑπόσχεση τῆς τηρήσεως τῆς συζυγικῆς πίστεως, αἵρεται ἢ εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται τοῦτο ὑπεύθυνο ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν νόμων τῆς πολιτείας.

Ὁ ἀληθινὸς χριστιανὸς ὄχι μόνον σέβεται τὴν τιμὴ τοῦ πλησίον καὶ ἰδίως τὴν οἰκογενειακὴ τιμὴ, ἀλλὰ φροντίζει γιὰ τὴν διατήρησιν καὶ στερέωσιν αὐτῆς. «Αἵρετώτερον ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολὺς», δηλαδή, εἶναι προτιμώτερο τὸ καλὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν πολὺ πλοῦτο λέγει ἡ ἅγια Γραφή (παροιμ. 22, 1).

Ἡ φήμη ἢ καλὴ εἶναι τὸ θεμέλιο γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη καὶ πρόοδο.

Ἡ ὀγδὴ ἐντολή

Οὐ κλέψεις

Γιὰ νὰ συντηρηθῆ καὶ ἀναπτυχθῆ ἓνας ἄνθρωπος καὶ γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ συντηρήσῃ καὶ διαπαιδαγωγῆσῃ τὴν οἰκογένειά του, πρέπει νὰ ἔχει τὰ ἀπαραίτητα ὑλικά ἐφόδια, τὰ οἰκονομικά δηλαδὴ μέσα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο πρέπει νὰ ἐργάζεται γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὰ οἰκονομικά μέσα. Νὰ ἐργάζεται ὅμως μὲ σύνεση καὶ τιμιότητα.

Ὅ,τι ἀποκτᾷ λοιπὸν κανεὶς μὲ δικαιοσύνη καὶ μὲ νόμιμα καὶ ἔντιμα μέσα καὶ τὸ κατέχει πρὸς συντήρησή του λέγεται ἰδιοκτησία.

Κτίρια, κτήματα, καταστήματα, χρήματα, ἔπιπλα, πολύτιμα ἀντικείμενα, ὁ μισθὸς τῶν ὑπαλλήλων κλπ. ἀποτελοῦν τὴν περιουσία, τὴν ἰδιοκτησία δηλ. κάθε ἀνθρώπου. Πᾶσα προσβολὴ κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας αὐτῆς λέγεται *κλοπὴ*. Τὴν κλοπὴ ρητῶς ἀπαγορεύει ἡ ὀγδὴ ἐντολή. Κλοπὴ εἶναι α) ἡ ἀφαίρεση κρυφίως κάθε πράγματος, ἢ ἡ εὔρεση ἀντικειμένου καὶ ἡ μὴ ἐπιστροφή του στὸν ἰδιοκτήτη, ὅταν εἶναι γνωστός, β) ἔνοχος κλοπῆς εἶναι ὁ αἰσχροκερδὴς ἔμπορος, ὁ ὑπάλληλος τῆς πολιτείας, πού δωροδοκεῖται γ) ὁποῖος ἀναλαμβάνει ἐργασίαν καὶ τὴν ἐκτελεῖ ἄσυνειδήτα γιὰ νὰ προσπορισθῆ κάποιο κέρδος ἢ ἀπὸ ἀμέλεια καὶ δ) ὁ τοκογλύφος, ὁ ὁποῖος ληστεύει τὸν πλησίον του.

Ἡ ληστεία, ἡ ἀρπαγὴ, δηλαδὴ τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον μὲ βία, εἶναι τὸ χειρότερο εἶδος κλοπῆς. Στὴν κλοπὴ μᾶς ὀδηγοῦν ἡ μαλθακὴ καὶ ἡ πολυτελεὴς ζωὴ, ἡ πλεονεξία, ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ ἄσυνειδησία.

Ἀπὸ αὐτὴν μᾶς προφυλάσσουν ἡ φιλεργία, ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ κοσμιότητα, ἡ ἀφιλοκέρδεια καὶ ἡ ἐγκράτεια. Ὁ ἀληθινὸς Χριστιανὸς ὄχι μόνον δὲν ἀφαιρεῖ τὰ πράγματα τοῦ πλησίον του, ἀλλὰ ἀντίθετα βοηθεῖ καὶ ἐνισχύει αὐτόν, ὅταν βρίσκεται στὴν ἀνάγκη ἢ εἶναι ἀσθενὴς ἢ φυλακισμένος κλπ.

9. Ἡ ἐνάτη ἐντολή

«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

Φοβερὰ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ πληγὴ ἔχει καταστήσει ἡ ψευδομαρτυρία κατὰ τοῦ πλησίον. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὅταν καλεῖται κανεὶς ἀπὸ τὸ δικαστήριον γιὰ νὰ βεβαιώσῃ μὲ ὄρκον ἢ ἀπλῶς πράγματα, ποῦ ἀφοροῦν τὸν πλησίον του, ὀφείλει νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθεια μὲ εὐσυνειδησία καὶ ἀμεροληψία, χωρὶς νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ φίλους ἢ ἔχθρες, καθὼς καὶ ἀπὸ συμφέροντά. Ἡ ψευδὴς κατηγορία μάλιστα κατὰ τοῦ πλησίον γίνεται πρόξενος μεγάλων κακῶν, γιὰ τὸ διασύρει τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸν ἐμποδίζει στὴν πρόοδόν του. Εἶδος ψευδοῦς κατηγορίας εἶναι καὶ ὁ διασυρμὸς τοῦ πλησίον στὶς ἰδιωτικὰς μας συνομιλίαις, αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ ὀνομάζομε κουτσομπολιό. Ἐλλειψὴ ἀρετῆς καὶ πολιτισμοῦ εἶναι ὁ ἐμπαιγμὸς κατὰ τοῦ πλησίον γιὰ τὰ ἐλαττώματά του, ἡ κοροϊδευτικὴ διάθεση καὶ ἡ κατάκριση ἐναντίον του. Γι' αὐτὸ στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλία παράγγειλε ρητῶς ὁ Ἰησοῦς (Ματθ. Ζ' 1). «Μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε, ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεται ὑμῖν καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν». Ὅφειλομεν λοιπὸν ὄχι μόνον νὰ μὴ ψευδομαρτυροῦμε κατὰ τοῦ πλησίον, ἀλλὰ καὶ νὰ κρίνωμεν αὐτὸν ἐπιεικῶς.

10. Ἡ δεκάτη ἐντολή

«Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τοῦ πλησίον σου ἐστίν».

Τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν πραγμάτων καὶ ἀγαθῶν τοῦ πλησίον εἶναι ἡ ἐπιθυμία αὐτῶν. Πολλὰς φορὰς ζηλεύομε καὶ φθονοῦμε τὸν πλησίον γιὰ τὰ καλὰ, ποῦ ἀπέκτησε καὶ ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσία του, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ χαιρόμαστε. Ὁ πλησίον εἶναι ἀδελφός μας, γι' αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἐπιθυμοῦμε τὰ ἀγαθὰ του, ἀλλὰ ὅταν παρουσιασθῇ ἀνάγκη νὰ τὰ προφυλάγομε. Ἡ κακὴ ἐπιθυμία ὁδηγεῖ πάντοτε σὲ κακὰς πράξεις.

Ἐχομε λοιπὸν καθῆκον νὰ συνηθίζωμε τοὺς ἑαυτοὺς μας

στην ἐγκράτεια καὶ ἀπλότῃτα καὶ νὰ ὀπλιζώμε τὴν ψυχὴ μας μὲ δικαιοσύνη καὶ ἀρετὴ. Τότε καμία ἐπιθυμία ξένων πνευμάτων εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν παγιδεύσῃ καὶ τὴν αἰχμαλωτίσῃ.

Αὐτὲς εἶναι οἱ 10 ἐντολές. Ὅλες αὐτὲς ἤμποροῦν νὰ συνοψισθοῦν σὲ δυὸ κυρίως, ὅπως ἐδίδαξε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου· αὕτη ἐστὶ ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή». Δευτέρᾳ δὲ ὁμοίᾳ μὲ αὐτὴν. «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». «Ἐν ταύταις ταῖς δυοῖ ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται» (Ματθ. 22, 37—38).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ἡ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

1. Ὅρισμός, ἀξία καὶ εἶδη προσευχῆς

Προσευχὴ εἶναι ἡ ἐπικοινωνία τῆς ψυχῆς μας μὲ τὸ Θεό· Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία συνεχῆς καὶ σκληρὰ πάλῃ, γεμάτη θλίψεις, πικρίες καὶ ἀπογοητεύσεις. Σὲ κάθε βῆμα μας παραμονεύει ὁ πόνος καὶ ἡ λιποψυχία. Σὲ ὅλον αὐτὸν τὸν σάλο τῆς ζωῆς μας στρέφομε τὰ βλέμματά μας πρὸς τὸν Ὑψιστο, γιὰ νὰ ζητήσωμε τὴν ἀντίληψή του, παρηγορία καὶ ἐνθάρρυνση.

Δεόμεθα μέσα ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς μας καὶ οἱ δεήσεις μας αὐτὲς εἶναι ἐκδηλώσεις εὐσεβείας. Βλέπομε τὸν ἕνα-στρο οὐρανὸ καὶ αἰσθανόμεσθε ὑπέρτατο θαυμασμὸ γιὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ μεγαλεῖο του. Θαυμάζομε ἐπίσης τὴν τάξῃ καὶ τὴν σκοπιμότητα, πού ἐπικρατεῖ στὸν κόσμον. Καὶ τότε **δοξολογοῦμε** τὸ Θεό. Ἡ προσευχὴ αὕτη λέγεται **δοξολογία**.

Σκεπτόμαστε τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα μᾶς παρέχει ὁ Θεὸς καὶ τὸν εὐχαριστοῦμε. Ἡ προσευχὴ αὕτη λέγεται **εὐχαριστία**.

Παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ καὶ ζητοῦμε βοήθεια, ἐνίσχυση στὴν ἀρετὴ καὶ χορήγηση ὀρισμένων ἀγαθῶν. Ἡ προσευχὴ αὕτη λέγεται **δέηση** ἢ **παράκληση**.

Ἡ προσευχὴ εἶναι ἐκδήλωση τῶν εὐσεβῶν ἐσωτερικῶν σκέψεων καὶ διαθέσεων μας.

Γι' αυτό πρέπει να είναι συχνή. Ουδεμία άλλη πράξη δύναται να ἔξη τὴν εὐγενῆ ἀξία τῆς προσευχῆς, γιατί τίποτα δὲν εἶναι ὠραιότερο ἀπὸ τὴ συνομιλία μας μὲ τὸ Θεό. Αἰσθανόμαστε ζωηρότατη εὐχαρίστηση καὶ ὑπερφήνεια, ὅταν συνομιλοῦμε μ' ἓνα σπουδαῖο πρόσωπο. Πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ εὐχαριστιόμαστε καὶ νὰ φροντίζωμε νὰ συνομιλοῦμε νοερῶς μὲ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ ἡ ἀξία τῆς προσευχῆς εἶναι ἀνυπολόγιστη.

Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ γίνεται παντοῦ καὶ πάντοτε. Ἰδιαιτέρως ὅμως πρέπει νὰ γίνεται στοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῆς Κυριακῆς καὶ τῆς ἄλλης Χριστιανικῆς ἑορτῆς, ἐπειδὴ ὅταν προσεύχονται καὶ ἄλλοι μαζί μας, θερμαίνεται ὁ θρησκευτικὸς ζήλος τοῦ προσευχομένου.

Ἄλλος λόγος, πού ἐπιβάλλει τὴν προσευχὴν στοὺς ναοὺς τῆς Κυριακῆς καὶ ἑορτῆς, εἶναι ἡ διακόσμηση τοῦ ναοῦ, πού ἐξυψώνει τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα, ἡ τελετὴ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, τὰ θρησκευτικὰ ἄσματα, πού ψάλλονται μὲ κατάνυξη καὶ ἄρμονία καὶ τὸ ἱερὸ παράδειγμα τῶν συμπροσευχομένων χριστιανῶν.

Ἐπίσης οἱ ἐπιβεβλημμένες ὥρες γιὰ τὴν προσευχὴν εἶναι οἱ ἑξῆς: Οἱ πρωίνες, οἱ πρὸ καὶ μετὰ τὸ φαγητὸ καὶ οἱ πρὸ τοῦ ὕπνου. Σ' αὐτὲς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ καὶ τὸν παρακαλοῦμε νὰ χάριση στὴν ψυχὴν μας, ὅτι εἶναι ὠφέλιμο καὶ συντελεστικὸ γιὰ τὴ Χριστιανικὴ διάπλαση καὶ σωτηρία τῆς. Ἡ προσευχὴν πρέπει νὰ εἶναι ἀπαύγασμα θρησκευτικῆς ἐσωτερικῆς ἀνάγκης καὶ διαθέσεως γιὰ νὰ γίνεται μὲ ἀπόλυτη προσοχὴ καὶ εἰλικρίνεια χωρὶς ἐπιδεικτικότητα καὶ χωρὶς ἀναμασήματα τῶν ἰδίων πραγμάτων. Γι' αὐτὸ στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία παράγγειλε ὁ Ἰησοῦς. «Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογῆσετε, ὡσπερ οἱ Ἐθνικοί, δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται». Δηλαδή, ὅταν προσεύχεσθε νὰ μὴ φλυαρήσετε καθὼς ἀκριβῶς κάμνουν οἱ εἰδωλολάτρες, γιατί νομίζουν ὅτι μὲ τὴν πολυλογίαν τους θὰ εἰσακουσθοῦν ἀπὸ τὸ Θεό. Νὰ εἴμαστε δὲ προσευχόμενοι λογικοὶ στὰ αἰτήματά μας. Δὲν μποροῦμε λόγου χάριν νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ οἰκονομήσῃ τὰ πράγματα κατὰ τρόπο, πού νὰ μᾶς πέσῃ τὸ λαχεῖο, οὔτε νὰ μᾶς φωτίσῃ νὰ ἐπιτύχωμε στὶς ἐξετάσεις μας, ὅταν δὲν εἴμαστε μελετημένοι, οὔτε νὰ καρποφορήσουν τὰ κτήματά μας, ὅταν ἀπὸ ὀκνηρία δὲν τὰ καλλιεργήσαμε. Ὅταν προσευχόμενα

στε πρέπει νά στεκόμαστε μὲ κατάνυξη καὶ πλήρη συγκέντρωση καὶ νά τηροῦμε στάση εὐπρεπή (κοσμία). Καμιά στιγμή τῆς ζωῆς μας δὲν εἶναι πιὸ πολύτιμη ἀπὸ τὴ στιγμή τῆς προσευχῆς.

2. Κυριακὴ προσευχὴ

Γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὶς ἀνόητες συνήθειες τῶν εἰδωλολατρῶν, οἱ ὅποιοι φλυαροῦσαν προσευχόμενοι καὶ νὰ μὴ ζητοῦμε πράγματα ἀδύνατα, πού εἶναι ἀντίθετα στὴ θεία δικαιοσύνη καὶ ἀνόητα, μᾶς ἔδωσε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς σύντομο τύπο προσευχῆς, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ὅλα ὅσα πρέπει νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεό. Ἡ προσευχὴ αὐτὴ ἐπειδὴ συνεστήθη ἀπὸ τὸν Κύριο κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλία του, ὠνομάσθηκε **Κυριακὴ προσευχὴ**.

Μὲ βάση αὐτὴ ἔχουν συνταχθῆ ὅλες οἱ προσευχῆς ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρες καὶ ὕμνωδοὺς καὶ ἐπάνω στὰ ἴχνη της πρέπει νὰ συντάσσεται καὶ νὰ γίνεται κάθε προσευχὴ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς.

Ἡ Κυριακὴ προσευχὴ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὸν πρόλογο, ἀπὸ ἑπτὰ αἰτήματα καὶ ἀπὸ τὸν ἐπίλογο.

Πρόλογος ἢ ἐπίκληση. «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

α' αἶτημα: Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

β' αἶτημα: Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

γ' αἶτημα: Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

δ' αἶτημα: Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον, δός ἡμῖν σήμερον.

ε' αἶτημα: Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

στ' αἶτημα: Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

ζ' αἶτημα: Ἀλλὰ ρύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Ἐπίλογος. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

3. Ἑρμηνεία Κυριακῆς προσευχῆς

Στὸν πρόλογο ὀνομάζομε τὸ Θεὸ πατέρα μας, γιατί [ἄλλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν τάξη, τὸ φύλο καὶ ἡλικία, εἴμαστε ἀδελφοὶ καὶ μᾶς υἱοθέτησε ὁ Θεὸς μὲ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ υἱοῦ του, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λέγομε δὲ «ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» γιὰ νὰ δείξωμε τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν τελειότητα αὐτοῦ, ἐπειδὴ ὁ οὐρανὸς εἶναι ὑπεράνω ἡμῶν καὶ ἡ λαμπρότητα καὶ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ μᾶς κινεῖ τὸν θαυμασμό. Ἄλλως ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα εἶναι πανταχοῦ παρῶν καὶ πληροὶ τὰ πάντα.

α' Αἴτημα: Ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ μᾶς καθοδηγήσῃ καὶ νὰ μᾶς φωτίσῃ, ὥστε νὰ ὀδεύσωμε στὸ ἀγαθὸ καὶ μὲ τὴ θερμὴ πίστιν καὶ τὰ καλὰ μας ἔργα νὰ δοξάζωμε τὸ ἅγιον ὄνομα τοῦ καὶ νὰ παρακινώμε μὲ τὸ παράδειγμά μας καὶ ἄλλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους νὰ κάνουν τὸ ἴδιον.

β' Αἴτημα. Παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ νὰ βασιλεύσῃ στὸν κόσμον καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν βασιλείαν τῆς ἁμαρτίας μὲ τὴν ἰδικὴν του βασιλείαν, ἢ ὅποια εἶναι] βασιλείαν δικαιοσύνης καὶ ἀρετῆς.

γ' Αἴτημα. Παρακαλοῦμε νὰ μᾶς βοηθήσῃ, ὥστε νὰ κάνωμε τὸ θέλημά του στὴ γῆ, ὅπως κάνουν αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι στὸν οὐρανόν.

δ' Αἴτημα. Παρακαλοῦμε νὰ μᾶς δώσῃ ὅλα τὰ ὑλικά μέσα γιὰ τὴν συντήρησίν μας καὶ τὸ πλεονεκτήματο μέσο γιὰ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς μας, τὸν ἄρτον. Λέγομε *σήμερον* γιὰ νὰ δείξωμε ὅτι δὲν μᾶς ἀπορροφᾷ καθ' ὅλοκληρίαν ἡ σκέψιν περὶ τοῦ τί θὰ φᾶμε μόνο, ἐπειδὴ πιστεύομε στὴ θεῖαν πρόνοιαν.

ε' Αἴτημα. Παρακαλοῦμε νὰ συγχωρήσῃ τὶς ἁμαρτίες μας ὡς φιλεῦσπλαχνος καὶ πλήρης ἀγάπης καὶ ὑποσχόμεθα νὰ συγχωροῦμε καὶ ἡμεῖς τὶς ἁμαρτίες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρὸς ἡμᾶς, δηλαδὴ ὅταν δὲν συγχωροῦμε τὰ σφάλματα καὶ τὶς ἀδικίες τοῦ πλησίον πρὸς ἡμᾶς, δὲν ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσωμε συγχώρησιν καὶ τῶν ἰδικῶν μας ἀπὸ τὸ Θεόν.

στ' Αἴτημα. Παρακαλοῦμε νὰ μὴ μᾶς θέσῃ σὲ δοκιμασίαν ἀπὸ φόβον μήπως ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας μας ἁμαρτήσωμε ἀπέναντί του. (Δοκιμασία Ἀβραάμ, Ἰώβ, κλπ.).

ζ' Αίτημα. Παρακαλοῦμε ὅπως σὲ περίπτωσι, ποῦ μᾶς θέσι
σὲ δοκιμασίᾳ νὰ μὴ μᾶς ἐγκαταλείψῃ, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἐνισχύσι
νὰ ἀντιταχθοῦμε κατὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ νικήσωμε τὸ κακό.

Ἐπίλογος. Στὸν ἐπίλογο ἐκφράζομε τὴν πεποίθησι ὅτι θὰ
χορηγήσι σ' ἐμᾶς, ὅλα ὅσα τοῦ ζητοῦμε στὰ ἑπτὰ αἰτήματα,
γιατὶ ὡς βασιλεὺς τοῦ Σύμπαντος καὶ Παντοδύναμος δύναται
καὶ ὡς Πανάγαθος θέλει, πρὸς αἰωνίαν του δόξαν. Ἄμην. (γέ-
νοιτο). Εὐχόμεθα νὰ γίνουν ὅλα αὐτά.

Δόξα τῷ Θεῷ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τί είναι Λειτουργική

Λειτουργική λέγεται τὸ μάθημα, ποῦ ἐξετάζει τὴ δημοσίᾳ Χριστιανικὴ λατρεία. Μὲ ὅλλα λόγια Λειτουργικὴ εἶναι τὸ μάθημα, ποῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν *ἱστορία, τὴν ἐξέταση καὶ τὴν ἐρμηνεία* τῆς θείας λατρείας. Ὅταν λέμε *λατρεία*, ἐννοοῦμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐκδηλώνομε (ἐξωτερικοῦμε) τὴν εὐσέβειά μας. Οἱ ὕμνοι, οἱ τελετὲς καὶ ἡ κάθε λογιῆς συμβολικὴ ἱεροπραξία ἀποτελοῦν τὴ *λατρεία*. Τὰ λόγια, τὰ σχήματα καὶ οἱ εὐλαβεῖς κινήσεις μας εἶναι ἡ εὐλαβικὴ ἐπικοινωνία τῶν ψυχῶν μας μὲ τὸ Θεό. Χωρὶς τὴν ψυχικὴ αὐτὴ ἐπικοινωνία δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη χριστιανικὴ ζωὴ. Καὶ οἱ ψυχικὲς αὐτὲς διαθέσεις φερουγίζουσι πρὸς τὸ Δημιουργὸ μὲ τὶς ἐξωτερικὲς πράξεις τῆς λατρείας. Αὐτὲς τὶς ἐξωτερικὲς πράξεις πρέπει νὰ τὶς ἐννοῇ ὁ ἀληθινὸς Χριστιανός, ἀλλιῶς παρακολουθεῖ μηχανικὰ τὶς ἱερὰς ἀκολουθίας καὶ χάνει τὸν καιρὸ του. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸ

μάθημα της Λειτουργικής *έχει μεγάλη αξία* και *σπουδαιότητα*, Μ' αυτό θερμαίνεται τὸ θρησκευτικὸ ἐνδιαφέρον μας, ἐπειδὴ μαθαίνομε τὴ σημασία ὄλων ὅσα ἀναγινώσκονται καὶ τελοῦνται.

2. Πηγές τῆς Λειτουργικῆς

Πηγές τῆς Λειτουργικῆς εἶναι ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοση. Ἡ λατρεία ξεκινᾷ μαζί με τὴ θρησκεία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπήγαινε στὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντα καὶ παρακολουθοῦσε τὶς τελετές. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐκτελοῦσαν μαζί τὰ τῆς λατρείας. «Ἦσαν προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῇ Κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς». Ἦταν δηλαδὴ ἀφοσιωμένοι στὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, στὴν Κοινωνία, στὸ κόσμιμο τοῦ ἄρτου καὶ στὶς προσευχές (Λουκ. Ζ' 44—47).

Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ὠρίσθησαν οἱ τόποι, οἱ ἡμέρες, τὰ σύμβολα καὶ οἱ τελετές. Ὅλα αὐτὰ ἐπῆραν μορφές καὶ ἐτελειοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς μεγάλους Πατέρες καὶ ὕμνογράφους τῆς ἐκκλησίας.

Κέντρον ὄλων αὐτῶν τῶν τελετῶν εἶναι ἡ ἱεροτελεστία τῆς θείας Εὐχαριστίας. Γύρω ἀπ' αὐτὴν καὶ χάριν αὐτῆς ὑφαίνεται ἡ θεία Λειτουργία, ἡ ὁποία τελεῖται κάθε Κυριακῇ, καθὼς καὶ τὶς ἄλλες ἑορτές.

3. Διαίρεση τῆς Λειτουργικῆς

Ἡ Λειτουργικὴ ἀσχολεῖται κυρίως μετὴν ἱεροτελεστία τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἀσχολεῖται ὅμως καὶ μετὰ ἄλλα σπουδαιότατα ζητήματα. Π. χ. α) Μὲ τοὺς τρόπους τῆς λατρείας (ναοί, ρυθμοὶ αὐτῶν, διακόσμηση ναῶν, ἱερὰ ἄμφια κλπ.). β) Μὲ τὸν τρόπο τῆς λατρείας (διάφοροὶ λειτουργικοὶ τύποι, ἱερεὺς ἀκολουθίες, ὕμνοι κλπ.). γ) Μὲ τὸ χρόνο τῆς λατρείας (ἑορτές κλπ.). δ) Μὲ τὰ λειτουργικὰ βιβλία. ε) Μὲ τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ στ) Μὲ τὰ σύμβολα καὶ τὶς εἰκόνες. Ἔτσι μποροῦμε νὰ διαιρέσωμε τὴ Λειτουργικὴ σὲ τέσσερα μέρη : 1ον) Τόπος λατρείας (ναός, ρυθμὸς ναῶν, ἱερὰ σκεύη, ἄμφια). 2ον) Χρόνος λατρείας (χριστιανικὲς ἑορτές). 3ον) Τρόπος λατρείας (ἱερεὺς ἀκολουθίες

καὶ κυρίως θεία Λειτουργία με βάση τὴ θεία Εὐχαριστία) καὶ 4ον) Ὕμνοι καὶ ὕμνογράφοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟΠΟΙ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

1. Ἱεροὶ ναοὶ

Τὸ θρησκευτικὸ φαινόμενο εἶναι ἔμφυτο σὲ κάθε ἄνθρωπο. Κάθε ἄνθρωπος καὶ κάθε λαὸς σὲ κάθε ἐποχὴ ἐξωτερικεὺε τὴν εὐσέβειά του πρὸς τοὺς πολλοὺς θεοὺς ἢ τὸν ἕνα, πού ἐπίστευε. Σύμφωνα με τὸν πολιτισμὸ του καὶ τὴν διανοητικὴ του κατάστασι ἐξωτερικεὺε τὴ λατρεία του σὲ διάφορα μέρη καὶ με διαφόρους τρόπους. Τὰ μέρη αὐτὰ ἔθεωροῦντο ἱερά. Τοὺς ἱεροὺς αὐτοὺς τόπους οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὠνόμαζαν **Ναοὺς**.

Τὴν ὀνομασία αὐτὴ ἐπῆραν καὶ οἱ Χριστιανοί. Ἀρχικά οἱ Χριστιανοὶ ἐφοιτοῦσαν στὶς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων. Ἐπειτα ἐτελοῦσαν τὰ τῆς λατρείας τῶν σὲ ἰδιωτικὰς οἰκίαις γιὰ τὸ φόβο τῶν Ἰουδαίων. Τὶς οἰκίαις αὐτὰς ὠνόμαζαν **Εὐκτηρίους** ἢ **Προσευκηρίους οἴκους Θεοῦ** ἢ **Ἐκκλησίαις**. Ὅταν ἀργότερα στοὺς διωγμοὺς τῶν Ἰουδαίων προστέθησαν καὶ οἱ διωγμοὶ τῶν εἰδωλολατρῶν, οἱ Χριστιανοὶ κατέφευγαν γιὰ τὴν τέλεσι τῆς λατρείας τοὺς στὰ σπήλαια, τὶς ἐρήμους, τὰ πλοῖα καὶ στὶς κατακόμβες, οἱ ὁποῖαι ἦταν ὑπόγεια σπήλαια. Πολλὰ ἀπὸ τὶς κατακόμβες, αὐτὰς σώζονται καὶ σήμερα, ὅπως στὴ Ρώμη, Κρήτη, Μῆλο κλπ. Στὶς κατακόμβες αὐτὰς χρησιμοποιοῦσαν συνήθως γιὰ ἅγια Τράπεζα τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων. Τὰ τοιχώματά τοὺς ἐστόλιζαν με διάφορες συμβολικὰς εἰκόνες ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐσταμάτησαν τελικῶς, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ὑποστήριξή τοὺς ὁ Μέγας Κωνῖνος.

Ὁ Μέγας Κωνῖνος τὸ 313 ἔβγαλε διάταγμα στὸ **Μεδιόλανο**, με τὸ ὁποῖο ἐπιτρεπόταν στοὺς Χριστιανοὺς νὰ τελοῦν ἐλευθέρως τὰ χριστιανικὰ τοὺς καθήκοντα. Τὸ δὲ 323, ὅταν ἔγινε μονοκράτωρ, ἔκανε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημη θρησκεία τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. Ἀπὸ τότε καὶ ἔπειτα ἄρχισαν νὰ κτίζονται μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ ἢ ἐκκλησίαι. Οἱ πρῶτοι ναοὶ ἦταν

εὐρύχωρα καὶ μακρουλὰ κτίρια, γυρισμένα ἀνατολικά. Ὁμοία-
ζαν μὲ πλοῖα. Δὲ ἦταν πολὺ φωτισμένα καὶ δὲν εἶχαν ἀγάλ-
ματα, ἐπειδὴ ἐφοβοῦνταν μήπως ὄλα αὐτὰ ἐνθυμίζουσι τὴν
εἰδωλολατρεία στοὺς *ἕξ ἔθνῶν Χριστιανούς*.

2. Ρυθμοὶ τῶν Ναῶν

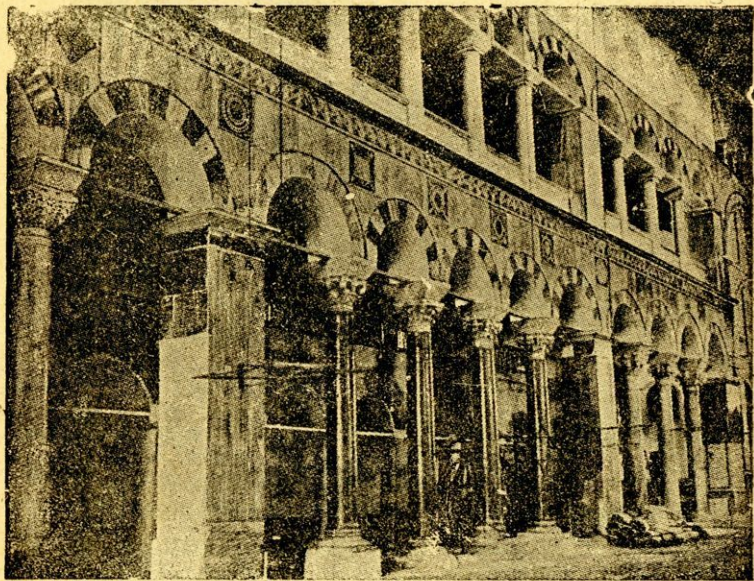
Ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ναοὶ δὲν ἐξυπηρετοῦσαν
ἱκανοποιητικὰ τοὺς πιστοὺς στὶς λατρευτικὰς ἀνάγκες τους,
οἱ ἀρχιτέκτονες ἐμπνεύσθησαν καινούργιους τρόπους καὶ οἰκο-
δόμησαν νέα κτίρια. Τὰ νέα αὐτὰ κτίρια ἦταν εὐρύχωρα, εὐή-
λια καὶ εὐάερα. Μὲ τὸν καιρὸ, ὅσο προώδευε ἡ ἀρχιτεκτονικὴ,
οἱ ἀρχιτέκτονες ἐδημιουργοῦσαν διαφόρους τρόπους κτίσεως
ναῶν.

Οἱ τρόποι αὐτοὶ καλοῦνται ρυθμοί. Οἱ σπουδαιότεροι ρυθ-
μοὶ (ἀπὸ ὅσους ἐπεκράτησαν) εἶναι τέσσερες, α) Ὁ ρυθμὸς
τῆς Βασιλικῆς, β) ὁ *Βυζαντινὸς* ρυθμὸς, γ) ὁ *Γοτθικὸς* ρυθμὸς
καὶ δ) ὁ ρυθμὸς τῆς *Ἀναγεννήσεως*.

α') Ὁ Ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς. Ὁ Μέγας Κων)νος ἔκτισε
πολλοὺς ναοὺς. Ἀπ' αὐτοὺς οἱ σπουδαιότεροι ἦταν ὁ ναὸς τῆς
τοῦ *Θεοῦ Σοφίας* καὶ τῶν *Ἁγίων Ἀποστόλων* στὴν Κων)πολη
καὶ τῆς *Ἀναστάσεως* στὰ ἱεροσόλυμα.

Σιγὰ—σιγὰ ἔπειτα ἰδρύθησαν πολλοὶ καὶ ὠραῖοι ναοὶ στὰ
διάφορα μέρη τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ ναοί, ποὺ ἐκτίσθησαν
ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα καὶ ἔπειτα, ὠνομάσθησαν *Βασιλικές*, ἐπειδὴ
ὠμοίαζαν μὲ τίς βασιλικὰς στοὰς τῶν Ρωμαίων. Τὸ ὄνομα
Βασιλικές φαίνεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴ Βασιλικὴ Στοὰ τῶν
Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίκαζεν ὁ *Ἀρχὸν Βασιλεύς*. Ἡ χριστιανικὴ
Βασιλικὴ ἔχει σχῆμα ὀρθογωνίου καὶ ξύλινη στέγη. Ἀνατολικά
ἀπολήγει σὲ ἡμικυκλικὴ ἀψίδα. Ἐσωτερικὰ χωρίζεται ἀπὸ κιο-
νοστοιχίαις, δηλ. χωρίζεται κατὰ μῆκος σὲ τρία ἢ πέντε μέρη
(κλίτη ἢ δρόμους) μὲ στοὰς ποὺ στηρίζονται σὲ κολῶνες (κίω-
νες). Τὸ μεσαῖο ἀπὸ αὐτὰ ἦταν διπλάσιο σὲ χῶρο ἀπὸ τὰ
ἄλλα τὰ κοντινά του καὶ τελείωνε σὲ ἡμικύκλιο. Τὴν ξύλινη
στέγη ἐβάσταζαν οἱ τοῖχοι καὶ ὑποβάσταζαν οἱ κίονες (κολῶ-
νες). Στὶς πλευρὰς τοῦ κτιρίου ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ τὴν ἄλλη
συνήθως προσθέτονταν πτέρυγες καὶ ἔτσι ὁ ναὸς ἔπαιρνε
σχῆμα σταυροειδὲς ἀντὶ τετραγώνου. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν εἴσοδο

του ναού υπήρχε αὐλή, ἢ ὁποία λεγόταν *αἶθριο* καὶ στὸ μέσον υπήρχε *κρήνη* ποὺ λεγόταν καὶ *φιάλη*, ἀπὸ τὴν ὁποία χυνόταν ὁ ἅγιασμός. Ὁ μεγαλύτερος ναὸς ρυθμοῦ Βασιλικῆς εἶναι ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος κτίσθηκε κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Τὸ 1917 κήκε καὶ ξαναστυλώθηκε σύμφωνα μὲ τὸ παλαιό του σχέδιο.

Ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ Ἁγ. Δημητρίου τῆς Θεσνίκης, ρυμοῦ Βασιλικῆς

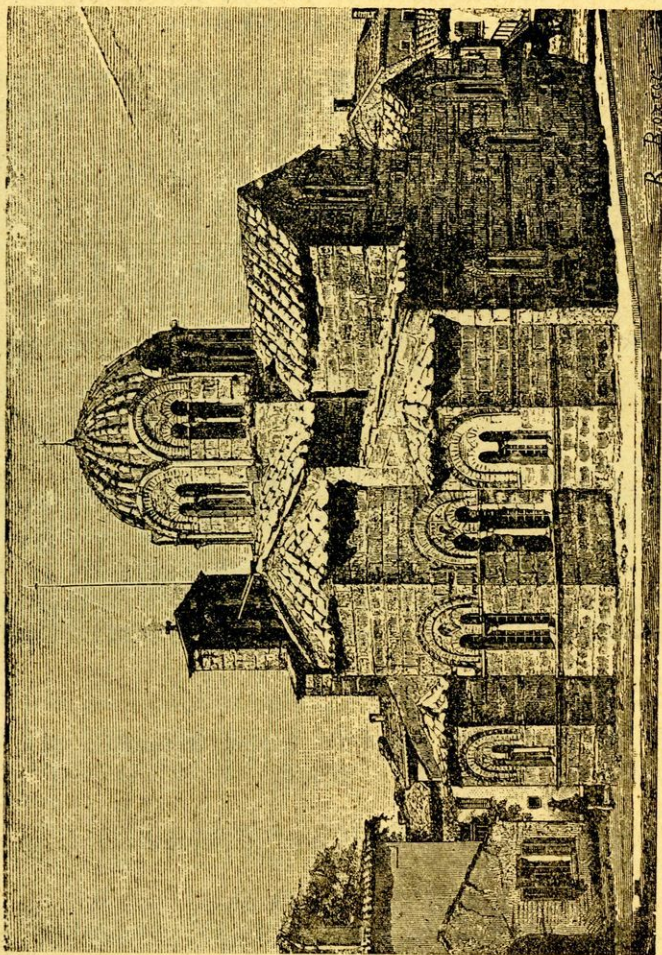
Στὴν Ἀθήνα εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τῶν Καθολικῶν, ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

Τὸ ρυθμὸ αὐτὸν κατὰ προτίμησιν χρησιμοποιεῖ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία.

β') *Βυζαντινὸς ρυθμὸς*. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ὠνομάσθηκε Βυζαντινός, ἐπειδὴ ἐχρησιμοποιήθηκε τὸ πρῶτον στὸ Βυζάντιο (Κων/πολη) τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Δύο Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος ἐπένοησαν τὸ ρυθμὸ αὐτό. Ὑστερα ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔκτισαν τὸ 532 στὴ θέση τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ποὺ

εἶχε κτίσει ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καὶ ποὺ κἀκεῖ στὴ στάση τοῦ Νίκαια. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἀποτελεῖ ἀθάνατο μνημεῖο τέχνης καὶ ἔμεινε ἀνυπέβλητος στὸ ρυθμὸ του.

Ὁ Βυζαντινὸς αὐτὸς ρυθμὸς, ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴ τοῦ

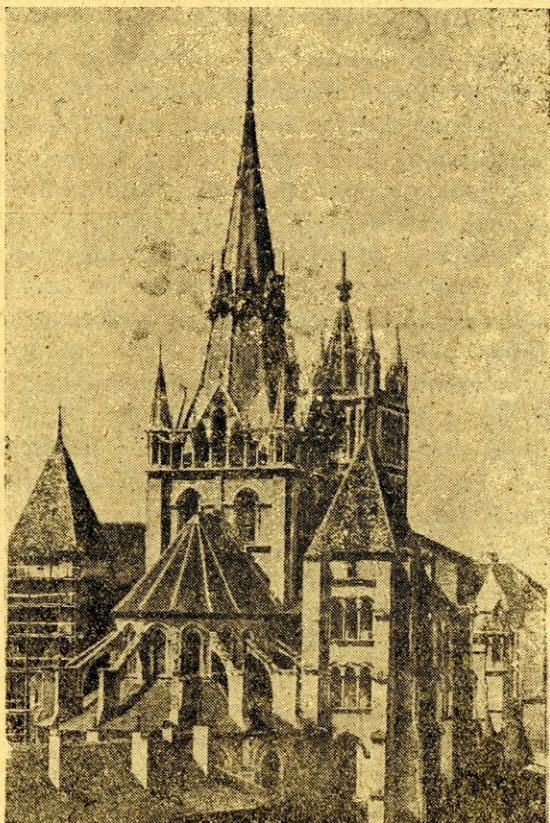

Ναὸς Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ

προέλευση, τὴν ἄρμονία καὶ τὸ φωτισμὸ του, τὴν εὐρυχωρία καὶ τὸν πλοῦτο του, ἐπεκράτησε καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸν κτίζονται ἀπὸ τότε οἱ περισσότεροι Χριστιανικοὶ ναοί. Οἱ ναοὶ αὐτοὶ

ἔχουν τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Κύριο γνώρισμά τους εἶναι ὁ **τροῦλλος** (τεράστιος σφαιρικός θόλος).

Ἡ ὄλη ἡ στέγη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν κεντρικὸ θόλο, ὁ ὁποῖος ὑποβαστάζεται ἀπὸ ὄλα τὰ ἡμιθόλια, τὰ ὁποῖα μὲ σειρὰ μικρῶν κιόνων στηρίζονται στοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ. Οἱ σπου-

Ναὸς γοθικοῦ ρυθμοῦ.

δαίστερες ἐκκλησίες τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ στὴν Ἑλλάδα εἶναι ὁ ναὸς τοῦ **Δαφνίου**, τῶν **Ἁγίων Θεοδώρων**, τοῦ **Ἁγίου Ἐλευθερίου** καὶ τῆς **Καπνικαρέας**, στὴν Ἀθήνα. Στὴ Θεσσαλονίκη λαμπροὶ τέτοιοι ναοὶ εἶναι ὁ ναὸς τῆς **Ἁγίας Σοφίας** καὶ τοῦ **Ἁγίου Γεωργίου**.

Ἐραία περιγραφή τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποῦ εἶναι ἡ δόξα καὶ τὸ καύχημα τῆς Χριστιανοσύνης, μᾶς δίδει ὁ Κων. Παπαρρηγόπουλος, στὴν ἱστορία του (τόμ. Γ' σελ. 128). Ὁ Ναὸς αὐτὸς εἶναι συνδεδεμένος καὶ μὲ τοὺς ἔθνικούς μας θρύλους καὶ εἶναι σύγχρονα καὶ ναὸς τῶν ἔθνικῶν μας πόθων, δηλαδὴ τῶν Ἑλληνικῶν ὀνείρων καὶ ἰδανικῶν.

γ') Γοτθικός ρυθμός. Γοτθικός ὠνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς Γότθους, παρ' ὄλο ποῦ δὲν τὸν ἐπενόησαν αὐτοί. Κύριο γνώρισμα τοῦ Γοτθικοῦ ρυθμοῦ εἶναι τὸ *τεθλασμένο τόξο*, τὸ ὁποῖο καταλήγει σὲ ὀξεία γωνία.

Στὰ παράθυρα, τὶς θύρες καὶ τὰ ἐπιστόλια ἀντὶ κυκλικῶν τόξων χρησιμοποιήθηκαν ὀξείες γωνίες μὲ πλευρὲς κυκλικά τόξα.

Οἱ θόλοι κλείνουν σὲ αἰχμή. Ὑπάρχουν δύο πύργοι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ τὴν ἄλλη ποῦ ὑποβαστάζουν τὰ κωδωνοστάσια, τὰ ὁποῖα εἶναι πυραμίδες τετράγωνες ἢ ὀκτάγωνες καὶ ἀπολήγουν σὲ ὀξύτατο βέλος.

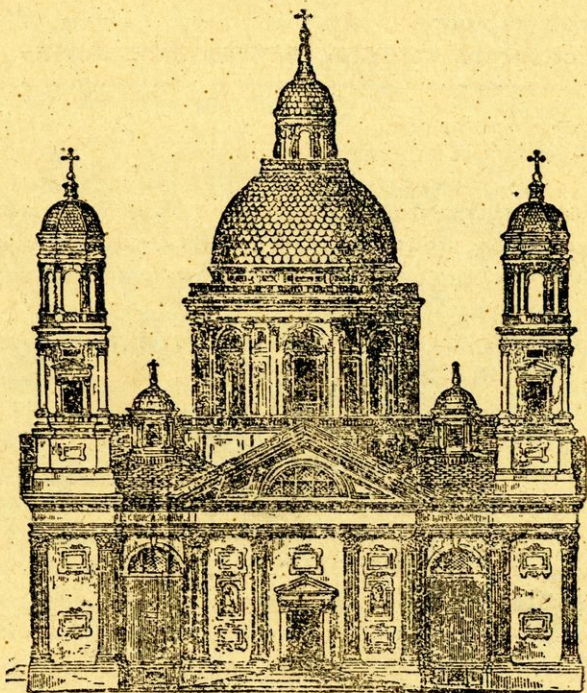
Οἱ ναοὶ αὐτοὶ κτίσθηκαν πρῶτα πρῶτα στὶς Γερμανικὲς χῶρες τὸν IB' αἰῶνα. Εἶναι μεγάλοι καὶ ὕψηλοι μὲ πολλὰ παράθυρα καὶ χρωματιστὰ τζάμια καὶ θυμίζουν δάσος. Σπουδαῖοι τέτοιοι ναοὶ εἶναι ὁ ναὸς τῆς *Παναγίας τῶν Παρισίων*, ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς *Καντεμβουργίας* στὴν Ἀγγλία καὶ καθεδρικοὶ ναοὶ τῆς *Κολωνίας*, τῆς *Οὐλμ* καὶ τῆς *Ρέμς* στὴ Γερμανία. Στὴν Ἑλλάδα εἶναι ὁ ναὸς τῶν Ἀγγλικανῶν στὴν Ἀθήνα, ὁδὸς Φιλελλήνων. Τὸν ρυθμὸ αὐτὸν προτιμοῦν οἱ Διαμαρτυρόμενοι.

δ') Ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ ρυθμὸς αὐτὸς εἶναι ἓνα κρᾶμα (μίγμα) τῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ μὲ δική του μεγαλόπρεπη σφραγίδα. Ἔγινε ἀπὸ ἀντίδραση στοῦ Γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ποῦ θεωρήθηκε βαρβαρικός.

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ὅτι εἶναι πελώριος, ἔχει στοεὲς περὶ τὴν αὐλή, διπλὲς σειρὲς παράθυρα, θόλους κομποῦς καὶ ὕψηλους, ἀνάγλυφα διακοσμήματα καὶ ἐσωτερικὸ πλοῦτο. Πρωτοφάνηκε τὸν IE' αἰῶνα στὴ Δύση καὶ ἰδίως στὴν Ἰταλία. Ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ χάρη καὶ ἡ ἄρμονία του. Τὸ κορυφῶμα τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ εἶναι ὁ ναὸς τοῦ *Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης*, ὁ ὁποῖος εἶναι ἓνα σωστὸ θαῦμα στοῦ εἶδος του καὶ ὁ μεγαλύτερος ναὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Πάνω ἀπὸ 131 χρόνια χρειάσθηκαν

για να κτισθῆ. Ἀρχιτέκτονες τοῦ ἦταν οἱ διάσημοι Καλλιτέχνες **Μιχαὴλ Ἄγγελος, Ραφαὴλ** καὶ **Βραμάντης**. Τὰ ἐσωτερικά του καλλιτεχνήματα προκαλοῦν τὴν ἔκπληξη καὶ τὸν θαυμασμό.

Τὸ ἱερό ὄλων τῶν ναῶν εἶναι κτισμένο Ἀνατολικά γιὰ νὰ ἐνθυμίξη ὅτι ὁ Χριστὸς γεννήθηκε στὴν Ἀνατολή, τὴν ἀπὸ ἀνατολικά ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, τὴν ὕπαρξη τοῦ παραδείσου πρὸς ἀνατολὰς καὶ γιὰ τὴν ἀνατολὴ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.

Ναὸς ρυθμοῦ Ἀναγεννήσεως

Ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα καὶ ὡς πνεῦμα εἶναι πανταχοῦ παρών. Ἐπομένως πρέπει νὰ λατρεύεται παντοῦ. Προτιμοῦμε δμως νὰ τὸν λατρεύωμε στοὺς ναοὺς, ἐπειδὴ ἐκεῖ τελεῖται ἡ θεία εὐχαριστία. Ἐκεῖ συμπροσεύχονται οἱ πιστοὶ καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ κατάλληλη διακόσμηση. Ὅλα αὐτὰ θερμαίνουν τὴν

ψυχή μας και την ύψώνουν με τὰ φτερά τῆς κατανύξεως και τῆς εὐλαβείας ὡς τὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ.

3. Τὰ μέρη τοῦ ναοῦ — Ἱερά σκευή

Ἀπὸ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς χρόνους οἱ Χριστιανοὶ διακρίνονται σὲ δυὸ τάξεις: *τοὺς κληρικοὺς* και *τοὺς πιστοὺς*. Τότε ὑπῆρχε και ἡ τάξη *τῶν κατηχομένων*. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν και οἱ ναοὶ ἦταν διαιρεμένοι σὲ τρία μέρη. Στὸ "*Ἅγιο Βῆμα*" ἢ Ἱερό, ὅπου παραμένουν οἱ κληρικοί, στὸν *κυρίως Ναό*, ὅπου στέκουν οἱ πιστοὶ και στὸν *νάρθηκα*, ὅπου ἔμεναν οἱ κατηχούμενοι.

Α') Τὸ "Ἅγιο Βῆμα ἢ Ἱερό.

Εἶναι τὸ ἱερώτερο μέρος τοῦ ναοῦ. Ἐχει πολλὰ ὀνόματα: *ἄδυτο*, *ἅγια ἁγίων*, *ἄβατο* και *θυσιαστήριο*. Ὀνομάσθηκε Βῆμα, ἐπειδὴ εἶναι τὸ ὑψηλότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ναοῦ. Στὴν ἀρχὴ χωριζόταν ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸ με κάγκελα. Ἀργότερα ὁμως ἐπικράτησε συνήθεια νὰ χωρίζεται με τὸ εἰκονοστάσιο ἢ *τέμπλο*.

Μὲ τὸν κυρίως ναὸ συγκοινωνεῖ με τρεῖς πύλες ἀπὸ τίς ὁποῖες, ἡ μεσαία ὀνομάζεται *Ὠραία Πύλη*.

Στὸ "Ἅγιο Βῆμα ἀνεβαίνουν οἱ κληρικοὶ με 5-6 σκαλοπάτια (βάθρα), τὰ ὁποῖα σκεπάζουν τὴ βάση και ὄλο τὸ πλάτος τοῦ εἰκονοστασίου και σχηματίζουν ἐμπρὸς στὴν Ὠραία Πύλη μιὰ ἡμικυκλικὴ προέκταση, *τὴ Σολέα*. Μέσα στὸ ἱερό ὑπάρχει:

α') Ἡ *Ἅγία Τράπεζα*, ἡ ὁποία πιάνει τὸ μέσο τοῦ Ἁγίου Βήματος και συμβολίζει τὸν τάφο τοῦ Σωτήρα. Ὀνομάζεται και θυσιαστήριο, ἐπειδὴ τελεῖται ἐπάνω τῆς ἡ ἀναίμακτη θυσία.

Κατασκευάζεται ἀπὸ ξύλο, πέτρα ἢ μάρμαρο και στηρίζεται ἢ σὲ μιὰ κολώνα, ποὺ συμβολίζει τὸν ἰδρυτὴ τῆς ἐκκλησίας ἢ σὲ τέσσερες, ποὺ συμβολίζουν τοὺς 4 Εὐαγγελιστές. Στὸ μέσο τῆς ὑπάρχει ἄνοιγμα (σκάμμα) μέσα στὸ ὁποῖο συνηθίζουν ἀπὸ παλαιὰ νὰ βάζουν λείψανα μαρτύρων.

Ἐπάνω στὴν Ἅγία Τράπεζα ὑπάρχουν 1) *τὸ εἰλητὸ* κομμάτι ὑφάσματος με τὴ ζωγραφιὰ τοῦ τάφου τοῦ Σωτήρα, 2) *τὸ Κατασάργιο*, ἄσπρο ὑφασμα, ποὺ σκεπάζει ὄλη τὴν Ἅγία Τράπεζα

κοί εικονίζει τὸ σάβανο τοῦ Ἰησοῦ (τὸ καθαρὸ σινδόνι τοῦ Ἰωσήφ).

3) Τὸ **ἀντιμήγισιο**. Αὐτὸ εἶναι σκέπασμα, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται σὲ κοινὴ τράπεζα ἀντὶ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ θεία Λειτουργία, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐγκαινισμένος ναός. Στὶς γωνίες του εἶναι ραμμένα ἅγια λείψανα καὶ ἔχει ἀγιασθῆ κατὰ τὰ ἐγκαινία τοῦ ναοῦ. Ἐπάνω του εἶναι ζωγραφισμένη ἡ ταφή τοῦ Σωτήρα.

4) Ὁ **ἐπιτάφιος**. Εἶναι τετράγωνο ὕφασμα μὲ ζωγραφισμένο ἐπάνω του τὸ Χριστὸ νεκρό. Τὸ χρησιμοποιοῦν μόνο τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ πρὸς προσκύνηση τῶν πιστῶν.

5) Ὁ **ἀήρ**. Εἶναι κομμάτι ὕφασμα μὲ τὸ ὁποῖο σκεπάζονται τὰ τίμια δῶρα. Ὄταν λέγεται τὸ σύμβολο τῆς πίστεως (τὸ πιστεύω), τὸ κινεῖ ὁ ἱερεὺς. Φανερώνει τὸ σεισμό πού ἔγινε κατὰ τὴ σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ. Σὲ περίπτωσιν πού ἱερουργεῖ Ἀρχιερέας τὸ κινοῦν ἐπάνω στὸ κεφάλι του, τὴ στιγμὴ πού αὐτὸς σκεπάζει μὲ τὰ χέρια του τὰ τίμια δῶρα.

Ἐπάνω στὴν ἁγία Τράπεζα ὑπάρχουν καὶ τὰ ἐξῆς ἱερὰ σκευή, ἀπαραίτητα γιὰ τὴ θεία εὐχαριστία: 1) Τὸ **Ἅγιο Ποτήριο** μὲ τὸ ὁποῖο κοινωνοῦμε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου. Συμβολίζει τὸ ποτήριον, πού μεταχειρίσθηκε ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸ μυστικὸ δεῖπνον. Φτιάχνεται ἀπὸ χρυσάφι, ἀσήμι ἢ κασίτερον μὲ ζωγραφισμένο τὸν *Καλὸ ποιμένα*.

2) Ὁ **Ἅγιος δίσκος**, στὸν ὁποῖο θέτουν τὸν ἅγιον ἄρτον. Συμβολίζει τὴ φάτνη τῆς Βηθλεὲμ ἢ τὸν οὐρανὸ καὶ εἶναι χρυσός, ἀσημένιος ἢ μετάλλινος.

3) Ἡ **Λόγχη** εἶναι ἓνα μαχαιράκι, γιὰ νὰ κόβεται μὲ αὐτὸ ὁ ἄρτος κατὰ τὴν προσκομιδὴν. Συμβολίζει τὴ λόγχη τοῦ στρατιώτη, μὲ τὴν ὁποία ἐκέντησε τὴν πλευρὰ τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ (Ἰωάν. ΙΘ' 34).

4) Ἡ **λαβίδα** εἶναι ἓνα μικρὸ κουταλάκι, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἱερεὺς μεταδίνει στοὺς πιστοὺς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου μέσα ἀπὸ τὸ ἅγιον ποτήριον.

5) Ὁ **ἀστερίσκος**. Εἶναι μετάλλινος ἢ ἀσημένιος ἀστερίσκος, ὁ ὁποῖος ἀνασηκώνει τὸ ὕφασμα τὸ σκέπασμα τοῦ δίσκου, γιὰ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ νὰ ἐγγίσῃ τὸν ἅγιον ἄρτον. Εἰκονίζει τὸν ἀστὲρα, πού ὠδήγησε τοὺς Μάγους στὴ Βηθλεὲμ.

6) Ὁ **σπόγγος** καὶ ἡ **μουσα**. Εἶναι δύο σπόγγοι, ὁ ἓνας

μεγαλύτερος και ὁ ἄλλος μικρότερος, οἱ ὅποιοι χρησιμεύουν γιὰ τὸν καθαρισμό τοῦ ἁγίου δίσκου και τοῦ ἁγίου ποτηρίου.

7) **Τὸ ζέον.** Εἶναι ἓνα μικρὸ σκευος (σάν μπρίκι) μέσα στοῦ θερμαίνουν τὸ νερό, τὸ ὅποιο θὰ χύση ὁ λειτουργὸς στοῦ ἅγιο ποτήριο, πρὶν μεταλάβη. Ἐνθυμίζει τὸ θερμὸ ὕδωρ, ποῦ ἐβγήκεν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅταν τὸν ἐλόγησε ὁ στρατιώτης.

8) **Τὸ ἄρτοφόριο.** Εἶναι ἓνα μικρὸ σκευος, ὅπου βάζει ὁ λειτουργὸς τὸν προαγιασμένο ἄρτο γιὰ τὴν κοινωνία τῶν πιστῶν σὲ ἔκτακτες περιστάσεις.

β) **Ἡ Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεση.** Ἡ πρόθεση βρίσκεται μέσα στοῦ ἱερὸ και πρὸς τ' ἀριστερὰ τῆς ἁγίας τράπεζας. Εἶναι ἓνα κοίλωμα ἀνοιγμένο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στοῦν τοῖχο. Συμβολίζει τὸ σπήλαιο τῆς Βηθλεέμ, μέσα στοῦ ὅποιο γεννήθηκε ὁ Ἰησοῦς και χρησιμεύει γιὰ νὰ τοποθετοῦνται ἐπάνω τῆς και νὰ ἐτοιμάζονται τὰ δῶρα (ἄρτος και οἶνος) προτοῦ μεταφέρθουν στὴν Ἁγία Τράπεζα, γιὰ νὰ τελεσθῆ ἢ θεῖα εὐχαριστία. Ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς προσκομίζουν και τοποθετοῦν ἐκεῖ ἐπάνω τὰ θεῖα δῶρα καλεῖται **Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεση** Ἐπάνω σ' αὐτὴν φυλάσσεται τὸ δίπτυχο (βιβλίο, ποῦ γράφει ὁ ἱερεὺς τὰ ὀνόματα τῶν ζῶντων και τῶν νεκρῶν).

γ) **Τὸ σκευοφυλάκιο.** Αὐτὸ εἶναι ἐρμάριο ἢ κιβώτιο, δεξιὰ τῆς Ἁγίας Τράπεζας, μέσα στοῦ ὅποιο φυλάσσονται τὰ σκευὴ τοῦ ναοῦ, τὰ λειτουργικὰ βιβλία και τὰ ἱερὰ ἄμφια. Ἄλλοτε λεγόταν και διακονικό, ἀπὸ τὸν φύλακα διάκονο. Ἦμπορεῖ νὰ εἶναι τοῦτο και δωμάτιο, ἐὰν ὁ χῶρος τοῦ ναοῦ ἐπαρκεῖ.

δ) **Τὸ Σύνθρονο.** Στοῦς μεγάλους ναοὺς και πίσω ἀπὸ τὴν ἁγία τράπεζα ὑπῆρχε μιὰ σειρὰ ἀπὸ θρόνους ἐπάνω στοῦς ὁποῖους ξεκουράζονταν ὁ Ἐπίσκοπος και οἱ ἄλλοι συλλειτουργοὶ τοῦ ἐπίσκοποι. ἢ πρεσβύτεροι κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν ψαλμῶν, τῶν προφητειῶν κλπ. Ἀργότερα καταργήθηκε ἀπὸ πολλοὺς ναοὺς, ἐπειδὴ μεταφέρθηκε ὁ Ἐπισκοπικὸς θρόνος στοῦν κυρίως ναὸ και ἔγινε τὸ εἰκονοστάσιο.

Στὴ Μητρόπολη τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχει τὸ σύνθρονο μεθρόνους γιὰ νὰ κάθονται κατὰ τὴ λειτουργία τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

ε) **Λοιπὰ ἱερὰ σκευὴ.** Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἔχομε και ἄλλα ἱερὰ σκευὴ, ποῦ χρησιμεύουν γιὰ ἄλλες ἱερὲς ἀκολουθίες. Τὰ

σπουδαιότερα από αυτά είναι: 1) **Ἡ Κολυμβήθρα**. Είναι ένα χάλκινο ἢ ὀρειχάλκινο σκεῦος σὲ σχῆμα πελωρίου κρατήρα, στολισμένο μὲ σταυρούς, καὶ ποῦ στηρίζεται σ' ἓνα πόδι μὲ εὐρεία βάση. Χρησιμεύει γιὰ τὸ βάπτισμα καὶ εἰκονίζει τὸν Ἰορδάνη ποταμό, μέσα ἀπὸν ὁποῖον βαπτίσθηκε ὁ Σωτὴρ, ἢ τὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλῳάμ, στὴν ὁποία ὄσοι ἄρρωστοὶ ἔμπαιναν, ὅταν ὁ ἄγγελος ἀνατάραζε τὸ νερό, θεραπεύονταν, 2) **Τὸ Μυροδοχεῖον**. Μικρὸ δοχεῖο, ποῦ μέσα του φυλάσσεται τὸ ἅγιο μύρο. 3) **Ὁ Ὄ Αἰτός**. Ἐνα στρογγυλὸ κομμάτι ἀπὸ ὕφασμα μὲ κεντημένη ἢ ζωγραφισμένη ἐπάνω του μιὰ πολιτεία καὶ ἐπάνω της ἓναν ἀετὸ μὲ ἀνοιχτὰ φτερά.

Ἐπάνω στὸ ὕφασμα αὐτὸ πατᾶ ὁ χειροτονούμενος ἐπίσκοπος καὶ ἀπαγγέλει τὸ Σύμβολο τῆς πίστεως. Ὁ ἀετός, ποῦ εἰκονίζεται στὸ ὕφασμα παριστάνει τὸν Ἀρχιερέα, ὁ ὁποῖος ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ὑψώνεται πρὸς τὸ θεῖο, ἢ δὲ πόλη ποῦ εἰκονίζεται, ποριστάνει τὴν ἐπισκοπὴ τοῦ χειροτονουμένου ἐπισκόπου. 4) **Τὰ ἐξαπτεράγυα** καὶ οἱ ἱερὲς σημαῖες (λάβαρα) τὰ ὁποῖα προηγούνται ἀπὸ κάθε λιτανεία ἢ ἐκκλησιαστικὴ πομπή. Σ' αὐτὰ εἶναι ζωγραφισμένοι ἄγγελοι μὲ ἕξι πτέρυγες. 5) **Τὰ δικηροτριήκηρα**. Τὸ ἓνα μὲ δύο καὶ τὸ ἄλλο μὲ τρία κηρία. Τὸ πρῶτο συμβολίζει τὴ θεία καὶ ἀνθρωπίνην φύση τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ δεύτερο τὴν ἁγία Τριάδα. 6) **Τὸ θυμιατήριον**. Μέσα του καίεται τὸ θυμίαμα. Συμβολίζει τὴν προσευχή, ἢ ὁποῖα κατευθύνεται στὸ Θεὸ σὰν θυμίαμα. «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμά ἐνώπιόν σου» (Ψαλμ. 140, 2) 7) **Οἱ κανδηλές καὶ οἱ λαμπάδες**. Μὲ αὐτὲς φωτίζομε τοὺς ναοὺς. Μᾶς θυμίζουν τὴν ἐπτάφωτο χρυσοῦ λυχνία τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομώντα. Ἐμπρὸς στίς εἰκόνες καίονται κανδηλές σὲ ἔνδειξη τιμῆς. Μέσα στὸ ἅγιο Βῆμα καίει μιὰ κανδήλα διαρκῶς καὶ συμβολίζει τὸ θεῖο καὶ ἄσβεστο φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σ' ὅλες τίς ἐκκλησίες καίομε κανδήλες, πολὺφωτα, λαμπάδες καὶ πολυελαίους. Τίς λαμπάδες ἢ τίς κρατοῦμε στὰ χέρια μας ἢ τίς τοποθετοῦμε στὰ **κηροπήγια** (μανουάλια). Κατὰ τὴν εἴσοδο τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν τιμῶν δώρων προηγεῖται λαμπάδα σὲ ἔνδειξη τιμῆς. Στούς γάμους, τὰ μυστήρια καὶ τίς κηδεῖες, ἀνάβονται λαμπάδες. Τὸ κερὶ συμβολίζει τὴν καθαρὴ καρδιά τῶν πιστῶν, ποῦ διαπλάττει τὸ Ἅγιο πνεῦμα. Τελευταῖα χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν φωτισμὸ καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς.

8) *Οι καμπάνες.* Ὀνομάσθηκαν ἔτσι, ἐπειδὴ ἡ πρώτη κατασκευή τους ἔγινε ἀπὸ τὸ χαλκὸ τῆς Καμπανίας, Ἰταλικῆς ἐπαρχίας. Οἱ πρῶτες καμπάνες χρησιμοποιήθηκαν στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας κατὰ τὸν ἕνατο αἰῶνα. Στὴ δύση ἦταν γνωστὲς ἀπὸ προτύτερα.

Πρὶν γίνῃ χρῆση τῶν κωδῶνων εἰδοποιούνταν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ ἀνθρώπους (θεοδρόμους) καὶ ἀργότερα, μετὰ τοὺς διωγμούς, μὲ τὰ σήμαντρα (ἀγιοσίδηρα).

9) *Κοσμήματα, σύμβολα, εἰκόνες.* Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐστόλιζαν τοὺς εὐκτηρίους οἴκους, οἱ ὅποιοι ὠνομάζονταν «Κυριακὰ» μὲ διάφορα κοσμήματα καὶ διάφορες ἄλλες συμβολικὲς εἰκόνες καὶ παραστάσεις. Τὰ σπουδαιότερα αὐτὰ σύμβολα ἦταν τὰ ἑξῆς :

1ον) X=Χριστός. 2ον) I=Ἰησοῦς, 3ον) XP=Χριστός, 4ον) IX=Ἰησοῦς Χριστός, 5ον) A XP Ω=ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου.

6ον) Ποιμὴν καὶ πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν (ἐγὼ εἰμὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλός). 7ον) Ὁ ἀμνός=ὁ ἀναμάρτητος Ἰησοῦς, ὁ ὅποιος θυσιάσθηκε γιὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον. 8ον) Ἰχθύς=Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ. 9ον) Περιστερὰ=Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὅποιον ὡς περιστερὰ φανερώθηκε κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Ἰησοῦ στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ. 10ον) Ἄγκυρα = Σύμβολο πίστεως καὶ ἐλπίδος στὸ Θεό. 11ον) Κρίνον=Σύμβολο ἀγνότητος, ἐνθυμίζει τὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου. 12ον) Κλάδος ἐλαίας=Σύμβολο χαρᾶς καὶ εἰρήνης. 13ον) Λύρα=Σύμβολο πνευματικῆς χαρᾶς. 14ον) Κλάδος φοίνικα = Σύμβολο τοῦ θριάμβου τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐνθυμίζει ἀκόμη τὴ θριαμβευτικὴ εἴσοδο τοῦ Ἰησοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ὁ λαὸς καὶ οἱ παῖδες τὸν ὑποδέχθηκαν μὲ κλάδους φοινίκων 15ον) Ναῦς=Σύμβολο τῆς ἐκκλησίας, 16ον) Ταῶς (παγῶνι)=Σύμβολο αἰωνιότητος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα ἄρχιζαν νὰ κοσμοῦν τὶς ἐκκλησίαις εἰκόνες γραπτές, ποὺ εἰκονίζουσαν τὸ Χριστό, τὴ Θεοτόκο καὶ τοὺς ἁγίους καὶ ἀναπαριστοῦσαν ἱστορίες τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Στὰ εἰκονιζόμενα αὐτὰ πρόσωπα ἀποδίδομε τιμὴ καὶ χρησιμεύουν γιὰ νὰ μᾶς ὑπενθυμίζουσαν τὴν καρτερίαν τους καὶ τὴν ἀγιότητά τους στὴ χριστιανικὴ πίστιν. Οἱ ἀναπαραστάσεις ἐπί-

σης μᾶς ὑπενθυμίζουν τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς Βίβλου καὶ ζωντανεύουν τὴν πίστη μας.

Β' Ὁ κυρίως ναός.

Κυρίως ναός εἶναι ὁ χώρος τοῦ ναοῦ ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν κυρία εἴσοδο καὶ φθάνει στὸ ἅγιο Βῆμα ἢ Ἱερό. Χωρίζεται μὲ τὶς κολωνοσειρές σὲ τρία ἢ πέντε μέρη. Στὸ χώρο αὐτὸν στέκονται οἱ πιστοὶ καὶ παρακολουθοῦν τὶς ἀκολουθίες. Ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπάρχουν τὰ ἑξῆς :

1) **Ὁ ἄμβωνας.** Εἶναι μία ἐξέδρα στερεωμένη σὲ μία κολώνα τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ ναοῦ καὶ χρησιμεύει γιὰ νὰ ἀναγιγνώσκη ἀπὸ ἐκεῖ ὁ διάκονος τὸ Εὐαγγέλιο καὶ γιὰ νὰ κηρύτουν οἱ λαϊκοὶ ἢ οἱ ἱεροκήρυκες, 2) **Τὰ σιασίδια.** Αὐτὰ χρησιμεύουν γιὰ νὰ ἀναπαύωνται οἱ πιστοί, ὅταν ψέλνονται διάφορα μέρη ἀπ' τὶς ἀκολουθίες, πού δὲν ἀπαιτοῦν ὀρθοστάσια. 3) **Τὸ δεσποτικὸ - δεσποτικὸς θρόνος.** Ἀντίκρου ἀπὸ τὸν ἄμβωνα καὶ στὸ δεξιὸ μέρος εἶναι τοποθετημένος μαρμάρινος ἢ ξύλινος θρόνος, στὸν ὁποῖο στέκεται, ὅταν ἱεουργεῖ ὁ Ἐπίσκοπος. (Δεσπότης). Γι' αὐτὸ λέγεται καὶ δεσποτικό. 4) **Τὰ ἀναλόγια.** Εἶναι στηρίγματα περιστροφικά, τὸ ἓνα δεξιὰ καὶ τὸ ἄλλο ἀριστερά, ὅπου οἱ ψάλτες τοποθετοῦν τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. 5) **Τὸ εἰκονοστάσιο.** Αὐτὸ λέγεται καὶ **τέμπλο.** Χωρίζει τὸν κυρίως ναὸ ἀπὸ τὸ Ἱερό. Ἐχει τρεῖς θύρες ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἰσέρχεται ὁ κληρικὸς στὸ ἅγιο Βῆμα. Στὴν μεσαία (ὠραία πύλη) κρέμεται παραπέτασμα, τὸ ὁποῖο ἀνασύρεται σὲ ὠριμένες στιγμές.

Στὸ εἰκονοστάσιο ὑπάρχουν εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας δεξιὰ καὶ ἀριστερά τῆς ὠραίας πύλης, τῶν Ἀρχαγγέλων στὶς πλάγιες θύρες καὶ τῶν Ἀποστόλων, προφητῶν καὶ ἁγίων στὰ ἄλλα μέρη. 6) **Ἡ σολεά.** Αὐτὴ εἶναι ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσιο. Σ' αὐτὴν ἀνεβαίνουν οἱ πιστοὶ καὶ κοινωνοῦν.

Γ' Ὁ νάρθηρας ἢ πρόναος.

Βρίσκεται στὴ Δυτικὴ πλευρὰ καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ τὴν κεντρικὴ εἴσοδο τοῦ ναοῦ καὶ τὶς ἄλλες δύο μικρότερες εἰσόδους. Σήμερα οἱ περισσότεροι ναοὶ δὲν ἔχουν πρόναο. Μόνον μερικοὶ

ἔχουν τὸν ἔξω νάρθηκα (πρόπυλο). Ὁ ἐσωτερικὸς νάρθηκας ὁ ὁποῖος βρίσκεται μεταξύ τοῦ ἔξω νάρθηκα καὶ τῆς κυρίας εἰσόδου καταργήθηκε, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν πλέον κατηχούμενοι, ὕστερα ἀπὸ τὴν διάδοσιν τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ. Μαζὶ ἔλειψε καὶ ἡ *κορήνη*, ποῦ βρισκόταν στὸ πρόπυλο, στὴν ὁποία ἔπλεναν μὲ νερὸ τὰ χέρια τοὺς οἱ χριστιανοί, γιὰ νὰ δηλώσουν πὼς προσέρχονται στὸ ναὸ μὲ καθαρὴ ψυχὴ.

4. Τὰ ἱερά ἄμφια

Ἡ πρώτη στολὴ τῶν κληρικῶν χριστιανῶν ἦταν λευκὴ καὶ καθαρὴ καὶ ξεχώριζε ἀπὸ μερικὲς ταινίες μόνον, ἀπὸ τὴν στολὴ τῶν λαϊκῶν χριστιανῶν. Γιὰ τὸ σοβαρώτερον ὅμως καὶ τὸ ἐπιβλητικώτερον, ἡ 4ῃ Οἰκουμενικὴ σύνοδος (Χαλκηδῶν 451) ὥρισε, ὅπως οἱ κληρικοὶ φοροῦν μαύρη στολὴ. Ἀπὸ τὴν καθημερινὴ αὐτὴ στολὴ διαφέρει ἡ στολὴ, ποῦ φοροῦν, ὅταν ἱεουργοῦν.

Ἡ λειτουργικὴ αὐτὴ στολὴ εἶναι λευκὴ, δεῖγμα τῆς ψυχικῆς τοῦς λευκότητος καὶ ἀγνότητος. Τὰ λειτουργικὰ αὐτὰ ἐνδύματα λέγονται ἱερά ἄμφια. Αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν κοσμοῦνταν μὲ κόκκινους σταυρούς, κόκκινες γραμμὲς καὶ κόκκινες κορδέλλες. Τὸ κόκκινον χρῶμα συμβόλιζε τὸ αἷμα τοῦ Σωτήρα μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ὁποῖου ἦλθε στὸν κόσμον ἢ σωτηρίαν. Κατὰ τὴν Βυζαντικὴν ἐποχὴν οἱ στολὲς τῶν κληρικῶν καὶ ἰδίως τῶν ἐπισκόπων ἔγιναν κατὰ μίμησιν ὅμοιες μὲ τὰς στολὲς τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοκρατόρων, πολυτελεῖς, πολυχρῶμες καὶ ἐπιβλητικὲς.

Α') **Ἀρχιερατικὰ ἄμφια.** Οἱ στολὲς τῶν ἀρχιερέων λέγονται ἀρχιερατικὰ ἄμφια. Τὰ ἀρχιερατικὰ ἄμφια εἶναι :

1) **Τὸ σιχάριο**, τὸ ὁποῖον εἶναι ποδήρης χιτῶνας μὲ φαρδεῖα μανίκια καὶ συνήθως λευκὸ χρῶμα. Συμβολίζει τὴν λαμπρότητα τῶν Ἀγγέλων καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ κληρικοῦ, 2) **Τὸ ἐπιτραχήλιο.** Αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο στενὲς λωρίδες ὑφάσματος, τὲς ὁποῖες ἐνώνουν κουμπιὰ ἢ μίαν ἄλλην πλατύτερην λωρίδα. Τὸ ἐπιτραχήλιο κρέμεται ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ φθάνει περίπου ὡς τὰ πόδια. Καταλήγει σὲ κρέσσια καὶ συμβολίζει τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἓνα εἶδος σήματος ὑπηρεσίας καὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ καμιά Ἱεροτελεστία. 3) **Ἡ ζώνη.** Εἶναι λωρίδα ἀπὸ ὑφασμα, μὲ τὴν ὁποία ζώνουν τὴν

μέση οί άρχιερείς και οί πρεσβύτεροι και χρησιμεύει για να τους διευκολύνη στίς κινήσεις τους. Είκονίζει τη θεία δύναμη, πού μεταβιβάζεται στον λειτουργό κατά την ιεροτελεστία. 4) **Τά επιμανίκια.** Στην άρχή ήταν είδος γαντιών. Άργότερα περιωρίσθησαν και με τό κόψιμο τών χειρίδων άφέθησαν τά δάκτυλα έλεύθερα και γυμνά. Τά επιμανίκια συμβολίζουν τη δύναμη του Θεού, ή όποία νικά τό διάβολο. 5) **Τό έπιγονάτιο.** Είναι ύφασμα τετράγωνο ή ρομβοειδές. Κρέμεται από τη ζώνη του άρχιερέα ή τών τιτλούχων ιερέων και σκεπάζει τό δεξιό μηρό τους. Συμβολίζει την πνευματική έξουσία τών κληρικών, οί όποιοι τό φορούν.

6) **Ό σάκκος.** Είναι ένδυμα με κοντές και πλατιές χειρίδες. Τά δύο φύλλα, από τά όποία άποτελείται, συγκολλούνται με ταινίες ή μικρούς σφαιρικούς κωδωνίσκους. Συμβολίζει τό πορφυρό ιμάτιο του Σωτήρα και τη δικαιοσύνη, την όποία πρέπει να έχουν οί άρχιερείς, πού τό φορούν.

7) **Τό μεγάλο και μικρό ώμοφόριο.** Είναι ταινίες πού περιβάλλουν τό λαιμό. Διπλώνονται στό στήθος και κρέμονται εμπρός και όπίσω. Άποτελούν τό διακριτικό σημείο της ύπηρεσίας του άρχιερέα και συμβολίζουν την έξουσία του.

8) **Η μίτρα.** Ό άρχιερέας, όταν ιερουργή, αντί για καλυμαύχι φορεϊ μίτρα. Αυτή είναι στέμμα χρυσοκέντητο και στολισμένο με πολυτίμους λίθους. Συμβολίζει την άνωτάτη έξουσία τών άρχιερέων ως αντιπροσώπων του Ίησου Χριστού στη γη. Και άκόμη τόν άκάνθινο στέφανο του Σωτήρα. Οί άρχιερείς δέν φορούν τη μίτρα, όταν τελούν τά άγια μυστήρια. Η μίτρα στην κορυφή έχει σταυρό και γύρω τους 4 ευαγγελιστές.

9) **Η ποιμαντορική ράβδος.** (πατερίτσα). Συμβολίζει την ποιμαντορική έξουσία. Στην κορυφή της έχει δικέφαλο φίδι με μικρό σταυρό στό μέσο. Τά φίδια είναι ό τύπος χαλκίνου όφως, πού ό Μωϋσης ύψωσε στην έρημο και συμβολίζει τους όρατους και άοράτους έχθρους της έκκλησίας. Ό Σταυρός συμβολίζει τη δύναμη.

10) **Τό έγκόλπιο.** Είναι ένα μικρό εικονισματάκι του Σωτήρα ή της Θεοτόκου, πού κρέμεται από τό λαιμό και πέφτει στό στήθος του Έπισκόπου με χρυσή άλυσίδα. Τό ίδιο και ό σταυρός. Δηλώνουν την αύταπάρνηση και την καθαρή καρδιά.

11) **Ό μανδύας.** Είναι πολυτελής άμφιο χωρίς χειρίδες και

στολισμένο με διάφορες συμβολικές παραστάσεις. Ρίχνεται στους ώμους, περιδέεται γύρω στον τράχηλο και κρατείται από το διάκονο. Συμβολίζει την εξουσία του αρχιερέα, ο οποίος το φορεί, όταν χοροστατή.

Β'. "Αμφια του πρεσβυτέρου. Ο πρεσβύτερος φέρει το στιχάριο, το έπιτραχήλιο, τη ζώνη, τα έπιμανίκια και το έπιγονάτιο (άν είναι τιτλοϋχος). Έκτός απ' αυτά φέρει και το **φαινόλιο** ή **φελόνιο** το οποίο είναι ποδήρης χιτώνας χωρίς μανίκια, με άνοιγμα στην κορυφή, για να περνά στην κεφαλή του. Συμβολίζει τη δικαιοσύνη και την άρετή. Γι' αυτό, όταν το φορούν οι ιερείς, λέγουν «οί ιερείς σου Κύριε ένδύσονται δικαιοσύνην και οι όσοί σου άγαλλιόσσονται».

Γ'. "Αμφια του διακόνου. Ο διάκονος φέρει το **στιχάριο** και τα **έπιμανίκια**. Το διακριτικό της ύπηρεσίας του είναι το **όράριο**. Είναι μια μακρουλή ταινία, την οποία φέρει γύρω στον άριστερό ώμο. Τα άκρα του πέφτουν έκατέρωθεν του σώματος. Όταν ύψώνη το ένα άκρο του, είδοποιεί τους πιστούς για τις κυριότερες στιγμές της προσευχής. Το όράριο ύπενθυμίζει τα πτερά των άγγέλων.

5. Τα λειτουργικά βιβλία

Λειτουργικά βιβλία είναι τα ιερά βιβλία, που περιέχουν εύχες και παρακλήσεις, ψαλμούς και ύμνους και τις διάφορες ιερές άκολουθίες, ιδιαιτέρως δέ τη θεία λειτουργία.

Τά σπουδαιότερα απ' αυτά είναι: α') **Το Ίερό Εύαγγέλιο**, το οποίο περιέχει τα κατά Ματθαίον, Μάρκον, Λουκάν και Ίωάννην άγια Εύαγγέλια. β') **Ο Αποστόλος**, ο οποίος περιέχει περικοπές από τις πράξεις των άποστόλων και από τις έπιστολές αυτών, οι όποιες άναγιγνώσκονται προτου άναγνωσθί το ιερό Εύαγγέλιο τις Κυριακές και τις έορτές. γ') **Το Ψαλτήριο**, το οποίο περιέχει τους ψαλμούς του Δαυΐδ και άλλων ψαλμωδών. Άπ' αυτούς οι κυριώτεροι διαβάζονται στις μεγάλες έορτές και τις διάφορες τελετές. δ') **Το εύχολόγιο**, το οποίο περιέχει τις λειτουργίες, τις άκολουθίες των διαφόρων μυστηρίων και τελετών και έγκαινίων των ναών και διάφορες εύχες, δεήσεις και προσευχές. ε') **Το τυπικό**, που περιέχει την τάξη των καθημερινών άκόλουθιων. στ') **Η παρακλητική** ή **όκτόηχος**, ή

ὅποια περιέχει διάφορα τροπάρια, προσαρμοσμένα στην ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ κατὰ ὀκτῶ τρόπους ψαλσίματος, τοὺς διαφόρους παρακλητικούς κανόνες, οἱ ὅποιοι ψάλλονται κάθε Κυριακὴ καὶ ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ἐβδομάδος πρὸς τὸ Χριστό, τὴ Θεοτόκο καὶ ἄλλους ἁγίους. Συντάκτης τῆς ὀκτοῆχου εἶναι ὁ ὕμνογράφος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. ζ') **Τὰ μηναια**. Αὐτὰ εἶναι δώδεκα βιβλία, ἓνα γιὰ κάθε μήνα, καὶ περιέχουν τὶς ἀκολουθίας τῶν ἁγίων χωριστὰ κάθε ἡμέρας, καθὼς καὶ τοὺς βίους των. η') **Τὸ τριώδιον**, πού περιέχει τὴν ἀκολουθία τῶν κινήτων ἑορτῶν ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τὸ Μεγ. Σάββατο. Λέγεται τριώδιο, ἐπειδὴ ἀρχικὰ οἱ ὕμνοι τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τρεῖς ὠδές. Σήμερα ὁμοῦς ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἐννέα ὠδές. θ') **Τὸ πεντηκοστάριο**. Ὅταν τελειώσῃ τὸ τριώδιο, ἀρχίζει τὸ πεντηκοστάριο. Αὐτὸ περιέχει τὶς ἀκολουθίας τῶν κινήτων ἑορτῶν ἀπὸ τὸ Πάσχα ἕως τὴν Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων. ι') **Ἡ Θεία Λειτουργία**. Τὸ Βιβλίον αὐτὸ περιέχει τὴν ἀκολουθία τοῦ μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ καὶ τὶς τρεῖς Λειτουργίες α') τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, β') τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ γ') τῶν προηγουμένων δώρων καὶ ια') **Τὸ ὠρολόγιον**. Αὐτὸ περιέχει τὶς ἀκολουθίας τῶν ὥρων, ψαλμούς, ὕμνους, τοὺς χαιρετισμούς τῆς Θεοτόκου, τοῦ ἑσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου καὶ διάφορα ἄσματα τῶν διαφόρων ἑορτῶν. Οἱ ὧρες εἶναι ἡ πρώτη, τρίτη, ἕκτη καὶ ἐνάτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΧΡΟΝΟΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

1. Οἱ ἑορτές

“Ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοὶ εἶχαν θρησκευτικὰς καὶ ἱστορικὰς ἑορτές. Πολλὰς τέτοιαι εἶχαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ Ῥωμαῖοι. Πολλὰς καὶ σπουδαίας ἑορτὰς καθώρισεν γιὰ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὁ Μωϋσῆς.

Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐμιμήθησαν τοὺς Ἰουδαίους καὶ καθώρισαν τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστὴν ὡς Χριστιανὰς ἑορτὰς ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς ἀκόμα χρόνους. Σπουδαιοτάτη ἑορτὴ ἔθεωρήθη ἡ **Μία** τῶν **Σαββάτων**, ἡ ὅποια ὠνομάσθη ἀπὸ τὸ

δνομα τοῦ Κυρίου **Κυριακή**. Καθαρὰ μᾶς ὀμιλεῖ ἡ Καινὴ Διαθήκη περὶ αὐτῆς (Πράξ. ἡ 7) (Α΄ Κοριθ. στ΄ 2). Ἐπειτα σιγά-σιγά ἄνοιγε ὁ κύκλος καὶ πολλῶν ἄλλων ἑορτῶν. Ἀρχαιότερη ὑπῆρξεν ἡ ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων, ἡ ὁποία χωρίσθηκε ἀργότερα σὲ ἑορτὴ τῆς Γεννήσεως (Χριστοῦγεννα) καὶ σὲ ἑορτὴ τῆς Βαπτίσεως (Φῶτα). Ἔτσι τὸ Πάσχα καὶ τὰ Χριστοῦγεννα ἀπέτελεσαν τοὺς δύο σπουδαιότατους κύκλους τῶν λεγομένων **δεσποτικῶν ἑορτῶν**.

Ὁ πρῶτος κύκλος ἔχει κέντρο τὸ Πάσχα, τὸ ὁποῖο δὲν πέφτει τὴν ἴδια ἡμερομηνία κάθε χρόνο. Γι' αὐτὸ λέγεται **κινητὴ ἑορτὴ**. Οἱ δορυφόροι τοῦ Πάσχα, ποὺ τὸ ἀκολουθοῦν ὅπως τ' ἀστέρια τὸν ἥλιο, εἶναι αὐτὲς οἱ ἑορτές: οἱ **Κυριακὲς** α) τοῦ **Τελώνου** καὶ **Φαρισαίου**, τοῦ **Ἀσώτου**, τῆς **Ἀπόκρεω** καὶ τῆς **Τυροφάγου**. Οἱ πρῶτες **πέντε Κυριακὲς τῶν νηστειῶν**. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ πρώτη καλεῖται **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας** καὶ ἡ τρίτη **Κυριακὴ τῆς Σιαυροπροσκυνήσεως**. Ἀκολουθοῦν ἡ **Κυριακὴ τῶν Βαΐων**, ἡ ἑβδομάδα τῶν παθῶν, ἡ Μεσοπεντηκοστὴ καὶ ἡ Ἀνάληψη καὶ οἱ Κυριακὲς τοῦ Θωμᾶ, τῶν Μυροφόρων, τοῦ Παραλύτου, τῆς Σαμαρείτιδος, τοῦ Τυφλοῦ, τῶν Ἁγίων Πατέρων, τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τῶν Ἁγίων Πάντων.

Ὁ ἄλλος κύκλος ἔχει κέντρο τὰ Χριστοῦγεννα μὲ δορυφόρους τὶς **ἀκίνητες δεσποτικὲς ἑορτές**. **Τὴν Περιτομὴν, τὰ Θεοφάνεια** καὶ **τὴ Μεταμόρφωσιν**.

Λέγονται ἀκίνητες, γιατί πέφτουν τὴν ἴδια πάντα ἡμέρα τοῦ ἔτους.

Ἀργότερα ὠρίσθησαν ἑορτές γιὰ τιμὴ τῆς Θεοτόκου καὶ ὠνομάσθησαν Θεομητορικὲς. Οἱ κυριώτερες Θεομητορικὲς ἑορτές εἶναι: ὁ **Ἐὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου** (25 Μαρτίου), ἡ **Κοίμηση τῆς Θεοτόκου** (15 Αὐγούστου), **τὰ Γενέθλια τῆς Θεοτόκου** (8 Σεπτεμβρίου) καὶ **τὰ Εἰσόδια αὐτῆς** (21 Νοεμβρίου).

Ὅλες αὐτὲς διακοῦν 8 ἡμέρες καὶ τὴν 8ῃ ἑορτάζομε τὴν ἀπόδοσὴ τους. Μόνον ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ἀποδίδεται τὴν 39ῃ ἡμέρα. Τῇ 40ῃ ἡμέρα ἑορτάζομε τὴ μνήμη τῆς Ἀναλήψεως.

Ἐνωρὶς ὠρίσθησαν καὶ ἑορτές γιὰ τιμὴ τῶν Ἁγίων καὶ ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ ἔργο τους καὶ μὲ τὸ τίμιον αἷμα τους ἔστερέωσαν, ἐξάπλωσαν καὶ ἀγίασαν τὴ Χριστιανικὴ ἐκκλησίαν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἑορτές αὐτὲς ἐπεκράτησε συνήθεια νὰ τι-

μῶνται καὶ οἱ δύο ἡμέρες τῆς ἐβδομάδας ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευή γιὰ ἀνάμνηση τῆς προδοσίας καὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ. Πάντοτε καὶ ἰδιαίτερα τὶς ἅγιες αὐτὲς ἡμέρες πρέπει νὰ λατρεύωμε τὸ Θεό, νὰ τιμοῦμε τὴν Παρθένο καὶ τοὺς Ἁγίους καὶ νὰ ἐπικοινωνοῦμε ψυχικὰ μὲ τὸ δημιουργό.

2. Ἀκίνητες δεσποτικὲς ἐορτὲς

α') *Τὰ Χριστούγεννα*. (25 Δεκεμβρίου) σὲ ἀνάμνηση τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ στὴ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἀπὸ τὴν Παρθένο Μαρία (τὸ 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης).

β') *Ἡ Περιτομὴ τοῦ Κυρίου* (τὴν 1ην Ἰανουαρίου) σὲ ἀνάμνηση τῆς ὀνομασίας τοῦ Σωτήρα σὲ Ἰησοῦ, κατὰ τὴ συνθήκη τῶν Ἰουδαίων. (Ἡ περιτομὴ στοὺς Ἑβραίους εἶναι ὅ,τι περίπου στοὺς Χριστιανοὺς τὸ βάπτισμα).

γ') *Τὰ Θεοφάνεια* ἢ Ἐπιφάνεια (6 Ἰανουαρίου) σὲ ἀνάμνηση τῆς βαπτίσεως τοῦ Σωτήρα στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸ Πρόδρομο. Τὰ Θεοφάνεια λέγονται καὶ ἐορτὴ τῶν Φώτων ἐπειδὴ τὴν ἡμέρα αὐτὴ βαπτίζονταν οἱ κατηχούμενοι οἱ ὁποῖοι φωτίζονταν καὶ ἀγιάζονταν πνευματικὰ μὲ τὸ βάπτισμα.

δ') *Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Σωτήρα* (2 Φεβρουαρίου) σὲ ἀνάμνηση τῆς μεταβάσεως τῆς Θεοτόκου 40 ἡμέρες ὕστερα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Ἰησοῦ στὸ ναὸ τοῦ Σολομώντα γιὰ νὰ καθαρισθῇ καὶ νὰ προσφέρῃ εὐχαριστήριες θυσίεις στὸ Θεὸ καὶ τῆς Ὑπαπάντησεως (ὕπαπαντῆς) τοῦ Σωτήρα ἀπὸ τὸ Συμεών.

ε') *Ἡ Μεταμόρφωση* (6 Αὐγούστου) σὲ ἀνάμνηση τῆς μεταμορφώσεως στὸ ὄρος Θαβῶρ τῆς Γαλιλαίας.

στ') *Οἱ ἐορτὲς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*. Ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία ὥρισε δύο μεγάλες ἐτήσιες ἐορτὲς σὲ ἀνάμνηση σπουδαίων γεγόντων, πού ἔχουν σχέση μὲ τὸν τίμιον Σταυρό. α) Τὴν ὕψωση τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἀπὸ τὴν Ἁγία Ἐλένη. Στὸ Γολγοθᾶ ἢ μητέρα τοῦ Μεγ. Κων/νου Ἁγία Ἐλένη εἶχε κτίσει τὸν ναὸ τῆς Ἀναστάσεως. Μέσα σ' αὐτὸν κατὰ τὰ ἐγκαίνια του ὕψώθηκε ὁ τίμιος Σταυρός. Μὲ τὴν ὕψωση αὐτὴ συνδυάζεται καὶ ἡ ὕψωση τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἡράκλειο, στὸν ἴδιο ναὸ τὸ 628 μ.Χ. (Τὸν τίμιον Σταυρὸ εἶχαν ἀρπάξει οἱ Πέρσες καὶ τὸν ἐπανάφερε ὁ νικητὴς Ἡρά-

κλειος). β) Τὴν ἑορτὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως (τὴν τρίτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν τῆς Μεγάλης τεσσαρακοστῆς). Ἡ ἐκκλησία μας ὑψώνει πρὸς πρόσκύνηση τὸν τίμιον Σταυρὸ γιὰ νὰ ἐνδυναμώσῃ τοὺς νηστεύοντας Χριστιανοὺς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς παραπάνω, ἔχομε καὶ τίς ἐξῆς μικρότερες. α) Τὴν εὕρεση τοῦ Σταυροῦ (τὴν 6 Μαρτίου γιὰ ἀνάμνηση τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν Ἁγία Ἑλένη). β) Ἡ ἐμφάνιση τοῦ τιμίου Σταυροῦ στὰ Ἱεροσόλυμα. (Τὴν 7η Μαΐου ἑορτάζομε τὴν ἐμφάνιση τοῦ φωτεινοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπως λέγει ἡ ἱερὴ παράδοση, ὅταν ἦταν Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ Κύριλλος).

γ) *Τὴν πρόοδο τοῦ τιμίου Σταυροῦ*. Τὴν 1ην Αὐγούστου γίνεται στοὺς ναοὺς ἁγιασμὸς ὕδατος μετὰ τὸν τίμιον Σταυρό. Ἐνθυμίζει λιτανεῖα στὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν τίμιον Σταυρό.

3. Κινητὲς δεσποτικὲς ἑορτὲς

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα. Εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν ἑορτῶν. Γιορτάζεται μεγαλοπρεπῶς σὲ ἀνάμνηση τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως τοῦ Σωτήρα.

Ἀπὸ τὴν πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τέθηκε ὡς βάση ἡ *ἑαρινὴ ἰσημερία* γιὰ τὴν ἑορτὴ αὐτὴ. Ὁρίσθηκε δηλαδὴ γιὰ τὴν ἡμερομηνία τῆς ἀνοίξεως κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα θὰ εἶχαν ἀπὸ 12 ὥρες ἡ κάθε μία. Καὶ ἐπειδὴ τότε ἡ *ἑαρινὴ ἰσημερία* ἦταν ἡ 21 Μαρτίου, ὠρίσθηκε νὰ γιορτάζεται τὸ Πάσχα τὴν πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὴν πανσέληνο, ποὺ θὰ φαινόταν ὕστερα ἀπὸ τὴν 21η Μαρτίου. Ἐὰν τύχῃ νὰ συμπέσῃ ἡ πανσέληνος Κυριακὴ, τὸ Πάσχα ἀναβάλλεται γιὰ τὴν πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὴν πανσέληνο. Μιὰ ἐβδομάδα ἐπίσης ἀναβάλλεται τὸ Πάσχα, ἐὰν συμπέσῃ μετὰ τὸ Πάσχα τῶν Ἑβραίων. Ἐὰν τώρα προσθέσωμε τίς 13 ἡμέρες τῆς διαφορᾶς τοῦ νέου ἡμερολογίου θὰ παρατηρήσωμε, ὅτι τὸ Πάσχα πέφτει στὸ διάστημα, ποὺ μεσολαβεῖ μεταξὺ τῆς 5ης Ἀπριλίου καὶ τῆς 8ης Μαΐου.

Οἱ πρὸ τοῦ Πάσχα κινητὲς ἑορτὲς ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Τελῶν καὶ Φαρισαίου, ποὺ ἀνοίγει τὸ τριῶδιον καὶ ποὺ εἶναι ἡ Δεκάτη Κυριακὴ πρὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα. Οἱ μετὰ τὸ Πάσχα κινητὲς ἑορτὲς τελειώνουν τὴν Κυριακὴ τῶν Ἁγίων

Πάντων, ἡ ὁποία πέφτει ὀχτώ Κυριακές μετὰ τὸ Πάσχα. Ἐκτός ἀπὸ τῆς Μεγάλης ἐβδομάδας τῶν Παναγιῶν Παθῶν καὶ τοῦ Πάσχα βαρύνουν καὶ συγκινοῦν περισσότερο. Ὅλες οἱ κινητὲς ἐορτὲς κατατάσσονται στὶς δεσποτικές, ἐπειδὴ ὑπενθυμίζουν λόγους καὶ πράξεις τοῦ Ἰησοῦ, παρ' ὅλο πὺ μερικὲς δὲν εἶναι γιὰ τιμὴ τοῦ Ἰησοῦ.

Α'. Κινητὲς δεσποτικὲς ἐορτὲς πρὸ τοῦ Πάσχα.

Δυὸ εἶναι οἱ κινητὲς ἐορτὲς πρὶν ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ ἐβδομάδα 1) ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως καὶ κυρίως ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων. Μποροῦμε ὁμοίως νὰ θεωρήσωμε κινητὲς καὶ τὶς ἑξῆς 8 ἄλλες ἐορτὲς.

1) **Τὴν Κυριακὴν τοῦ Τελῶνῃ καὶ Φαρισαίου.** Τότε ἀναγιγνώσκεται ἡ παραβολὴ τοῦ Τελῶνῃ καὶ Φαρισαίου ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ.

Δίδαγμα τῆς παραβολῆς εἶναι ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα ταπεινόφρονες. Τότε λέμε «ὅτι ἀνοίγει ἢ ἀρχίζει τὸ Τριῶδιον, ἐπειδὴ ἀνοίγεται τὸ λειτουργικὸ βιβλίον, πὺ λέγεται Τριῶδιον.

2) **Τὴν Κυριακὴν τοῦ Ἀσώτου.** Σ' αὐτὴ ἀναγιγνώσκεται ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ. Τὸ δίδαγμα τῆς εἶναι ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε ἐγκρατεῖς καὶ νὰ μετανοοῦμε εἰλικρινᾶ, ὅταν ἁμαρτήσωμε, μὲ τὴν πίστη πὺς θὰ μᾶς συγχωρήσῃ ὁ Θεός. Γιὰ ὅσους μετανοοῦν εἰλικρινῶς γίνεται μεγάλη χαρὰ στὸν οὐρανόν.

3) **Τὴν Κυριακὴν τῶν Ἀπόκρεω.** Λέγεται ἔτσι ἐπειδὴ εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς κρεοφαγίας καὶ ἀπὸ τὴν ἐπομένη ἡμέρα ἀρχίζει ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὸ κρέας. Ἐκ τῆς Δευτέρας τῆς Ἀπόκρεω, ἕως τὴν ἄλλη Κυριακὴ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσι τῶν γαλακτερῶν. Γι' αὐτὸ ἡ ἐβδομάδα αὐτὴ λέγεται ἐβδομάδα τῆς Τυροφάγου. Τὴν Κυριακὴ αὐτὴ ἀναγιγνώσκεται, ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου ἢ περικοπὴ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἡ ὁποία μᾶς διδάσκει τὴν φιλαλληλία, τὴν εὐσπλαχνία καὶ τὴν φιλόνηθρον ἀνακούφιση τῶν πασχόντων.

4) **Τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου.** Εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα, πὺ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσι γαλακτερῶν. Ἐκ τὴν ἐπομένη ἡμέρα ἀρχίζει ἡ νηστεία τοῦ Πάσχα. Τὴν Κυριακὴ αὐτὴ διαβάζεται περικοπὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου, ἡ ὁποία μᾶς διδά-

σκεῖ νὰ μὴ θησαυρίζωμε ἐπίγεια ἀγαθὰ, ἀλλὰ οὐράνια, νὰ κά-
νωμε δηλαδὴ ἔργα ἀρετῆς. Ἡ **νηστεία** τοῦ Πάσχα λέγεται
τεσσαρακοστὴ καὶ διαρκεῖ 50 ἡμέρες. Τὴν τεσσαρακοστὴ ἀπέ-
χομε ἀπὸ κρέας, ψάρια καὶ γαλακτερά. Μόνον τὴν Κυριακὴν
τῶν Βαΐων καὶ τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (ὅταν δὲν τυχαίη
τῆ Μεγάλῃ ἐβδομάδᾳ) ἐπιτρέπεται ἡ ἰχθυοφαγία. Ἄλλες νη-
στεῖες εἶναι ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων (15 Νοεμβρίου —
24 Δεκεμβρίου), ἡ νηστεία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (μετὰ τὴν
Κυριακὴν τῶν Ἁγίων Πάντων ὡς τὴν 29ῃν Ἰουνίου) καὶ ἡ νηστεία
τοῦ Δεκαπενταυγούστου (1—15 Αὐγούστου) πρὸς τιμὴ τῆς
Θεοτόκου.

Ἄλλες νηστεῖες εἶναι οἱ νηστεῖες κάθε Τετάρτης καὶ Πα-
ρασκευῆς, ἡ νηστεία τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων (5 Ἰανουα-
ρίου), ἡ νηστεία τῆς 29ῆς Αὐγούστου (ἀποκεφάλιση τοῦ Ἰωάν-
νου τοῦ Προδρόμου) καὶ ἡ νηστεία τῆς 14ῆς Σεπτεμβρίου
(ὑψωση τοῦ τιμίου Σταυροῦ). Ἡ νηστεία καθαρίζει τὸ σῶμα
καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίαις, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ καλὰ
ἔργα.

Γι' αὐτὸ πρέπει πρῶτα νὰ ἀπέχωμε ἀπὸ τὰ πονηρὰ ἔργα
καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὰ φαγητὰ.

5) Ἡ Κυριακὴ τῆς Ὀρθοδοξίας. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη Κυ-
ριακὴ τῶν νηστειῶν καὶ λέγεται ἔτσι ἐπειδὴ πανηγυρίζει ἡ ἐκ-
κλησία τὴν νίκη τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Τὸ 842,
ὅπως ξέρωμε, ἀναστήλωσε ἡ βασίλισσα Θεοδώρα τὰς ἁγίας
εἰκόνες.

6) Ἡ Κυριακὴ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Αὕτη εἶναι ἡ
δευτέρα Κυριακὴ τῶν νηστειῶν, ἀφιερωμένη στὴ μνήμη τοῦ
Πρόμαχου τῆς Ὀρθοδοξίας Γρηγορίου Παλαμᾶ. Σ' αὕτη ἀνα-
γινώσκεται ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Μάρκου ἡ περικοπὴ τῆς θε-
ραπείας τοῦ παραλυτικοῦ τῆς Καπερναοῦ.

7) Ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. Αὕτη εἶναι ἡ
τρίτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Τότε ὑψοῦται ὁ τίμιος Σταυρός,
γιὰ νὰ ἐνδυναμωθοῦν στὴ νηστεία οἱ ἀσπαζόμενοι τοῦτον Χρι-
στιανοί. Σ' αὕτην ἀναγινώσκεται ἡ θαυμασία περικοπὴ τοῦ
Εὐαγγελίου τοῦ Μάρκου, μετὰ τὴν ὁποία ὁ Κύριος προσκαλεῖ
τοὺς πιστοὺς μετὰ τὰ λόγια: «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν
ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀκολουθήτω μοι».

8) Κυριακὴ τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τῆς Κλίμακος. Αὕτη εἶναι

ἡ τετάρτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Σ' αὐτὴν ψέλνεται ἡ ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Ἰωάννη, τοῦ συγγραφέα τῆς Κλίμακος.

Ὁ Ἰωάννης ἦταν μοναχὸς στὸ ὄρος Σινᾶ καὶ ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ὑψίστης ἀρετῆς, τὴν ὁποία τοποθετεῖ στὴν ὑψηλότερη βαθμίδα τῆς κλίμακος τῶν ἀρετῶν.

Κατὰ τὴν Κυριακὴ αὐτὴ ἀναγινώσκεται περικοπὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου, μὲ τὴν ὁποία ἐξαίρονται τὰ ἔργα τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας.

9) **Κυριακὴ Μαρίας καὶ Αἰγυπτίας.** Αὐτὴ εἶναι ἡ πέμπτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν. Σ' αὐτὴ ἀναγινώσκεται περικοπὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου, ἡ ὁποία λέγει «ὅποιος θέλει νὰ γίνῃ πρῶτος πρέπει νὰ γίνῃ δοῦλος ὅλων». Τὴν Κυριακὴ αὐτὴ προβάλλεται πρὸς μίμηση ὁ βίος τῆς Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ἡ ὁποία μετενόησε γιὰ τὶς ἀμαρτίες της, ἔζησε 47 ἔτη στὴν ἔρημο βίῳ ἅγιῳ καὶ ἀγγελικῷ.

10) **Ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων.** Αὐτὴ εἶναι ἡ ἕκτη καὶ τελευταία Κυριακὴ τῶν νηστειῶν.

Σ' αὐτὴν ἑορτάζεται ἡ μνήμη τῆς θριαμβευτικῆς εισόδου τοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅταν ὁ λαὸς μὲ τὰ βᾶϊα τῶν Φοινίκων ὑποδεχόταν τὸν Ἰησοῦ κραυγάζοντας «Ὡσανά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ».

Ἡ ἑορτὴ αὐτὴ ἑορταζόταν μαζί μὲ τὴν ἑορτὴ τοῦ Λαζάρου ἄλλοτε. Ἀργότερα ἡ ἑορτὴ γιὰ τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου ὠρίσθηκε γιὰ τὸ Σάββατο πρὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων. Τὴν Κυριακὴ αὐτὴ ἀναγινώσκεται ἡ περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου, ἡ ὁποία δίνει θαυμάσια εἰκόνα τῆς θριαμβευτικῆς εισόδου τοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα.

12) **Ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάδα.** Ἡ μεγάλη ἑβδομάδα μᾶς ἐνθυμίζει μεγάλα γεγονότα, ἦτοι τὰ σέπτα πάθη τοῦ Σωτήρα καὶ τὸν ἐκούσιο θάνατό του. Γι' αὐτὸ λέγεται καὶ μεγάλη ἑβδομάδα. Οἱ ἡμέρες τῶν παθῶν τοῦ Σωτήρα εἶναι ἡμέρες νηστείας, προσευχῆς καὶ ψυχικῆς συγκεντρώσεως. Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τρέχουν μὲ πίστη στοὺς ἱεροὺς ναοὺς, ὅπου μὲ κατάνυξη καὶ συγκινητικὴ διάθεση παρακολουθοῦν τὸν ὄρθρο τῶν ἁγίων αὐτῶν ἡμερῶν. Ὁ ὄρθρος γιὰ διευκόλυνση τῶν πιστῶν τελεῖται τὴν ἑσπέρα τῆς προηγούμενης ἡμέρας. Ἀντίθετα ὁ ἑσπερινὸς τελεῖται τὴν πρωΐα.

Τὴν Μεγάλῃ Δευτέρᾳ κάνομε μνεΐα τοῦ Παγκάλου Ἰωσήφ καὶ τῆς συκῆς, ποῦ ἐξηράθηκε.

Ὁ Ἰωσήφ θεωρεῖται ὁ τύπος τῶν σεπτῶν παθῶν τοῦ Σωτήρα. Ὁ Ἰωσήφ φθονήθηκε ἀπὸ τοὺς κακοὺς ἀδελφοὺς του καὶ πουλήθηκε. Ὁ Ἰησοὺς φθονήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ καταδικάσθηκε. Ὁ Ἰωσήφ πουλήθηκε ἀντὶ 30 ἀργυρίων. Ὁ Ἰησοὺς παραδόθηκε ἀπὸ τὸν Ἰούδα τὸν μαθητὴν του ἀντὶ 30 ἀργυρίων. Ὁ Ἰωσήφ ὕστερα ἀπὸ τὶς ταπεινώσεις καὶ τὴ φυλάκιση δοξάσθηκε. Ὁ Ἰησοὺς μετὰ τὶς ταπεινώσεις, τὸ μαρτύριο καὶ τὸ σταυρικὸ θάνατο, ἀναστήθηκε καὶ ἀναλήφθηκε καὶ ἐκάθισε στοὺς οὐρανοὺς ἐπὶ *θρόνου δόξης*. Τὸ ἄλλο γεγονός τῆς συκῆς, ποῦ ξηράθηκε, ἐπειδὴ δὲν εἶχε καρπούς, συμβολίζει τὴν ἀπώλεια τῶν ἀμαρτωλῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐπικατάρατοι, διότι δὲν κάνουν καλοὺς καρπούς, ἦτοι ἔργα ἀγαθὰ. Ὡς ἄχρηστοι λοιπὸν καὶ ἀνωφελεῖς θὰ καταστραφοῦν.

Τὴ Μεγάλῃ Τρίτῃ διαβάζονται οἱ παραβολὲς τῶν ταλάντων, τῶν δέκα παρθένων καὶ τῆς φοβερῆς κρίσεως. Ἀκόμη ψέλνεται τὸ γνωστότατο καὶ παθητικώτατο ποίημα τῆς Κασσιανῆς, τὸ ἀφιερωμένο στὴν ἀμαρτωλή, ἢ ὁποῖα μὲ τὴ συντριβὴ καὶ μετάνοια συγχωρέθηκε ἀπὸ τὸ Θεό.

Τὴ Μεγάλῃ Τετάρτῃ γίνεται ἀνάμνηση τῆς ἀμαρτωλῆς γυναίκας, ἢ ὁποῖα μὲ μῦρα ἄλειψε τὰ ἄχραντα πόδια τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς ἀπαισίας συμφωνίας τοῦ Ἰούδα μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ τοὺς παραδώσῃ τὸν Ἰησοῦ γιὰ τριάκοντα ἀργύρια.

Τὴ Μεγάλῃ Πέμπτῃ γίνεται ἀνάμνηση τοῦ μυστικοῦ δειπνοῦ. Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτοῦ συστήθηκε τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Ἀναγινώσκονται τὰ δώδεκα εὐαγγέλια, σχετικὲς δηλαδὴ περικοπὲς τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων μὲ τὰ πάθη τοῦ Σωτήρα. Μεταξὺ τοῦ πέμπτου καὶ τοῦ ἕκτου Εὐαγγελίου ἀπαγγέλλεται ὁ κατανυκτικὸς ὕμνος «Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου, ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας, στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιτίθεται κλπ.».

Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ γίνεται ἡ ἀνάμνηση τῆς δίκης καὶ καταδίκης τοῦ Σωτήρα Χριστοῦ, τῆς σταυρώσεως καὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀποκαθλώσεως καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ του. Τὸ βράδυ ψέλνεται ἡ ἀκολουθία τοῦ ἐπιταφίου. Κατανυκτικώτατα καὶ ὠραιότατα εἶναι τὰ ἐγκώμια, τὰ ὁποῖα εἶναι χωρισμένα σὲ τρεῖς στάσεις καὶ ψέλνονται ἀπὸ χοροὺς.

Τὸ Μέγα Σάββατο. Γίνεται ἡ ανάμνηση τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου. Τὸ πρωῒ γίνεται ὁ ἑσπερινὸς καὶ ἡ θεία λειτουργία. Σ' αὐτὴν ψέλνεται ὁ προφητικὸς ὕμνος «'Ανάστα ὁ Θεὸς κρίνων τὴν γῆν» ἐνῶ ὁ ἱερεὺς στὸ μεταξὺ ραίνει μὲ ἄνθη τὴν ἐκκλησία. Ἔτσι γίνεται ἡ πρώτη ἀνάσταση, ὅπως συνηθίζει νὰ τὴν ὀνομάζῃ ἡ ἐκκλησία.

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα. Τὸ μεγαλύτερο γεγονός τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἔνδοξη ἐκ νεκρῶν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου. Αὐτὴ ἑορτάζεται κατὰ τὸ μεσονύκτιο τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν. Τότε ψέλνεται τὸ χαρμόσυνο ᾄσμα «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χάρισάμενος». Τὸ ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς γίνεται ἡ δευτέρη ἀνάσταση, ἡ ὁποία λέγεται καὶ *ἀγάπη* ἐπειδὴ οἱ πιστοὶ κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἀσπάζονταν ἀλλήλους μὲ ἀδελφικὸ ἀσπασμό. Ἡ συνήθεια αὐτὴ τηρήθηκε σὲ πολλὰ μέρη ὡς σήμερα.

Τὸ ἀπόγευμα ἀναγινώσκεται σὲ πολλὰς γλώσσας ἡ περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννη, ἡ ὁποία μᾶς περιγράφει τὴν ἐμφάνιση τοῦ Σωτῆρα στοὺς μαθητὲς του.

Β'. Οἱ κινητὲς δεσποτικὲς ἑορτὲς μετὰ τὸ Πάσχα.

1. **Ἡ ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου,** Ὁλόκληρη ἡ ἑβδομάδα, ἢ μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, λέγεται *δικαινήσιμος*. Τὸ ὄνομα τῆς αὐτῆς προήλθεν ἀπὸ τὰ πάμπολλα βαπτίσματα, τὰ ὁποῖα γίνονταν στὴν παλαιὰ ἐποχὴ, τῆ νύχτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ τὸ βάπτισμα ἀνακαινίζονταν ψυχικῶς οἱ ἄνθρωποι, *ἐκαινουργιώνονταν* δηλαδὴ καὶ ἐπειδὴ ὅλη τὴν ἑβδομάδα αὐτὴν ἐπήγαιναν στοὺς ἱεροὺς ναοὺς λευκοφορεμένοι, γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε καὶ ὀλόκληρη αὐτὴ ἡ ἑβδομάδα *διακαινήσιμος*, νέα δηλαδὴ ἑβδομάδα.

Τὴν Παρασκευὴ τῆς ἑβδομάδας τῆς διακαινησίμου τελεῖται ἡ λεγομένη ἑορτὴ *τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς*. Τὴν Παρασκευὴ τῆς διακαινησίμου ἑορτάζεται ἡ ἀνάμνηση τῶν θαυμάτων, πού γίνονταν στοὺς πιστεύοντας Χριστιανοὺς μὲ τὰ ἱαματικὰ ὕδατα τῆς πηγῆς τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία βρίσκεται στὸ ναὸ τῆς Θεοτόκου ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Κων)πόλεως καὶ ἀπέναντι τῆς πύ-

λης τοῦ Ἑπταπυργίου. Ἡ πηγή αὐτὴ ὑπάρχει καὶ σήμερα καὶ πολὺς κόσμος πηγαίνει γιὰ νὰ θεραπευθῆ ἀπὸ τὶς διάφορες ἀσθένειες ἀπὸ τὶς ὁποῖες βασανίζεται.

2. **Ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ.** Σ' αὐτὴ ἑορτάζεται ἡ νέα ἐμφάνιση τοῦ Κυρίου στοὺς μαθητὲς του καὶ ἡ ὕστερα ἀπὸ ψηλάφισή πίστη τοῦ Θωμᾶ γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ.

3. **Ἡ Κυριακὴ τῶν μυροφόρων.** Ἡ Κυριακὴ αὐτὴ εἶναι ἀφιερωμένη στὴ μνήμη τῶν μυροφόρων γυναικῶν, οἱ ὁποῖες τὸ πρωτὴ τῆς ἐπομένης τῆς ταφῆς ξεκίνησαν μὲ μύρα καὶ πρόσφεραν τὶς ἐπιτάφειες τιμὲς στὸν Κύριο. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τιμῶνται καὶ οἱ εὐσεβεῖς ἐνταφιαστὲς τοῦ Σωτήρα, Ἰωσήφ καὶ Νικόδημος. Οἱ ἅγιες μυροφόρες γυναῖκες ἀξιώθηκαν νὰ μάθουν πρώτες τὴν Ἀνάσταση τοῦ Σωτήρα.

4. **Ἡ Κυριακὴ τοῦ παραλύτου.** Τὴν Κυριακὴ αὐτὴ ἀναγινώσκειται ἡ περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ ἀναφέρεται στὴν θεραπεία τοῦ παραλυτικοῦ κοντὰ στὴν προβατικὴ κολυμβήθρα.

5. **Ἡ Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος.** Σ' αὐτὴν ἀναγινώσκειται ἡ περικοπὴ, ποὺ ἀναφέρεται στὴ συνομιλία τοῦ Σωτήρα μὲ τὴ Σαμαρείτιδα.

6. **Ἡ Κυριακὴ τοῦ τυφλοῦ.** Σ' αὐτὴν ἀναγινώσκειται ἡ περικοπὴ, ποὺ ἀναφέρεται στὴ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.

7). **Ἡ Ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου.** Τὴν τεσσαρακοσιτὴ ἡμέρα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάσταση, ἡμέρα Πέμπτη, ἡ ἐκκλησία ἑορτάζει τὴ μνήμη τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου στοὺς οὐρανούς ἀπὸ τὸ ὄρος τῶν ἔλαιων.

8. **Ἡ Πεντηκοστή.** Τὴν Κυριακὴν, ποὺ ἔρχεται πενήντα ἡμέρες μετὰ τὸ Πάσχα, ἑορτάζεται ἡ μνήμη τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος σὰν πύρινες γλῶσσαις στὶς κεφαλὰς τῶν ἀποστόλων καὶ ἡ σύσταση τῆς πρώτης Χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Εἶναι μεγάλη ἑορτὴ. Γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀφιέρωσε ἡ ἐκκλησία τὴν ἐπομένη τῆς Πεντηκοστῆς, ἡμέρα Δευτέρα. Σ' αὐτὴν ἑορτάζομε τὴν ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὴν Κυριακὴ μετὰ τὴν Ἀνάληψη, τιμᾶμε τὴ μνήμη τῶν πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἔλαβαν μέρος στὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο κατὰ τοῦ Ἀρείου. Ὅλοι οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας τιμοῦνται τέλος τὴν Κυριακὴν, ὕστερα ἀπὸ τὴν Πεντηκοστή, ἡ ὁποία λέγεται Κυριακὴ

των Ἁγίων Πάντων. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἀναγινώσκεται μία ὥραία περικοπὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου.

4. Θεομητορικές ἑορτές

Μετὰ τὸν Κύριον Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸ τιμᾶται περισσότερο ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴ ἐκκλησία ἡ Παρθένος Μαρία, ἡ ὁποία λέγεται καὶ **Θεομήτωρ**. Γιὰ τιμὴν τῆς ὥρισε ἡ ἐκκλησία πολλὰς ἑορτὰς, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ κυριώτερες εἶναι οἱ ἑξῆς :

α) **Τὸ γενέθλιον ἢ ἡ γένεσις τῆς Θεοτόκου**. Ἐορτάζεται τὴν 8ην Σεπτεμβρίου, γιὰ ἀνάμνησιν τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου ἀπὸ τὸν Ἰωακείμ καὶ τὴν Ἄννα.

β) **Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου**. Ἐορτάζονται τὴν 21ην Νοεμβρίου. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ οἱ γονεῖς τῆς ἀφιέρωσαν τῇ Θεοτόκῳ στὸ ναὸν, ὅταν ἦσαν 4 ἐτῶν, στὸ ναὸν ἔμεινεν ἀφιερωμένη στὸ Θεὸ μέχρι τοῦ 14ου ἔτους τῆς ἡλικίας τῆς.

γ) **Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου**. Ἐορτάζεται στίς 25 Μαρτίου δηλ. ἑννέα μῆνες πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα, γιὰ ἀνάμνησιν πού ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ἔφερε τὴν καλὴ ἀγγελίαν στὴ Μαρία, ὅτι θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου τὸ Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Τὴν ἴδια ἡμέρα ἑορτάζομε καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους μας.

δ) **Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου**. Ἐορτάζεται στίς 15 Αὐγούστου, γιὰ ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τῆς Θεοτόκου. Τῆς μεγάλης αὐτῆς ἑορτῆς προηγεῖται νηστεία 15 ἡμερῶν.

ε) **Ἡ Σύναξις τῆς Θεοτόκου**. Ἐορτάζεται τὴν 28 Δεκεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς, ἐπειδὴ ἔτεκε τὸ Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

5. Ἐορτὰς τῶν ἁγίων καὶ μαρτύρων

Ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία διαδόθηκε καὶ στερεώθηκε ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, τῶν ἁγίων καὶ τῶν μαρτύρων. Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων ἐπότισε τὸ ἱερὸ δένδρον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸ βοήθησε νὰ ὑψωθῇ στοὺς οὐρανοὺς. Τὸ παράδειγμα τῶν ἁγίων ἐλάμπρυνε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν καθήγαγε.

Γιὰ τοῦτο ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὰ ἐκλεκτὰ αὐτὰ μέλη τῆς ὑπῆρξε μεγάλη καὶ φανερώθηκε πολὺ ἐνωρὶς.

Ὡρὶς λοιπὸν ἑορτὰς γιὰ νὰ τοὺς τιμήσῃ. Ἀπέφυγε νὰ

τούς τιμᾶ τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεώς τους, ἐπειδὴ τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἦταν εἰδωλολατρικό. Τοὺς τιμοῦσε λοιπὸν τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου τους. Οἱ σπουδαιότερες ἑορτές, τίς ὁποῖες ἐθέσπισε γιὰ τιμῆ τῶν ἁγίων μαρτύρων κλπ. εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) **Γιὰ τὸ Βαπτιστὴ Ἰωάννη.** Ἡ ἐκκλησία μας ἑορτάζει τὴ γέννηση τοῦ Ἰωάννη στίς 24 Ἰουνίου, τὴ σύναξη στίς 7 Ἰανουαρίου καὶ τὴν ἀποκεφάλιση στίς 29 Αὐγούστου. Ἡ 29η Αὐγούστου εἶναι ἡμέρα αὐστηρᾶς νηστείας.

β) **Γιὰ τοὺς ἀποστόλους.** Γιὰ τιμῆ καὶ μνήμη τῶν ἀποστόλων ὠρίσθησαν πολλῆς ἑορτές, μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχουν ἡ 29 Ἰουνίου, ἡμέρα ἑορτῆς τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, ποὺ μαρτύρησαν στὴ Ρώμη, ἡ 30 Ἰουνίου, ἡμέρα ἑορτῆς τῶν 12 μαθητῶν τοῦ Σωτήρα, ἡ 30 Νοεμβρίου ἡμέρα ἑορτῆς τοῦ Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου κλπ.

γ) **Οἱ ἑορτές τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ,** τοὺς ὁποῖους ἡ ἐκκλησία τιμᾶ στίς 8 Νοεμβρίου.

δ) **Τοῦ πρωτομάρτυρα Στεφάνου.** Στίς 27 Δεκεμβρίου ἑορτάζεται ἡ ἑορτὴ τοῦ πρωτομάρτυρα καὶ ἀρχιδιάκονου Στέφανου, ὁ ὁποῖος πέθανε διὰ λιθοβολισμοῦ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Εἶναι ἡ ἀρχαιότερη ἑορτὴ.

ε) **Τοῦ Προφήτου Ἡλίας.** Ἐορτάζεται στίς 20 Ἰουλίου.

στ) **Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου** στίς 26 Ὀκτωβρίου. Τοῦ ἁγίου Γεωργίου στίς 23 Ἀπριλίου, τῆς Αἰκατερίνης τῆς μεγαλομάρτυρος στίς 25 Νοεμβρίου, τοῦ μεγαλομάρτυρος Παντελεήμονος στίς 27 Ἰουλίου, τῶν ἁγίων Θεοδώρων, τῶν μεγαλομαρτύρων Βαρβάρας, Μαρίνης, Κυριακῆς κλπ.

ζ) **Οἱ ἑορτές γιὰ τιμῆ τῶν ὁσίων καὶ μεγάλων ἀσκητῶν.** Μεγάλου Ἀντωνίου (17 Ἰανουαρίου), Παύλου Θηβαῖδος, Παχωμίου κλπ.

η) **Ἡ ἑορτὴ τῶν 2 μεγάλων Ἱεραρχῶν.** Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (30 Ἰανουαρίου), τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (18 Ἰανουαρίου), τοῦ Ἁγίου Νικολάου στίς 6 Δεκεμβρίου, τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος στίς 12 Δεκεμβρίου κλπ.

θ) **Ἐορτές γιὰ τιμῆ τῶν νεομαρτύρων π. χ.** Γεωργίου τοῦ Νεομάρτυρος.

4. **Ἐορτές γιὰ τιμῆ τῶν Βασιλέων καὶ Ἰσαποστόλων Κων)νου καὶ Ἐλένης** (21 Μαΐου). **Καὶ ἑορτὲς ἀνακομιδῆς ἁγίων λειψάνων**

ευρέσεως λειψάνων ἢ ἄλλων σπουδαίων Ἱερῶν Κειμηλίων κλπ.

Μερικοί ἅγιοι τιμῶνται ἰδιαίτερος σὲ μερικές πόλεις, ἐπειδὴ ὁ βίος, ἡ δράση ἢ τὸ μαρτύριό τους συνδέεται μὲ τὴν Ἱστορία τῶν πόλεων αὐτῶν καὶ ὀνομάζονται πολιοῦχοι π. χ. Ἅγιος Διονύσιος τῶν Ἀθηνῶν (3 Ὀκτωβρίου), Ἅγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης (26 Ὀκτωβρίου), Ἅγιος Ἀνδρέας Πατρῶν (30 Νοεμβρίου), Ἅγιος Σπυρίδων Κερκύρας (12 Δεκεμβρίου), Ἅγιος Γεράσιμος Κεφαλληνίας (16 Αὐγούστου) καὶ 20 Ὀκτωβρίου κ.ο.κ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΡΟΠΟΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

1. Ἱερὲς ἀκολουθίες

Ἡ ὠραιότερα στιγμή τῆς ζωῆς κάθε Χριστιανοῦ εἶναι ἡ ἐπικοινωνία τῆς ψυχῆς του μὲ τὸν Πλάστη της. Ὁ κάθε Χριστιανὸς μπορεῖ νὰ ὑψωθῇ στὸ Θεὸ καὶ νὰ ἀναπέμψῃ σ' αὐτὸν τις εὐχαριστίες καὶ τις δεήσεις του, ὅπως τοῦ τὸ ἐπιβάλλη ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τῆς ψυχῆς του καὶ ὁ θρησκευτικὸς του ἐνθουσιασμός. Ἄρκει νὰ προσευχηθῇ μὲ σεμνότητα, κοσμιότητα, ταπεινοφροσύνη καὶ κατάνυξη ψυχῆς.

Γιὰ τὴν τάξη ὅμως ἐθεσπίσθησαν ὠρισμένοι τύποι λατρείας, οἱ ἐκκλησιαστικὲς ἀκολουθίες. Οἱ ἀκολουθίες αὐτὲς εἶναι ἀνάλογες πρὸς τις διαφορὲς ἀνάγκες τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν. Ὅσες ἀπὸ τις ἱερὲς αὐτὲς ἀκολουθίες τελοῦνται τακτικὰ, ὅπως ὁ ὄρθρος, ὁ ἑσπερινός, τὸ ἀπόδειπνο, οἱ ὄρες, τὸ μεσονυκτικὸ καὶ ἡ θεία λειτουργία κλπ. καλοῦνται **τακτικὲς ἀκολουθίες**.

Ὅσες γίνονται ἐκτάκτως, ὅσες φορές δηλαδὴ τὸ καλέσει ἡ ἀνάγκη τῆς ὀλότητος ἢ ἐνὸς ἐκάστου Χριστιανοῦ, ὅπως π. χ. τὰ ἐγκαίνια ναῶν, ὁ ἀγιασμός, οἱ παρακλητικοὶ κανόνες, οἱ λιτανεῖες, τὰ μυστήρια καὶ ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία καλοῦνται **ἐκτακτὲς ἀκολουθίες**. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἐνιαίας καὶ ὁμοιόμορφης ἐκδηλώσεως τῆς εὐσεβείας τῶν Χριστιανῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ προαγωγή τῆς θρησκευτικότητος, ἡ διαθήρμανση

τῶν καρδιῶν τῶν πιστῶν καὶ ἡ ἐξυγίανση τῶν Χριστιανικῶν κοινωنيῶν.

2. Τακτικὲς ἀκολουθίαι

α) Οἱ ὥρες. Οἱ ὥρες εἶναι οἱ ἀκολουθίαι, οἱ ὁποῖαι ἀναγινώσκονται στίς ὥρες προσευχῆς, πού ἔχουν προαδιορισθῆ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Εἶναι δὲ οἱ ἑξῆς. Ἡ τρίτη (ἐνάτη πρωΐνῃ), ἡ ἕκτη (δωδεκάτῃ), ἡ ἐνάτη (τρίτη μ. μ.).

Οἱ «ψαλμοὶ» περιλαμβάνουν: «Τὸ βράδυ, τὸ πρωῖ καὶ τὸ μεσημέρι θὰ διηγηθῶ καὶ θὰ ἀπαγγείλω καὶ θὰ εἰσακουσθῆ ἡ φωνή μου» (ψαλμ. 54. 18).

Τὸ ὠρολόγιό αὐτὸ τὸ ἀκολούθησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ σ' αὐτὸ τοὺς ἐμίμηθησαν καὶ οἱ παλαιοὶ Χριστιανοί. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Βασιλείου οἱ καλόγηροι τῆς περιφέρειᾶς τοῦ προσεύχονταν κατὰ τὸν ὄρθρο, τὴν τρίτη, τὴν ἕκτη, τὴν ἐνάτη καὶ κατὰ τὸν ἑσπερινό. Σιγὰ-σιγὰ ἐπικράτησε νὰ γίνεται ἡ προσευχὴ κατὰ τὸ μεσονυκτικό, τὸν ὄρθρο, τὴν πρώτη, τὴν τρίτη, ἕκτη καὶ ἐνάτη ὥρες καὶ κατὰ τὸ ἀπόδειπνο. «Ἐπτὰ φορές τὴν ἡμέρα Σὲ ὕμνησα» λέγει ὁ 117ος ψαλμός.

Στὰ μοναστήρια τηρεῖται τὸ ἔθιμο αὐτό. Στίς πόλεις ὅλες οἱ ὥρες ἀναγινώσκονται τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴ καὶ τὴν προηγιασμένη λειτουργία καὶ τὴν Μ. Παρασκευή. Ἡ ἐνάτη ὥρα τέλος εἶναι συνυφασμένη μὲ τὸν Ἑσπερινό.

β) Ὁ Ἑσπερινός. Εἶναι ἡ τακτικὴ βραδυνὴ ἀκολουθία. Ἡ ἀκολουθία αὐτὴ εἶναι εὐχαριστήρια γιὰ τὴν παροχὴ τοῦ ἡλίου πρὸς εὐδῶση τῆς ἐργασίας μας κατὰ τὴν ἡμέρα καὶ τὴν νύκτα γιὰ ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας.

Οἱ Ἰουδαῖοι τοποθετοῦσαν τὴν ἐκπνοὴ τῆς μιᾶς ἡμέρας καὶ τὴν ἔναρξη τῆς ἄλλης ἀκριβῶς στὴν ὥρα τοῦ ἡλιοβασιλέματος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἑσπερινός ἀποτελεῖ ἀρχὴ τῆς ἐπομένης καὶ τὰ ψαλλόμενα στὸν ἑσπερινό τροπάρια ἀναφέρονται πάντοτε στὴν ἑορτὴ τῆς ἐπομένης. Ἄν ἡ ἑορτὴ, πού θὰ ἀκολουθήσῃ εἶναι σπουδαία, τότε ὁ ἑσπερινός εἶναι μεγάλος. Ἄν εἶναι μικρή, τότε ὁ ἑσπερινός εἶναι μικρός.

Ὁ ἑσπερινός ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐκφώνηση τῆς δοξολογίας. Διαβάζεται ἔπειτα ὁ 103ος ψαλμός. Ἀκολουθοῦν τὰ εἰρηνικά

καί μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ὁ 140ὸς ψαλμὸς (Κύριε ἐκέκραξα πρὸς Σὲ εἰσάκουσόν μου, εἰσάκουσόν μου Κύριε κλπ.).

Ἐπειτα λέγονται ὁ ἐπιλύχνιος καὶ οἱ 141ος, 129ος καὶ 119ος ψαλμοί.

Ἀκολουθοῦν τὰ λεγόμενα στιχηρὰ καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὰ ἡ **μικρὰ εἴσοδος**. Κατόπιν ψέλνεται ὁ ἐπιλύχνιος ὕμνος (Φῶς ἱλαρὸν κλπ.) ἢ ἐκτενής, τὸ καταξίωσον Κύριε, τὰ ἀπόστιχα καὶ ἡ εὐχή τῆς ἀπολύσεως (Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου Δέσποτα κατὰ τὸ ρῆμα σου ἐν εἰρήνῃ).

γ) **Τὸ ἀπόδειπνο**. Εἶναι ἡ εὐχητήρια ἀκολουθία, ἡ ὁποία διαβάζεται μετὰ τὸ δεῖπνο καὶ πρὸ τοῦ ὕπνου. Παρακαλοῦμε μὲ αὐτὴ ὅπως περάσωμε τὴ νύκτα μας καλὰ. Τὸ ἀπόδειπνο διακρίνεται σὲ μικρὸ καὶ μεγάλο. Τὸ μικρὸ ψέλνεται καθημερινῶς στὸ σπίτι καὶ ἰδιαιτέρως ὀλόκληρο τὸ χρόνο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ τεσσαρακοστή. Τὸ μεγάλο ψέλνεται καθ' ὅλη τὴ Μ. Τεσσαρακοστή, ἐκτὸς τῶν Παρασκευῶν, Σαββάτων καὶ Κυριακῶν. Ἀπὸ τῆς Μ. Τετάρτης καὶ ἔπειτα ψέλνεται τὸ μικρὸ ἀπόδειπνο.

δ) **Τὸ μεσονυκτικό**. Εἶναι ἡ ἀκολουθία, πού ψέλνεται τὴν τρίτῃ νυκτερινῇ ὥρᾳ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου καὶ ἰδίως τῶν Κυριακῶν. Τὰ τροπάρια τοῦ μεσονυκτικοῦ ἀναφέρονται στὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὸ μέσο τῆς νυκτός. Ἄλλοτε ψαλλόταν τὸ μεσονύκτιο. Τώρα ψέλνεται τὸ πρωτὶ.

ε) **Ὁ ὄρθρος**. Εἶναι ἀκολουθία, πού ψέλνεται κατὰ τὴ χαραυγὴ (ὄρθρος). Ὁ ὄρθρος προηγεῖται τῆς θείας λειτουργίας καὶ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν ἑορτὴ τῆς κάθε ἡμέρας. Ὁ ὄρθρος τῶν ἡμερῶν τῆς Μεγάλῃς ἑβδομάδας ψέλνεται ἀποβραδύς μετὰ τὸ ἀπόδειπνο.

Εἶναι ἓνα εἶδος προπαρασκευῆς τῆς θείας λειτουργίας. Ὁ ὄρθρος διαιρεῖται **στὸ προοίμιο** κατὰ τὸ ὁποῖο ψέλνονται διάφοροι ψαλμοί, στὸ μέρος πού **διαβάζεται τὸ Εὐαγγέλιο** καὶ στὸ μέρος πού διαβάζεται **ὁ κανόνας** καὶ ψέλνεται ἡ μεγάλη δοξολογία.

3. "Εκτακτες ακολουθίες

α' Τὰ ἐγκαίνια τῶν ναῶν.

Εἶναι ἡ ἀκολουθία, πού ψέλνεται κάθε φορά (καί μιὰ μόνο φορά) σέ καινούργιο ναό ἢ ἀνακαινιζόμενο. Κατὰ τὴν ἀκολουθία αὐτὴ βάζομε σέ μιὰ ἀργυρὴ θήκη ἱερὰ λείψανα καί τὰ ἀφήνομε μέσα στοῦ ναοῦ ἀπὸ τὴν προηγουμένη ἡμέρα. Τὴν ἐπομένη ὁ ἀρχιερέας, πού θὰ λειτουργήσῃ φέροντάς τα στοῦ κεφάλι τοῦ γυρίζει τὸ ναοῦ τρεῖς φορές. Ἐπειτα τὰ βάζουν μέσα σ' ἕνα κοίλωμα τῆς Ἀγίας Τράπεζας, ἀφοῦ προηγουμένως τὴν πλύνουν μὲ νερό, κρασί ἢ ροδόσταμο. Τέλος τὴν χρίζουν μὲ ἅγιο μῦρο καί τὴν ντύνουν μὲ τὸ κατασάρκιο καί τὰ ἄλλα ἄμφια. Ἀφοῦ γίνουν ὅλα αὐτὰ τελεῖται ὁ ἐπίλογος τῆς ἀκολουθίας ἡ θεία λειτουργία.

β' Ὁ ἀγιασμός.

Ἐχομε τὸ μικρὸ καί τὸ μεγάλο ἀγιασμό. Ἡ ἀκολουθία τοῦ μεγάλου ψέλνεται στοῦ ναοῦ τὴν ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων, ἐνῶ τοῦ μικροῦ ὅπουδήποτε καί ἰδίως στοῦ σπιτί. Στὴν ἀκολουθία αὐτὴ ἀγιαζεται τὸ νερό. Ἐπειτα ραντίζονται μ' αὐτὸ οἱ πιστοὶ καί πίνουν καί ἔτσι καθαρίζονται ἀπὸ τίς ἁμαρτίες. Τὸ νερὸ ἀγιαζεται μὲ πολλὰς εὐχὰς καί ὕμνους καί ἰδίως μὲ τὴν τρίτῃ κατάδυση τοῦ τιμίου Σταυροῦ στοῦ νερό.

Ὁ μικρὸς ἀγιασμός γίνεται ἰδίως κάθε πρωτομηνιά. Τότε γυρίζουν στὰ σπίτια οἱ ἱερεῖς καί ραντίζουν τοὺς πιστοὺς.

γ' Οἱ παρακλητικοὶ κανόνες.

Εἶναι ἀκολουθίες παρακλήσεων πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο. Ἐχομε τὸ μεγάλο καί τὸ μικρὸ παρακλητικὸ κανόνα. Ὅταν ψέλνεται ὁ μικρὸς παράκαλεῖται ἡ Παρθένος Μαρία νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ δεινὰ δυσκόλων περιστάσεων τῆς ζωῆς μας. Ὁ μεγάλος ψέλνεται κατὰ τίς νηστίσιμες ἡμέρες τοῦ Αὐγούστου καί σχετίζεται μὲ τὴν ἑορτὴ τῆς ἐνδόξου Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

δ' Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία.

Εἶναι ἡ πένθιμος ἀκολουθία, ἡ ὁποία ἔχει μέσα της πολλή ποίηση καὶ φιλοσοφία. Σ' αὐτὴν ψέλνεται ὁ 118ος ψαλμός. Τὰ νεκρώσιμα εὐλογητάρια, τὰ τροπάρια τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ οἱ μακαρισμοί. Ἀκολουθοῦν ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιο περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν (Α' Θεσσαλον. φ' 13—17, Ἰωάν. ε' 21—30). Τέλος ἐκφωνοῦνται ἡ δέηση, γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς τοῦ νεκροῦ καὶ ἡ συγχωρητικὴ εὐχή. Ἡ ὕμνολογία αὐτὴ κυρίως ἐμφανίζει τὴν ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων μὲ δύναμη καὶ πάθος. 40 ἡμέρες μετὰ τὴν ταφή τελεῖται μνημόσυνο καὶ ἀγιάζονται τὰ κόλλυβα. Αὐτὰ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σιτάρι κυρίως, τὸ ὁποῖο συμβολίζει τὴν ἀνάσταση τῶν σωμάτων.

ε' Τὸ βάπτισμα.

Οἱ κυριώτερες ἑκτακτες ἀκολουθίες εἶναι οἱ ἀκολουθίες τῶν ἑπτὰ μυστηρίων. Ἀπὸ τὰ ἑπτὰ μυστήρια τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας εἶναι καὶ ἑκτακτὴ καὶ τακτικὴ. Ἀπὸ τίς παλαιότερες εἶναι ἡ ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος.

Ἐπειδὴ τὴν παλαιοτάτη ἐποχὴ πρῶτα κατηχοῦνταν *οἱ ὑπὸ δοκιμασίαν χριστιανοὶ* καὶ ἔπειτα βαπτίζονταν, προηγοῦνται τοῦ βαπτίσματος οἱ εὐχὲς ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων.

Κατὰ τὴν ἀκολουθία αὐτὴ φυσᾷ τρεῖς φορές ὁ ἱερεὺς στὸ πρόσωπο ἐκείνου, πού βαπτίζεται, γιὰ νὰ ἀπομακρύνῃ κάθε πονηρὸ πνεῦμα. Αὐτὸ μᾶς ἐνθυμίζει τὸ στίχο τῆς Γενέσεως «καὶ ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὸν πνοὴν ζωῆς» (Γεν. Β' 7). Ἐπειτα βάζοντας τὸ χέρι του στὸ κεφάλι του τὸν θέτει ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς ἐκκλησίας. Μετὰ τοὺς ἐξορκισμένους ἀκολουθοῦν οἱ ἐξῆς ἐρωταποκρίσεις: Ὁ ἱερεὺς «ἀπαρνείσαι τὸν σατανᾶ;—Ὁ ἀνάδοχος ἐξ ὀνόματος τοῦ βαπτιζομένου «ἀπαρνοῦμαι». Ἀφοῦ ἐπαναληφθῆ αὐτὸ τρεῖς φορές γυρίζουν τὸν βαπτιζόμενο ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾷ: «Δέχεσαι νὰ ταχθῆς μὲ τὸν Χριστό;» «Δέχομαι» ἀπαντᾷ ὁ ἀνάδοχος. «Καὶ πιστεύεις σ' αὐτόν;» «Πιστεύω σ' αὐτόν ὡς βασιλέα καὶ Θεόν» ἀπαντᾷ ὁ ἀνάδοχος. Καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐκφώνηση τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως (Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν κλπ.).

"Επειτα από όλα αυτά διαβάζεται μία εϋχή και δίδεται τὸ ὄνομα στὸν βαπτιζόμενον. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ καὶ ἔπειτα ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος. Διαβάζονται κατάλληλες εϋχὲς γιὰ τὸν ἀγιασμό τοῦ νεροῦ τῆς κολυμβήθρας καὶ σφραγίζεται τὸ νερὸ μὲ τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ. Ἐπειτα προσφέρεται λάδι, τὸ ὁποῖο εϋλογεῖ ὁ ἱερεὺς καὶ εϋχεται νὰ γίνῃ λάδι ἀγαλιάσεως καὶ χρίσμα ἀφθαρσίας. Κατόπιν χύνει ἀρκετὸ ἀπὸ τὸ λάδι στὴν κολυμβήθρα καὶ ἀλείφει μὲ τὸ ἄλλο τὸ στήθος, τ' αὐτιά, τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια τοῦ βαπτιζομένου γιὰ νὰ συντελεσθῇ ὁ ἀγιασμός του. Τὸ νερὸ τῆς κολυμβήθρας εἶναι ἀγιασμένο. Μέσα σ' αὐτὸ βυθίζει τρεῖς φορὲς τὸν βαπτιζόμενον ὁ ἱερεὺς λέγοντας «βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος».

Μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ ἀνάδοχος παίρνει στὴν ἀγκαλιά του τὸ βρέφος καὶ τὸ γυρίζει μαζὶ μὲ τὸν ἱερέα τρεῖς φορὲς γύρω ἀπὸ τὴν κολυμβήθρα ψάλλοντας. «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε ἀλληλούϊα».

"Επειτα διαβάζεται μία περικοπὴ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ῥωμαίους καὶ μία ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου, ποῦ παρακινεῖ στὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος τοὺς πιστοὺς. Τέλος ὁ ἱερεὺς κόβει σταυροειδῶς τρίχες ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ βαπτισθέντος γιὰ νὰ δειχθῇ ἡ ὑποταγὴ τοῦ βαπτισθέντος στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ.

στ' Τὸ χρίσμα.

Ἀφοῦ κόψει ὁ ἱερεὺς σταυροειδῶς λίγες τρίχες ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ βαπτισθέντος, τὸ χρίει μὲ τὸ ἅγιο μῦρον. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἀρχίζει τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος. Τὸ χρίσμα γίνεται στὸ μέτωπο (ἀγιασμός τῆς διανοίας) στὰ μάτια, στὰ ρουθούνια, στὸ στόμα καὶ στ' αὐτιά (ἀγιασμός τῶν αἰσθήσεων) καὶ τέλος στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια (ἀγιασμός τῶν ὀργάνων μὲ τὰ ὁποῖα τελοῦνται τὰ ἔργα). Κάθε φορὰ ποῦ χρίει λέγει: «Σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἀγίου». Δηλαδή μὲ τὸ σφράγισμα διὰ τοῦ ἀγίου μύρου γίνεται ἡ ἐπιβεβαίωση τῶν χαρισμάτων, ποῦ κατεβαίνουν στὸν βαπτιζόμενον μὲ τὴν ἐνέργεια καὶ τὴ χάρη τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

ζ' Ἡ ἔξομολόγηση.

Καλεῖται καὶ μετάνοια. Ἡ ἔξομολόγηση ἀρχικὰ γινόταν δημοσίᾳ. Γινόταν ὅμως καὶ κατ' ἰδίαν σὲ μερικές περιπτώσεις. Ἡ ἀκολουθία τῆς ἔξομολογήσεως ἀποτελεῖται ἀπὸ εὐχή τοῦ ἱερέως καὶ ἀπὸ τὴν ἀπαγγελία τοῦ 50οῦ ψαλμοῦ «ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὰ ἀνόμημά μου...». Ἐπειτα ὁμολογεῖ τὰ πταίσματά του ὁ ἔξομολογούμενος.

Τέλος ὁ πνευματικὸς ἀπαγγέλλει τὴ συγχωρητικὴ εὐχή θέτοντας ἐπάνω στὸ κεφάλι τοῦ ἔξομολογουμένου τὸ ἐπιτραχήλιο ἢ τὸ δεξί του χέρι.

η' Ἡ ἱερωσύνη.

Τὸ μυστήριον αὐτὸ τελεῖται στὸ ναὸ κατὰ τὴ θεία λειτουργία. Τοῦτο ὀνομάζεται καὶ χειροτονία, ἐπειδὴ ἡ θεία χάρις μεταδίδεται διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. Ὁ διάκονος χειροτονεῖται ἀφοῦ πρῶτα ἀγιασθοῦν τὰ τίμια δῶρα, ἐπειδὴ κύριον ἔργον του εἶναι ἡ ὑπηρεσία στὴν ἱερὴ τράπεζα τοῦ Κυρίου. Ὁ πρεσβύτερος χειροτονεῖται μετὰ τὸν Χειρουβικὸ ὕμνον γιὰ νὰ λάβῃ μέρος στὸν ἀγιασμὸ τῶν τιμίων δῶρων. Ὁ ἐπίσκοπος χειροτονεῖται μετὰ τὸν Τρισάγιον ὕμνον γιὰ νὰ προσαγορευθῆ τὸ λαὸ ὡς προϊστάμενος καὶ λάβῃ μέρος στὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Κατὰ τὴν χειροτονία ὁδηγοῦν τὸν χειροτονοῦμενον διάκονο δύο διάκονοι καὶ τὸν πρεσβύτερο δύο πρεσβύτεροι στὸν ἐπίσκοπο, πού θὰ χειροτονήσῃ. Ὅταν ἐνδύσῃ τὸν χειροτονοῦμενον ὁ ἐπίσκοπος μετὰ τὰ ἱερά ἄμφια τοῦ βαθμοῦ του φωνάζει «**ἄξιος**». Τὴν λέξιν αὐτὴ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ λαός. Τὸν ἱερέα πού θὰ χειροτονηθῆ ἀρχιερέας ὁδηγοῦν ἄλλοι ἀρχιερεῖς. Στὸ κεφάλι του δὲν βάζει τὸ χέρι του ἐκεῖνος πού τὸν χειροτονεῖ, ἀλλὰ βάζουν τὸ Εὐαγγέλιον γιὰ νὰ φανῆ ὅτι τὸν χειροτονεῖ ὁ Χριστός. Πρὶν ἀπὸ τὴν χειροτονία τοῦ ἱερέως ὡς ἀρχιερέως τελεῖται στὸ ναὸ μία σύντομη ἀκολουθία, ἢ ὅποια λέγεται «**μήνυμα**».

Μὲ τὸ μήνυμα εἰδοποιεῖται αὐτὸς γιὰ τὴ μέλλουσα χειροτονία του.

δ' Ὁ γάμος.

Στὸ γάμο ἔχομε δύο τελετές, τὴν τελετὴ τοῦ ἀρραβώνα καὶ τὴν τελετὴ τοῦ στεφανώματος. Παλαιὰ οἱ δύο αὐτὲς τελετές τελοῦνταν χωριστά. Σήμερα ὁμως τελοῦνται μαζί.

Στὴν τελετὴ τοῦ ἀρραβώνα ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ μὲ εὐχές τὰ δακτυλίδια καὶ ἔπειτα τὰ περνάει στὰ δάκτυλα τῶν νεονύμφων λέγων: «Ἀρραβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ τάδε, τὴν δούλη τοῦ Θεοῦ δεῖνα, στὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν».

Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ κουμπάρος (παράνυμφος ἢ νυμφευτής). Ἀκολουθεῖ ἔπειτα ἡ τελετὴ τοῦ στεφανώματος. Ἐπειτα ἀπὸ κατάλληλης εὐχές ὁ ἱερεὺς βάζει τὰ στέφανα στὰ κεφάλια τῶν νεονύμφων λέγοντας τρεῖς φορές: «Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ τάδε τῆ δούλη τοῦ Θεοῦ δεῖνα. εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν». Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ παράνυμφος (κουμπάρος). Ἐπειτα διαβάζεται ὁ Ἀπόστολος (Ἐφεσ. 20—23) καὶ τὸ Εὐαγγέλιον (Ἰωάννου Β' 1—11). Ἀκολουθοῦν διάφορες δεήσεις καὶ προσφέρεται ἓνα ποτήρι μὲ κρασί ἀπὸ τὸ ὁποῖο πίνουν οἱ νεόνυμφοι. Τὸ κρασί ἀντικαθιστᾶ τὴ θεία Μετάληψη, πὺ δινόταν στὰ παλιὰ χρόνια.

Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ γίνεται ἡ παραστατικὴ καὶ λαμπρὰ περιφορὰ τῶν νεονύμφων καὶ τοῦ κουμπάρου γύρω ἀπὸ τὸ τραπέζι, πὺ εἶναι τοποθετημένα τὸ Εὐαγγέλιο, τὸ μπουκάλι μὲ τὸ κρασί, τὸ κουτί μὲ τὰ στέφανα καὶ ἄλλα. Στὴν περιφορὰ προηγεῖται ὁ ἱερεὺς καὶ ψέλνεται τὸ ἐξῆς τροπάριο.

«Ἦσαίτα χόρευε, ἡ Παρθένος μὲ τὴ χάρι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἔμεινε ἔγκυος καὶ ἐγέννησε υἱὸν τὸν Ἐμμανουήλ, πὺ εἶναι μαζί θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Τὸ ὄνομά του εἶναι Ἀνατολή, αὐτὸν τὸν υἱὸν ὑμνώντας μακαρίζομε (καλοτυχίζομε) τὴν Παρθένο». Τὸ τροπάριο αὐτὸ φανερώνει τὴ χαρὰ τοῦ προφήτου Ἦσαίτα γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἰησοῦ.

Τέλος ὁ ἱερεὺς ἀφαιρεῖ τὰ στέφανα καὶ λέγει στὸ γαμπρὸ «Μεγαλύνθητι, νυμφίε, ὡς ὁ Ἀβραάμ καὶ εὐλογήθητι, ὡς ὁ Ἰσαάκ». Καὶ στὴ νύμφη «Καὶ σύ, Νύμφη, μεγαλύνθητι, ὡς ἡ Σάρρα καὶ εὐφράνθητι ὡς ἡ Ρεβέκκα». Μὲ τίς ὥραιες αὐτὲς εὐχές λήγει ἡ θαυμασιὰ αὐτὴ ἀκολουθία.

ι' Τὸ εὐχέλαιο.

Τὸ εὐχέλαιο εἶναι μυστήριον τῆς θεραπείας τοῦ ἀρρώστου μετὰ ἁγιασμένον λάδι. Τὸ λάδι αὐτὸ ἀγιάζεται μετὰ ἑπτὰ εὐχές. Κάθε μία εἶναι ἱκετευτικὴ ὑπὲρ τοῦ ἀρρώστου. Γι' αὐτὸ καὶ τελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ ἱερεῖς. Μπορεῖ ὅμως νὰ τελεσθῆ καὶ ἀπὸ ἓνα. Τὴν κάθε μιὰ εὐχὴ συνοδεύει ἓνα ἀνάγνωσμα ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον καὶ ἓνα ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐπειτα χρίεται σταυροειδῶς ὁ πιστὸς στὸ μέτωπον, στὰ μάγουλα, στὸ πηγούνιον, στὰ χεῖλη, στὸ στήθος καὶ στὰ χεῖρα.

Συγχρόνως στὸ κεφάλιον τοῦ ἀρρώστου τίθεται τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιον ἀνοικτὸ καὶ ὁ προϊστάμενος τῶν ἱερέων λέγει τὴν εὐχὴ. «Βασιλεῦ ἅγιε, εὐσπλαχνε καὶ πολυέλεε κλπ.»

4. Ἡ θεία λειτουργία.

Κέντρο τῆς θείας λειτουργίας εἶναι ἡ θεία εὐχαριστία καὶ κέντρο ὄλων τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν εἶναι ἡ θεία λειτουργία. Τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας εἶναι μέγα μυστήριον. Γινόταν τοῦτο ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Στὴν ἀρχὴ σὲ ἰδιωτικὰ σπίτια καὶ ἔπειτα, ὕστερα ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, στοὺς ἱεροὺς ναοὺς. Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ μαζεύονται γιὰ τὴν τέλεσιν τῆς ἀκολουθίας τὴν ρητὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος παράγγειλε: «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Δηλαδὴ αὐτὸ νὰ κάμνετε γιὰ νὰ με ἐνθυμῆσθε (Λουκ. 22, 19).

Αὕτη ἡ ἐντολὴ ἀποτελεῖ τὸ ἄνοιγμα τῆς αὐλαίας γιὰ τὸ παίξιμον τοῦ σωτηρίου δράματος τῆς θείας λειτουργίας μετὰ κεντρικὴν ἰδέαν καὶ γραμμὴν τῆς μαρτυρικῆς θυσίας.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη δόθηκε τῆς νύκτα τῆς προδοσίας μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα ἀγωνίας καὶ ὑπερτάτου ὕψωμοῦ. Καὶ αὕτη τὴν ὑπερένδοξον καὶ ὑπεραγίαν στιγμὴν τοῦ μυστικοῦ Δείπνου ἀναπαριστάνομε χιλιάδες τῶρα χρόνια ὅλοι οἱ πιστοὶ ὁπαδοὶ τοῦ ἑσταυρωμένου. Μαζὶ μ' αὐτὸ ἡ θεία λειτουργία εἶναι καὶ **κοινωνία** αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου (Ματθ. 26, 27, 29).

Ἀργότερα καὶ μετὰ τὸν 3ον αἰῶνα ἄρχισαν νὰ προσθῶνται σιγὰ—σιγὰ ὕμνοι καὶ δεήσεις πρὸς τὸ Θεόν, ἀνάγνωσις

τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Θεοῦ λόγου. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον διαμορφώθηκε ἡ θεία λειτουργία, τὸ αἰώνιο καὶ πανώργιο ξετύλιγμα τῆς πιὸ τρυφερῆς καὶ μεγαλειώδους θυσίας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ θεία λειτουργία ἐπῆρε τὴ μορφή δράματος, κατὰ μίμηση τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ γίνεται γιὰ ἀναπαράσταση τοῦ δράματος τοῦ Γολγοθᾶ. Σ' αὐτὴ συμμετέχει ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς, ὁ δεῦτερος μὲ εὐχὲς πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ὁ πρῶτος μὲ ἀπαντήσεις καὶ ὕμνους πρὸς αὐτόν. Ἀργότερα τὸ λαὸ ἀντικατέστησαν οἱ ψάλτες.

Στοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς αἰῶνες δὲν ὑπῆρχε ἓνας ὠρισμένος καὶ κοινὸς τύπος λειτουργίας γιὰ ὅλες τὶς ἐκκλησίες. Κάθε μία κατὰ τόπο ἐκκλησία εἶχε ἰδικὸ τῆς τύπο λειτουργίας. Οἱ σπουδαιότερες ἀπὸ τὶς θεῖες λειτουργίαι ποὺ σώζονται, εἶναι τέσσερις, οἱ ἑξῆς:

α) Ἡ λειτουργία τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοδέου. Ὁ Ἰακώβος ἦτο ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἦτο γιὸς τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ.

Ἡ λειτουργία του εἶναι πολὺ ἐκτενὴς καὶ τελεῖται μόνο τὴν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῆς μνήμης του, ἦτοι τὴν 23ην Ὀκτωβρίου.

β) Ἡ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Εἶναι συντόμηση τῆς λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ τελεῖται δέκα φορές τὸ χρόνο, δηλαδὴ τὶς πέντε Κυριακὲς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς (πλὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων), τὴν Μ. Πέμπτη, τὸ Μ. Σάββατο, τὶς παραμονὲς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν Πρωτοχρονιά, ἡμέρα ποὺ ἐορτάζει ἡ ἐκκλησία τὴ μνήμη τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

γ) Ἡ λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου. Εἶναι συντόμηση τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγ. Βασιλείου. Αὐτὴ τελεῖται ὅλες τὶς Κυριακὲς καὶ ἑορτὲς τοῦ χρόνου, ἐκτὸς ἐκείνων κατὰ τὶς ὁποῖες τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ Μεγ. Βασιλείου. Εἶναι ἡ συντομώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες λειτουργίαι καὶ ἀνήκει στὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο.

δ) Ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων δώρων. Αὐτὴ τελεῖται τὴ Μεγάλῃ Δευτέρᾳ, Τρίτῃ, καὶ Τετάρτῃ, καθὼς καὶ τὴν Τετάρτῃ καὶ Παρασκευῇ τῆς Μεγάλῃς τεσσαρακοστῆς. Εἶναι τρόπον τινὰ ἡ λειτουργία τῶν πενθίμων ἡμερῶν. Ἀποδίδεται

στον Πάπα τῆς Ρώμης **Γρηγόριο τὸ Διάλογο**. Καλεῖται λειτουργία τῶν προηγιασμένων δώρων, διότι σ' αὐτὴν δὲν μετουσιώνονται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, ἀλλὰ τὰ ἅγια αὐτὰ δῶρα παίρνονται ἔτοιμα, προηγιασμένα ἀπὸ τὴν προηγούμενη Κυριακὴ. Ἡ λειτουργία αὐτὴ ἔχει πένθιμο χαρακτήρα καὶ γι' αὐτὸ δὲν τελεῖται σ' αὐτὴ ὁ ἀγιασμός τῶν ἁγίων δώρων, ὁ ὁποῖος προϋποθέτει τελετὴ πανηγυρική.

5. Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας

Ἡ λειτουργία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι συντόμηση τῶν ἄλλων λειτουργιῶν. Αὐτὴ, ὅπως εἶπαμε, ἐπικράτησε στὴν Ὁρθόδοξο Ἀνατολικὴ ἐκκλησία, γι' αὐτὸ καὶ αὐτῆς τὴν ἑρμηνεία θὰ ἐκθέσωμε παρακάτω.

Ἡ θεία λειτουργία ἔχει συνταχθῆ κατὰ κλιμακωτὸ τρόπο. Μᾶς ὁδηγεῖ δηλαδὴ ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα καὶ γνωστότερα στὰ ἁγιώτερα καὶ μυστηριώδη ἕως ὅτου μὲ τὴν μετάληψη τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος μᾶς ἐνώσῃ μὲ τὸν Κύριον.

Α' Ἡ λειτουργία τῶν κατηχουμένων

Τὸ πρῶτο μέρος ποῦ μᾶς εἰσάγει στὴ θεία λειτουργία, λέγεται λειτουργία τῶν κατηχουμένων. Ἡ λειτουργία τῶν κατηχουμένων ἀρχίζει μετὰ τὴν προσκομιδὴ καὶ φθάνει στὸ σημεῖο κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ διάκονος λέγει :

«Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε», δηλαδὴ ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἰσθε κατηχούμενοι νὰ ἀπέλθετε. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ὡς τὸ τέλος μένουν μόνον οἱ κατηχηθέντες καὶ βαπτισθέντες. Μετὰ τὸ νηπιοβαπτισμό ὅμως οἱ κατηχούμενοι στίς χριστιανικὲς χώρες εἶναι τόσο σπάνιοι, ὥστε θεωρεῖται περιττὴ ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων. Ψέλνεται ὅμως ἐπειδὴ ἀποτελεῖ ἓνα ἔργο ἐνιαῖο μὲ τὴν ὅλη θεία λειτουργία καὶ εἶναι δημιούργημα ἁγίων ἀνδρῶν ὑπερόχου κύρους.

Τῆ λειτουργία τῶν κατηχουμένων διαιροῦμε σὲ τέσσερα μέρη. Τὸ **προοίμιο**, τὴ **μικρὰ εἴσοδο**, τὴν **ἀνάγνωση περικοπῶν** ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὴν **ἐκτενῆ**.

α) Προοίμιο. Πρῶτα-πρῶτα τελοῦνται ὁ ὄρθρος καὶ ἡ προσκομιδὴ. Κατὰ τὴν **προσκομιδὴ** ὁ ἱερεὺς προετοιμάζει τὰ

τίμια δώρα. Βγάζει με τὴ λόγχη ἀπὸ τὴ προσφορά (τὸ πρό-σφορο) τὸ κομμάτι, ποῦ καλεῖται **ἀμνός** (ἐπειδὴ παριστάνει τὸ θυσιαζόμενο Χριστὸ) καὶ τὸ τοποθετεῖ στοῦ δίσκου. Ἔπειτα βάζει τὸν ἀστερίσκο. Χύνει ἔπειτα μέσα στοῦ ποτήρι τὸ κρασί καὶ τὰ σκεπάζει με τὸν ἀέρα.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προσκομιδῆς ὁ ἱερεὺς ἀπαγγέλει ἀνάλογες εὐχές καὶ παρακαλεῖ τὸ Χριστὸ με τὴ μεσιτεία τῆς Παρθένου καὶ ὄλων τῶν ἁγίων, νὰ μᾶς ἐλεήσῃ καὶ διαφυλάξῃ. Ὅταν τελειώσῃ ἡ προσκομιδὴ ὁ ἱερεὺς λιβανίζει τὸ ναὸ καὶ τὸ λαὸ καὶ στέκεται ἐμπρὸς στὴν Ἁγία Τράπεζα. Ὁ διάκονος ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Ὁραία Πύλη καλεῖ τὸν ἱερέα νὰ ἀρχίσῃ τὴ θεία λειτουργία λέγων «Εὐλόγησον Δέσποτα». Ὁ ἱερεὺς ἔπειτα ἀρχίζει λέγων: «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ὁ διάκονος τότε ἀπαγγέλει τὰ εἰρηνικά (τὴν Μεγάλη Συναπτὴ). Μετὰ τὰ εἰρηνικά ὁ διάκονος προτρέπει τοὺς πιστοὺς νὰ δεηθοῦν μαζί του πρὸς τὸ Θεό. α') Γιά τὴν εἰρήνην τοῦ Κόσμου. β') Γιά τὸν βασιλέα, τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς νίκης αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. γ') Γιά τὴν εὐνοϊκὴ θερμοκρασίαν τῶν ἀέρων. δ') Γιά τὴν εὐφορίαν τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ ἔπειτα γιά τοὺς πλείοντας, τοὺς ὁδοιποροῦντας, τοὺς ἀρρώστους, τοὺς αἰχμαλώτους κλπ. Ἔπειτα ἀπὸ κάθε δέση ὁ χορὸς ψέλνει «Κύριε ἐλέησον» ἢ «Παράσχου Κύριε». Στὴν τελευταία δέση δοξολογεῖται ἡ Θεοτόκος καὶ ὑποσχόμαστε νὰ παραδώσωμε ὅλη τὴ ζωὴ μας στὸν Ἰησοῦ Χριστό.

Ἔπειτα λέγει ὁ ἱερεὺς: «Γιατὶ εἰς ἐσὲ ἀρμόζει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησι εἰς τὸν Πατέρα, Υἱὸ καὶ ἅγιο Πνεῦμα καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Μετὰ τὰ εἰρηνικά οἱ χοροὶ ψέλνουν δύο **ἀντίφωνα**, τὸ καθένα ἀπὸ τρεῖς στίχους τῶν ψαλμῶν.

Τὸν κάθε στίχο συνοδεύει καὶ ἓνα **ἐφύμνιο**. Στὸ μεταξὺ ὁ ἱερεὺς δέεται μυστικὰ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Στὸ τέλος κάθε ἐφύμνιου ὁ διάκονος ἀπαγγέλει μερικὲς αἰτήσεις (τὴ μικρὴ συναπτὴ).

Στὸ τέλος ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς τὸ ἐφύμνιο τοῦ πρώτου ἀντιφώνου. Αὐτὸ εἶναι: «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς». Τοῦ δευτέρου ἀντιφώνου τὸ ἐφύμνιο εἶναι «Σῶ-

σον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι ἀλληλούϊα».

Σὲ μερικές ἑορτές στή θέση τοῦ πρώτου ἀντιφώνου ψέλνεται ὁ 102ός ψαλμὸς «εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ». Στὴ θέση ἐπίσης τοῦ δευτέρου ἀντιφώνου ψέλνεται ὁ 145ος ψαλμὸς «αἶνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον».

Ἐπειτα ἀπὸ τὸ δεύτερο ἐφύμνιο λέγεται τὸ δοξαστικὸ τῆς ἁγίας Τριάδος «Δόξα Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι», καὶ ψέλνεται ὁ ὕμνος, ποῦ ἀποδίδεται στὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανό: «Ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ κλπ». Στὴ θέση τοῦ τρίτου ἀντιφώνου ψέλνονται οἱ μακαρισμοὶ «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι κλπ. (Ματθ. Ε' 3—12). Σὲ πολλὰς ἑορτές τοὺς μακαρισμοὺς ἀντικαθιστᾷ τὸ ἀπολυτικίον τῆς ἡμέρας, ποῦ ψέλνεται τρεῖς φορές.

β') **Μικρὰ εἴσοδος.** Αὐτὴ λέγεται καὶ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου. Λέγεται μικρὰ σὲ ἀντίθεση τῆς κατὰ τὸ χερουβικὸ ὕμνο μεγάλης εἰσόδου. Ὅταν ψέλνονται οἱ μακαρισμοὶ καὶ συνήθως τὸ ἀπολυτικίον, βγαίνουν ἀπὸ τὸ ἅγιον Βῆμα οἱ ἱερεῖς καὶ μαζί μὲ τὸ διάκονο, ὁ ὁποῖος προπορεύεται καὶ κρατεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, στέκονται στὸ μέσο τοῦ ναοῦ.

Ὁ διάκονος τότε ἀναφωνεῖ στὸ λαό: «Σοφία, Ὁρθοί». Αὐτὸ σημαίνει «Τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ περιέχει τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ σηκωθῆτε ὄρθοι γιὰ νὰ ἀποδώσετε τιμὴ.» Τότε ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ οἱ ἱερουργοῦντες ἢ οἱ ψάλτες ψέλνουν: «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ. Σῶσον ἡμᾶς, υἱὲ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος σταυρωθεὶς καὶ θανατωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέστης ἐκ νεκρῶν (ἢ ἐδείχθης θαυμαστός διὰ τῶν ἁγίων, τοὺς ὁποῖους ἔκαμε ἁγίους ἢ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου) Σῶσον ἡμᾶς, ποῦ ψέλνομε γιὰ Σέ. Αὐτὸ σημαίνει: Ἐλάτε νὰ προσπέσωμε ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ γιὰ λατρεία καὶ προσκύνηση.

Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ οἱ ψάλτες φανερώνουν τὴν ταπείνωση τῶν Χριστιανῶν ἐνώπιον τοῦ Σωτήρα. Ἐπειτα γίνεται ἡ εἴσοδος τῶν ἱερουργούντων στὸ ἅγιον Βῆμα καὶ ἡ τοποθέτηση τοῦ Εὐαγγελίου στὴν ἁγία Τράπεζα. Ἀμέσως ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἱερεὺς θυμιατίζει τὸ ἅγιον Βῆμα καὶ τὸ ἐκκλησίασμα. Στὸ μεταξὺ ψέλνονται τὸ ἀπολυτικίον τῆς ἡμέρας, τὸ ἀπολυτικίον τοῦ ἁγίου

σὲ τιμὴ τοῦ ὁποίου ἐκτίσθηκε ὁ ναὸς καὶ ἔαν εἶναι ἑορτὴ, ἕνα κοντάκιο τῆς ἑορτῆς. Ἄφου τελειώσουν αὐτὰ ὁ διάκονος καλεῖ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ προσευχηθοῦν λέγοντας «Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν». Ὁ ἱερεὺς ἐπίσης λέγει: «Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ». Καὶ τότε οἱ ψάλτες ψέλνουν τὸ τρισάγιο ὕμνο «Ἄγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς».

Ἄν λειτουργῇ ἐπίσκοπος, βγαίνει στὴ σολέα καὶ κρατώντας τὰ δικηροτρίκηρα λέγει τρεῖς φορές τὴν ἐξῆς εὐχή: «Κύριε, Κύριε ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου».

Ἄμπελος ἐδῶ εἶναι ἡ ἐκκλησία μὲ κλήματα τοὺς πιστοὺς. Ζητεῖται λοιπὸν ἡ ἐπίβλεψη τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ προστασία του.

Ἄφου τέλος ὁ διάκονος ἐκφωνήσῃ τὸ «Κύριε σῶσόν τοὺς εὐσεβεῖς» καὶ τὸ «ἐπάκουσον ἡμῶν» ψέλνεται τὸ *πολυχρόνιον* (εὐχὴ ὑπὲρ τῶν Βασιλέων) ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωση τῆς Καινῆς Διαθήκης.

γ') Ἡ ἀνάγνωση περικοπῆς ἐκ τοῦ Ἄποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Μετὰ τὴ μικρὰ εἴσοδο ὁ διάκονος ἀπαγγέλει «πρόσχωμεν. Σοφία πρόσχωμεν» δηλαδὴ ἄς προσέξωμε, γιατί θὰ ἀναγνωσθῇ ἡ περικοπὴ, ποὺ περιέχει σοφία. Ἀμέσως τότε ὁ ἀναγνώστης διαβάζει, ὥστε νὰ ἀκούσουν ὅλοι τὴν περικοπὴ τῆς ἡμέρας ἀπὸ τίς ἐπιστολὰς τοῦ Ἄποστόλου ἢ ἀπὸ τίς πράξεις τῶν Ἄποστόλων.

Μετὰ τὸ τέλος οἱ ψάλτες ψέλνουν τὸ «Ἀλληλούϊα» Ἐπειτα βγαίνει ὁ διάκονος μὲ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἀνεβαίνει στὸν ἄμβωνα (μπορεῖ νὰ σταθῇ καὶ στὴν Ὠραία Πύλη ἢ στὸ Δεσποτικό) καὶ διαβάζει τὴν ὠρισμένη περικοπὴ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἐπακολουθεῖ τὸ θεῖο κήρυγμα, γίνεται δηλαδὴ ἡ ἀνάπτυξη τῆς περικοπῆς τοῦ Ἄποστόλου ἢ τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ διαβάστηκε.

δ') Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωση τῆς *ἐκτενοῦς* ἢ τῶν *ἐκτενῶν* δεήσεων (ἐκτεταμένων) ὑπὸ τοῦ διακόνου. Ἀρχίζει μὲ τοὺς στίχους «Εἶπωμεν πάντες (ὅλοι) ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἶπωμεν». Μετὰ τὴν παράκλησή του νὰ εἰσακουσθῇ στίς δεήσεις, ποὺ θὰ κάμῃ καὶ νὰ ἐλεηθοῦν οἱ Χριστιανοὶ ἀρχίζει τίς δεήσεις του. Προσεύχεται ὑπὲρ τῶν εὐσε-

βῶν, ζώντων καὶ τεθνεώτων Χριστιανῶν, ὑπὲρ τοῦ κλήρου καὶ ὑπὲρ τῶν καταβαλόντων κόπους στὸ ναό. Ὁ ἱερεὺς προσθέτει ὅτι ζητοῦμε ὄλα αὐτά, γιατί «εἶναι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος ὁ Θεός».

Ἐπειτα εὐχεται ὁ διάκονος ὑπὲρ τῶν κατηχομένων καὶ τοὺς παραγγέλλει νὰ κλίνουν τὸ κεφάλι τους, γιατί τῇ στιγμῇ αὐτῇ ὁ λειτουργὸς μέσα στὸ ναό εὐχεται ὑπὲρ αὐτῶν. Μόλις τελείωση τῇ μυστικῇ δέηση ἀπλώνει ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ *εἰλητὸν* ἐπάνω στὸ ὁποῖο θὰ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας.

Τὴν ἴδια στιγμῇ ὁ διάκονος παραγγέλλει στοὺς κατηχομένους νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ ναό. «Ὅσοι κατηχοῦμενοι προέλθετε (ἐξέλθετε). Οἱ κατηχοῦμενοι προέλθετε. Μὴ τις τῶν κατηχομένων. «Δηλαδή νὰ μὴ μείνη μέσα κανένας ἀπὸ τοὺς κατηχομένους». Μετὰ τὴν ἐκφώνηση τῆς ἐντολῆς αὐτῆς ἔφευγαν ὄλοι ἀνεξαίρετως οἱ κατηχοῦμενοι καὶ ἔμεναν μέσα στὸ ναό μόνον οἱ πιστοί, χάριν τῶν ὁποίων ἄρχιζε τὸ δεῦτερον μέρος τῆς λειτουργίας, ἧτοι ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν.

Β' Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν.

Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν διαιρεῖται σὲ τέσσερα μέρη: α) Στὴ μεγάλη εἴσοδος, β) Τὴν ὁμολογία τῆς πίστεως, γ) Τὴν εὐχαριστία καὶ τὸν ἁγιασμό τῶν Θεῶν δώρων καὶ δ) Στὴ θεία Κοινωνία καὶ ἀπόλυση.

α) Ἡ **μεγάλη εἴσοδος**. Λέγεται ἔτσι ἐπειδὴ σ' αὐτῇ μεταφέρονται τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν τέλεση τῆς θείας εὐχαριστίας ἀπὸ τὴν πρόθεση στὴν Ἁγία Τράπεζα. Ἀφοῦ διαβασθοῦν μετὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν κατηχομένων οἱ εὐχὲς τῶν πιστῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἀρχίζει *ἡ μεγάλη εἴσοδος*.

Μετὰ τὴ δεῦτερη εὐχὴ τοῦ ἱερέως ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψέλνει σὰν ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ τὸν ὕμνον, ποὺ λέγεται Χερουβικός. Ὁ ὕμνος αὐτὸς εἶναι ὁ ἔξῃς. «Οἱ τὰ χερουβεῖμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξάμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἀληλούϊα», δηλαδή «τὴν ὥρα αὐτῇ κατὰ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ φανῇ μεταξύ μας διὰ τοῦ μυστη-

ρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἡμεῖς οἱ πιστοὶ εἰκονίζομε μυστικὰ τὰ Χερουβεῖμ καὶ ψάλλομε στῆ ζωοποιῶ Τριάδα τὸν τρισάγιο ὕμνο τῶν Σεραφεῖμ. Γι' αὐτὸ ἄς ἀπομακρύνωμε ἀπὸ τοῦ μας κάθε μέριμνα καὶ φροντίδα τοῦ βίου μας, γιατί θὰ ὑποδεχθοῦμε τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀκολουθία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀγγελικὰ τάγματα. Ἀντὶ τοῦ ὕμνου αὐτοῦ λέγεται ἄλλος κατὰ τὴ λειτουργία τῆς Μ. Πέμπτης, τοῦ Μ. Σαββάτου καὶ τῶν Προηγιασμένων. Κατὰ τὸν χρόνον, ποῦ ψέλνεται ὁ χερουβικός ὕμνος, ὁ ἱερεὺς λέγει στὸ ἱερὸ σχετικὴ εὐχή.

Ὅταν οἱ ψάλτες φθάσουν στὸ σημεῖο, ποῦ λέγει «ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι» οἱ λειτουργοὶ κληρικοὶ παίρνουν ἀπὸ τὴν πρόθεση τὰ ἐτοιμασμένα τίμια δῶρα, βγαίνουν ἀπὸ τὸ ἱερὸ καὶ τελοῦν τὴ λεγομένη *μεγάλῃ εἴσοδο*.

Ἐμπρὸς ἀπὸ τοὺς λειτουργοὺς μεγάλοι ἢ παιδιὰ κρατοῦν λαμπάδες. Ἐνας κληρικὸς βαστᾷ τὸ θυμιατήρι. Τότε ὁ μὲν διάκονος μὲ τὸ ἅγιο δισκάριο, ὁ δὲ ἱερεὺς μὲ τὸ ἅγιο ποτήρι ἔρχονται στὸ μέσο τοῦ ναοῦ. Τῆ στιγμῇ αὐτῇ διακόπτεται ὁ Χερουβικός ὕμνος καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ «Πάντων ἡμῶν μνησθεῖη Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» δηλαδή: "Ἄς μᾶς θυμηθῇ ὄλους ὁ Θεὸς στὴν (οὐράνιο) βασιλεία του καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ αἰωνίως. Κατόπιν εὐχεται ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, τοῦ κλήρου, τοῦ στρατοῦ καὶ ὄλων τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν.

Ἐπειτα ἀφοῦ τοποθετηθοῦν τὰ τίμια δῶρα ἐπάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα καὶ συμπληρωθῇ ἡ ψαλμωδία τοῦ Χερουβικοῦ βγαίνει ὁ διάκονος ἀπὸ τὸ ἱερὸ (ἢ ὁ ἱερεὺς) καὶ λέγει, ἐξακολουθώντας τις δεήσεις πρὸς τὸ Θεό. *«Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ. Ὑπὲρ τῶν προτεθέντων τιμίων δώρων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου κλπ.* Σὲ ὄλα αὐτὰ οἱ ψάλτες ἀπαντοῦν «Κύριε ἐλέησον».

Στὸ μεταξὺ ὁ ἱερεὺς διαβάζει εὐχή καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ νὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸ νὰ προσφέρῃ δῶρα καὶ θυσίαις πνευματικῆς ὑπὲρ τῶν ἰδικῶν του ἁμαρτημάτων καὶ τῶν ἀνομημάτων τοῦ λαοῦ.

Ὁ διάκονος προτρέπει τὸ ἐκκλησίασμα νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Κύριο νὰ τοῦ παράσχῃ ἁγία καὶ εἰρηνικὴ τὴν ἡμέρα, ἄγγελο πιστό, ὁδηγό, συγγνώμη καὶ συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν καὶ

χριστιανικά τὰ τέλη τῆς ζωῆς μας, ἄπονα, ἀνθρώπιαστα καὶ εἰρηνικά. Οἱ πιστοὶ διὰ τῶν ψαλτῶν λέγουν «Παράσχου Κύριε».

Ὁ ἱερεὺς γυρίζει στὸ ἐκκλησιασμα καὶ τὸ εὐλογεῖ μὲ τὸν ἀρχαῖο ἀσπασμό. «Εἰρήνη πᾶσι». Ὁ διάκονος λέγει. «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν». Ὁ λαὸς τότε συμπληρώνει «Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον».

Μετὰ τὴν παραγγελία αὐτὴ οἱ παλαιοὶ χριστιανοὶ ἀντήλασαν ἀσπασμό. Τώρα μόνο οἱ λειτουργοὶ ἀνταλλάσσουν ἀσπασμό.

Ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ παραγγέλλει ὁ διάκονος «*Τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν*». Ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ τότε κάποιος ἀπαγγέλλει τὸ σύμβολο τῆς πίστεως «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν κλπ.».

β) Ὁ ἁγιασμός τῶν ἁγίων δώρων. Ἐπειδὴ πλησιάζει ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποία θὰ τελεσθῆ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ προσελκουσθῆ ἡ προσοχὴ τῶν πιστῶν στὸ σπουδαιότατον αὐτὸ σημεῖον τῆς ἱεουργίας, ὁ διάκονος παραγγέλλει. «*Σιῶμεν καλῶς, σιῶμεν μετὰ φόβον, πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν*». Δηλαδή «Ἄς λάβωμε στάση προσοχῆς καὶ κατανύξεως, ἄς σταθοῦμε μὲ φόβον Θεοῦ, ἄς προσέξωμε γιὰ νὰ προσφέρωμε τὴν ἁγία θυσία μὲ ψυχὴ εἰρηνική», ὁ λαὸς ἀπαντᾷ «ἔλεον εἰρήνης θυσίαν αἰνέσεως» δηλαδή «προσφέρομεν συγχώρηση καὶ εἰρήνευση καὶ θυσία εὐγνώμονης δοξολογίας».

Ἀμέσως ἔπειτα ἀρχίζει ἡ ἐξῆς στιχομυθία μεταξὺ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν. Ὁ ἱερεὺς: «*Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶη μετὰ πάντων ἡμῶν*».

Ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν: «*Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου*» δηλαδή «ἡ χάρις ἄς εἶναι κτῆμα καὶ τῆς ἰδικῆς σου ψυχῆς».

Ὁ ἱερεὺς: «*Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας*» δηλαδή «ἄς ἀνυψώσωμε πρὸς τὸ Θεὸ τὰς καρδίας».

Ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν: «*Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον*» δηλ. «ἔχομε ἀνυψώσει τίς καρδιές μας πρὸς τὸν Κύριον». Ὁ ἱερεὺς: «*Εὐχαριστήσωμε τῷ Κυρίῳ*» «Ἄς εὐχαριστήσωμε τὸν Κύριον γιὰ τὴ μεγάλη δωρεὰ τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ».

Ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν: «*Ἄξιον καὶ δίκαιον ἐστί*», δηλαδή «εἶναι ἄξιον καὶ δίκαιον νὰ εὐχαριστήσωμε τὸν Κύριον»

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ αὐτὴ στιχομουθία ἀρχίζει ὁ ἅγιος καὶ ἡ μετουσίωση τῶν θείων δώρων. Ὁ ἱερεὺς ἀρχίζει τότε νὰ ἀναγινώσκη μυστικὰ μιὰ ὠραία εὐχαριστήριον εὐχῆ. «Εὐχαριστεῖ τὸ Θεό, διότι δέχεται ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ τῆ λειτουργία αὐτῆ, παρ' ὄλον ὅτι γύρω τοῦ παρίστανται τὰ πολυόμματα Χερουβείμ καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφεῖμ, τὰ ὅποια φέλνουν τὸν ἐπινίκιον ὕμνον. Ἀμέσως τότε ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν φέλνει τὸν ἐπινίκιον ὕμνον. «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαββάθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Ὡσανὰ ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὡσανὰ ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις». Δηλαδή «Ἅγιος εἶσαι σύ, ὁ Κύριος πασῶν τῶν δυνάμεων, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ τῆς δόξης σου καὶ τὴν ἀναγγέλλουν. Σῶσε μας ὁ Θεὸς ὁ κατοικῶν τὰ ὑψιστα. Εὐλογημένος εἶσαι ὁ ἐρχόμενος μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ὅπως μᾶς χάρισης τὴ σωτηρία. Σῶσον ἡμᾶς, ὕψιστε Κύριε».

Τῆ στιγμῇ ποὺ φέλνεται ὁ ἐπινίκιος ὕμνος, ὁ ἱερεὺς συνεχίζει μυστικὰ τὴν εὐχὴ καὶ δοξάζει καὶ εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ γιὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπη τοῦ, ποὺ φανέρωσε μὲ τὸ σταυρικὸ θάνατον τοῦ μονογενοῦς τοῦ υἱοῦ, ὁ ὅποιος τὴ νύκτα τῆς παραδόσεως τοῦ ἔλαβε ἄρτον καὶ ἀφοῦ τὸν εὐλόγησε ἔδωσε «τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπὼν» **«Λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν»**. Δηλαδή «λάβετε καὶ φάγετε ἀπὸ τὸν ἄρτον αὐτόν, ὁ ὅποιος εἶναι τὸ σῶμα μου, ποὺ κόβεται γιὰ σᾶς, γιὰ νὰ λάβετε συγχώρεση ἁμαρτιῶν».

Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ «τὸ δειπνήσαι λέγων». **Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἶμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν»**. Δηλαδή «πίετε ἀπ' αὐτὸ ὅλοι, γιὰτὶ ὁ οἶνος αὐτὸς εἶναι τὸ αἶμά μου, μὲ τὸ ὅποιο ἐπισφραγίζεται ἡ νέα διαθήκη τοῦ πατρὸς μου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὸ ὅποιο χύνεται πρὸς χάριν σας καὶ πρὸς χάριν πολλῶν ἄλλων, ὅσοι θὰ πιστέψουν, γιὰ νὰ λάβουν ἄφεση ἁμαρτιῶν». Ὁ λαὸς ἀπαντᾷ «ἀμήν» δηλαδή «ἀληθῶς». Ἐπειτα ἑξακολουθεῖ ὁ ἱερεὺς τὴν αὐτὴ εὐχὴ καὶ μνημονεῦει τὴν παραγγελία τοῦ Κυρίου. **Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»**.

Εἰς τὸ τέλος τῆς εὐχαριστηρίου εὐχῆς δηλώνεται, ὅτι γιὰ

τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, κορύφωμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξε ἡ *ἰλαστήριος αὐτοῦ θυσία*, σὲ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας προσφέρεται ἀντάξια ἡ αὐτὴ θυσία «*Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα*». Ὁ ψάλτης εὐχαριστεῖ ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν πιστῶν τὸ Θεὸ μετὰ τὰ λόγια. «*Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ Θεὸς ἡμῶν*». Τῆ στιγμῇ πού ψέλνεται ἡ εὐχαριστία αὐτῇ, ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸ Θεό, νὰ καταπέμψῃ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα στὰ τίμια δῶρα καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὰ σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου.

Τὴν ἀγία αὐτὴ στιγμῇ εὐλογεῖ σταυρωτὰ τὸν ἄρτο λέγοντας. «*Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου*». Ἐπειτα εὐλογεῖ τὸν οἶνον λέγοντας «*Τὸ δὲ ἐν τῷ ποιηρίῳ τούτῳ (ἐννοεῖται ποιήσον) τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου*».

Τέλος εὐλογώντας καὶ τὰ δύο λέγει. «*Μεταβαλὼν τῷ πνευματί σου τῷ ἁγίῳ*».

Μετὰ τὴν ἀγία μετουσίωση ὁ ἱερεὺς, ἐπειδὴ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας εἶναι θυσία ἐξίλαστικὴ ὑπὲρ πάντων τῶν Χριστιανῶν, μνημονεῖ πάντων τῶν προπατόρων, πατέρων, ἀγίων καὶ *ἐξαιρέτως* (τοῦτο τὸ τονίζει) τῆς Θεοτόκου. τὴν ὁποία παρακαλεῖ, ὅπως πρεσβεύσῃ στὸν υἱό της γιὰ νὰ δεχθῆ, τὴ θυσία αὐτῇ.

Τότε ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ὑμνεῖ τὴ Θεοτόκο διὰ τῶν ἐξῆς. «*Ἄξιον ἐστίν, ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν Σε τὴν Θεοτόκον τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφείμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, Σὲ μεγαλύνομεν*».

Μετὰ τὸ Θεομητορικὸ ὕμνο ἐπακολουθοῦν εὐχές, οἱ ὁποῖες λέγονται μυστικῶς ἢ ἐκφώνως ὑπὲρ ὄλων τῶν Χριστιανῶν, νεκρῶν καὶ ζώντων, ὑπὲρ τῶν κληρικῶν καὶ τοῦ σύμπαντος Κόσμου καὶ ὑπὲρ πάντων ἐκείνων, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔγινε ἡ θεία λειτουργία.

Κατόπιν ὁ διάκονος ἀρχίζει πάλι *ἐκτενῆ δέση* πρὸς τὸ Θεό, ἐνῶ τὴν ἴδια στιγμῇ ὁ ἱερεὺς μυστικῶς στὸ ἱερὸ εὐχεται καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ νὰ μεταλάβωμε ἐπαξίως.

Τὸ μεγαλοφώνως λεγόμενον τέλος τῆς εὐχῆς αὐτῆς ἔχει ὡς

έξῆς. «*Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρηρησίας ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι Σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν πατέρα καὶ λέγειν*» Δηλαδή· «Καὶ ἀξίωσέ μας, Κύριε τῆς τιμῆς ὅπως τολμοῦμε καὶ ὀνομάζουμε Πατέρα Σὲ τὸν ἐπουράνιο Θεό, μὲ παρηρησία, χωρὶς ἐντροπὴ καὶ καταδίκη καὶ ὅπως, σάν Υἱοί σου καθαροὶ τὴν καρδιά λέμε τὴν προσευχὴ αὐτὴ, τὴν ὁποία μᾶς ἀφῆκε ὁ Ἰησοῦς Χριστός». Ἀμέσως τότε ἕνας ἀπὸ τοὺς ψάλτες ἢ ἄλλος πιστός, λέγει τὴν Κυριακὴ Προσευχή, δηλαδή τὸ «Πάτερ ἡμῶν».

γ) Ἡ **Θεία Κοινωνία**. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἀκολουθεῖ ἐκφώνηση τοῦ διακόνου «Πρόσχωμεν» καὶ ἡ συμπλήρωση ἀπὸ τὸν ἱερέα. «Τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις».

Μὲ τίς ἐκφωνήσεις αὐτὲς εἰδοποιοῦνται ὅσοι ἀποτελοῦν τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ (τὰ ἅγια) μεταδίδονται σὲ μόνους τοὺς ἀγίους (τοῖς ἀγίοις) δηλαδή εἰς τοὺς ἀγνοῦς καὶ καθαρούς τὴν καρδιά Χριστιανούς.

Ἀμέσως τότε στὸ Ἱερό μεταλαβαίνουν οἱ κληρικοί, ἐνῶ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψέλνει τὸ κοινωνικό, πού εἶναι γραφικός στίχος προσαρμοσμένος στὴν περίσταση καὶ περιλαμβάνει ὑψηλὴ θρησκευτικὴ ἔννοια. Τὸ κοινωνικό, πού ψέλνεται τίς Κυριακὲς εἶναι τὸ ἐξῆς. «*Δίνετε τὸν Κύριον ἐκ τῶν Οὐρανῶν. Ἀλληλούϊα*». Τὸ Κοινωνικό πού ψέλνεται στίς Δεσποτικὲς ἑορτὲς καὶ στὴ λειτουργία τῶν προηγιασμένων δώρων εἶναι τὸ ἀκόλουθο. «*Γεύσασθε καὶ εἶδατε διὸ ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος. Ἀλληλούϊα*». Τὸ Κοινωνικό, πού ψέλνεται τίς ἑορτὲς τῶν ἁγίων εἶναι τὸ κάτωθι. «*Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος, ἀλληλούϊα*». Τέλος τὸ κοινωνικό, πού ψέλνεται στίς Θεομητορικὲς ἑορτὲς, εἶναι τὸ ἐξῆς «*Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπικαλέσομαι. Ἀλληλούϊα*».

Ἀφοῦ συμπληρωθῆ με αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ μυστήριον διὰ τῆς ἐνώσεως τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ καὶ σκεπάσει ἱερεὺς τὰ ἅγια, στρέφεται πρὸς τὸ λαό, λέγων. «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». Δηλαδή, «προσέλθετε νὰ μεταλάβετε μὲ φόβον Θεοῦ, μὲ πίστη, ἀκλόνητη καὶ μὲ ἀγάπη θερμὴ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ τὸν πλησίον». Τὴ στιγμὴ αὐτὴ προχωροῦν πρὸς τὴ μεσαία πύλη, ὅσοι θέλουν νὰ μεταλάβουν. Τοὺς μεταλαβαίνει ὁ ἱερεὺς λαμβάνων τὸ ἅγιον

ποτήριο από τὰ χέρια τοῦ διακόνου. Ἀμέσως μόλις τοὺς μεταλάβη εὐλογεῖ τὸ λαὸ λέγοντας «**Σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαὸ Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομία Σου**» δηλαδή «Σῶσε, Κύριε, τὸ Λαὸ Σου καὶ εὐλόγησέ τον, διότι ἀποτελεῖ τὴν ἰδιαίτερη κληρονομία Σου».

Ἦστερα ἀπ' αὐτὸ ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ψέλνει μὲ ἀγαλλίαση τὸν ὠραῖο τοῦτο ὕμνο.

«Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν πνεῦμα ἐπουράνιον, εὗρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες, αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσε».

Κατὰ τινὰς ἑορτὰς ψάλλεται ἀντὶ τοῦ ἀνωτέρου ὕμνου τὸ ἀπολυτίκιο, ἀπὸ δὲ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως τὸ τροπάριο «Χριστὸς Ἀνέστη».

Εὐθύς μόλις τελειώσῃ ὁ ὕμνος, παρουσιάζει ἀνυψωμένα ἀπὸ τὴν ὠραία Πύλη ὁ ἱερεὺς τὸν ἅγιο δίσκο καὶ τὸ ἅγιο ποτήριο καὶ ἀναφωνεῖ. **Πάντοτε, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων**. Δηλαδή «ἄς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀτελειώτους αἰῶνας».

Ἐπειτα ἀποθέτει αὐτὰ στὴν Ἱερῆ πρόθεση. Τότε ὁ διάκονος προσκαλεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ εὐχαριστήσουν τὸ Θεό, ὁ δὲ ἱερεὺς τοὺς προτρέπει νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὸ ναὸ εἰρηνικῶς φέροντας στὶς καρδιές τοὺς τὴν εὐλογία τῆς εἰρήνης. Ὁ διάκονος τοὺς προσκαλεῖ νὰ παρακαλέσουν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸν Κύριο, πρὶν ἐξέλθουν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ. Τότε ὁ ἱερεὺς ἀναπέμπει στὸ Θεὸ τὴν λεγομένη ὀπισθάμβωνο εὐχή, ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ τελευταία καὶ ἐπισφραγίζει ὅλη τὴ μακρὰ καὶ ὑψηλόπνοη σειρά τῶν δεήσεων.

Αὕτη λέγεται ὀπισθάμβωνος, διότι ἄλλοτε ἀναγινώσκετο πίσω ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, ὁ ὑποῖος τότε βρισκόταν στὸ μέσο τῆς ἐκκλησίας. Σήμερα τὴν εὐχή αὕτη ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆ σολέα. Ἡ εὐχή αὕτη εἶναι ἡ ἑξῆς.

«Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογούντας σε, Κύριε, καὶ ἀγιάζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας, σῶσον τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου. Τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας σου φύλαξον, ἀγιάσον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου» (δηλ. τὴν εὐπρέπη καὶ ὠραία παράσταση τοῦ ναοῦ σου τούτου). **Σὺ αὐτοὺς ἀντιδόξασον** (δηλ. ἀνταπόδωσε σ' αὐτοὺς μὲ τὴ θεία δύναμή Σου

αιώνια δόξα) τῇ Θεϊκῇ Σου δυνάμει καὶ μὴ ἐγκαταλείπης ἡμᾶς τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ Σέ.

*Εἰρήνην τῷ Κόσμῳ Σου δώρησον, ταῖς ἐκκλησίαις Σου, τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς βασιλεῦσι ἡμῶν, τῷ στρατῷ καὶ παντὶ τῷ λαῷ Σου. Ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον ἐκ σοῦ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων καὶ σὺ τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων Ἀμήν». Ὁ λαὸς μετὰ τὴν εὐχὴ αὐτὴ ἀναπέμπει τὴν ἐξῆς δοξολογία «*Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος*».*

Τέλος ὁ ἱερεὺς ἀφοῦ εἶπει σύντομη μυστικὴ εὐχὴ στοῦ ἱερό, ἐξέρχεται καὶ ἱστάμενος ἐπὶ τῆς σολέας λέγει τὴν ἐξῆς εὐχὴ κάνοντας μὲ αὐτὴ τὴν Ἀπόλυση.

Δόξα Σοι, Χριστὲ ὁ Θεός, ἡ ἐλπίς ἡμῶν δόξα σοι. Ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ταῖς πρεσβείαις τῆς Παναχράντου ἀγίας αὐτοῦ μητρὸς, τῶν ἀγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμεων Ἀποστόλων... Καὶ πάντων τῶν ἀγίων ἐλεῆσαι καὶ σῶσαι ἡμᾶς, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός. Δι' εὐχῶν τῶν ἀγίων Πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς». Ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ἀπαντᾷ. «Ἀμήν» δηλ. γένοιτο.

Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο τελειώνει ἡ θεία λειτουργία καὶ διανέμει ὁ ἱερεὺς τὸ ἀντίδωρο. Τὸ ἀντίδωρο εἶναι τεμάχιο ἄρτου ἀπὸ τὴν προσφορά, ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴ θεία εὐχαριστία. Λέγεται ἀντίδωρο, διότι τὸ δίνει ὁ ἱερεὺς ἀντὶ τοῦ δώρου τὸ ὁποῖο ἐπρόσφεραν (τῆς προσφορᾶς) καὶ προσέτι ἀντὶ τῶν θείων δώρων σὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν μετάλαβαν.

Μὲ τὴν παροχὴ τοῦ ἀντιδώρου τελειώνει ἡ θεία λειτουργία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν δραματικώτατη ἀναπαράσταση τοῦ βίου τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ. Πρωτεύουσα θέση κατέχουν στὴν ὅλη ὑψηλὴ καὶ ὑπέροχο αὐτὴ ἀναπαράσταση ὁ μυστικὸς δεῖπνος καὶ ὁ μαρτυρικὸς θάνατος, τὰ ὠραιότερα καὶ δραματικώτερα στάδια τοῦ κοσμοσωτηρίου ἔργου τοῦ Κυρίου. Καμία ἱεροτελεστία στὸν κόσμον αὐτὸν δὲν ἔχει τὸ ὕψος, τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀγιότητα τῆς θείας λειτουργίας. Γι' αὐτὸ εἶναι εὐτυχεῖς καὶ εὐλογημένοι ἀπὸ τὸ Θεό, ὅσοι τὴν παρακολουθοῦν μὲ ἀκλόνητο πίστη, κατάνυξη καὶ ἔξαρση ψυχῆς καὶ διανοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. Ἱερὴ Ὑμνολογία

Ὁ σκελετὸς τῆς λατρείας εἶναι οἱ ὕμνοι. Ὑμνος λέγεται κάθε εἶδος προσευχῆς, πού ἀπευθύνεται στὸ Θεό, τὸν Ἰησοῦ, τῇ Θεοτόκῳ καὶ τοὺς ἁγίους ὡς ἐγκώμιο, ὡς εὐχαριστία, ὡς παράκληση κλπ. Οἱ ὕμνοι ψέλνονται σὲ κάθε ἀκολουθία. Ὁ ὕμνος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ποιητικὸ καὶ τὸ μουσικὸ μέρος. Τὸ πρῶτο ξεκίνημα τῆς Χριστιανικῆς ὕμνολογίας ἔγινε ἀπὸ τὴν Ἑβραϊκὴ συναγωγή.

Ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ Προφῆτες, ὁ Δαβίδ, ὁ ποιητὴς τοῦ Ἰώβ, ὁ Σολομών καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι Ἑβραῖοι ποιητὲς καὶ ψαλμῶδοι εἶναι ἡ ἀκένωτη πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεως τῶν Χριστιανῶν ὕμνογράφων καὶ ποιητῶν. Ἡ μίμηση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στὴ δημιουργία ψαλμῶν φαίνεται καθαρῶτατα σὲ πολλὰ μέρη τῆς Καινῆς Διαθήκης. Π. χ. Λουκ. Α' 46—55, Λουκ. Α' 68—79, Λουκ. Β' 29—32, Ἐφεσ. Ε' 19—Α, Τιμοθ. Γ 16 κλπ. Ἡ δοξολογία ψέλνεται καὶ σήμερα ὅπως ἐψελνόταν καὶ παλαιὰ (Λουκ. Β' 14). «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Τὸ ἴδιο καὶ ὁ τρισάγιος ὕμνος «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαββάθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ τῆς δόξης σου» (Ἡσαΐου Κ' 1—14). Ἐπίσης ὁ ὕμνος. «Ὡσανά τῷ υἱῷ Δαβίδ. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὡσανά ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις». Ἐπίσης ὁ ἐπιλύχνιος ὕμνος. «Φῶς ἱλαρὸν κλπ.». Οἱ λειτουργικὲς φράσεις «ἀληλούϊα εἰρήνη πᾶσιν, Ἄμήν, εἰρήνη ἡμῖν κλπ.».

Οἱ ὕμνοι τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὀνομάζονται τροπάρια καὶ φανερῶνουν τὸ μουσικὸ ἦχο (τὸν ὀρισμένο δηλαδὴ τρόπο) σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ψέλνονταν. Οἱ ἦχοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἶναι ὀκτώ. Σ' αὐτοὺς στηρίχθηκε ἡ ὀκτάηχος. Τὰ τροπάρια ἢ εἶναι ἀνεξάρτητα ἢ ἀποτελοῦν ἀλυσίδα ἀπὸ ὅμοια.

Τὰ ἀνεξάρτητα ἢ αὐτοτελεῖ εἶναι τὰ ἀπολυτικά, τὰ κοντάκια, οἱ οἴκοι, τὰ ἐξαποστολάρια καὶ τὰ ἀντίφωνα. Τὰ συνεχόμενα (συμπλέγματα ἀπὸ τροπάρια) λέγονται κανόνες. Τὸν κανόνα τῆς κάθε ἑορτῆς ἀποτελοῦν 9 ὠδές.

Συνεχόμενα επίσης είναι και οί αἶνοι (σύνολον τροπαρίων) Οἱ ὕμνοι λέγονται καὶ αὐτόμελα, ὅταν ἔχουν ἴδιον μέλος (μουσική) καὶ *προσόμοια*, ὅταν ἀκολουθοῦν ἄλλα αὐτόμελα στὴ μουσική. Εἶναι δηλαδὴ μουσικῶς ἑτερόφωτα. Αὐτόμελα ἢ προσόμοια εἶναι τὰ στιχηρά, τὰ ἀπόστιχα, οἱ αἶνοι, τὰ δοξαστικά, τὰ θεοτόκια, τὰ ἀπολυτικά καὶ τὰ ἐξαποστολάρια τῶν διαφόρων ἑορτῶν. Ἡ ποίηση τῆς ἐκκλησίας μας εἶναι λυρική θρησκευτική. Εἶναι μελικὴ καὶ ὄχι μετρική, ὅπως εἶναι ἡ ἀρχαία. Οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν τὴ μακρὰ καὶ βραχεῖα συλλαβή. Ἡ σημερινὴ ἔχει ὠρισμένο ἀριθμὸ συλλαβῶν (π.χ. δεκαπεντασύλλαβο κλπ.). Ἄρκετοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ἔχουν καὶ ὁμοιοκαταληξία. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι συνέχεια τῆς ἀρχαίας μὲ κάποιες διαφορές. Οἱ κυριώτεροι ὕμνογράφοι τῆς ἐκκλησίας μας εἶναι οἱ ἑξῆς. Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς (4ος αἰών), ὁ Εὐφραῖμ ὁ Εὐρος (4ος αἰών), ὁ Ρωμανὸς ὁ μελωδὸς (5ος αἰών), ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ ὅλους καὶ ὀνομάζεται Πίνδαρος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Γεώργιος Πισίδης, ὁ Σέργιος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀνδρέας Ἐπίσκοπος Κρήτης καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Σπουδαία ἐπίσης ποιήτρια εἶναι καὶ ἡ Κασία ἢ Εἰκασία. Ὅλοι γνωρίζομε τὸ τροπάριον τῆς Κασσιανῆς (ιδιόμελον) ποῦ ψέλνεται τῇ Μεγάλῃ Τρίτῃ καὶ ποῦ ἀναφέρεται στὴ γυναῖκα, ποῦ ἄλειψε τὸν Κύριον μὲ μύρον.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΗΧΗΣΗ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θρησκείες

1. Τι είναι θρησκεία	Σελ. 3	3. Πολυθεϊστικές θρησκείες	» 5
2. Είδη θρησκειών	» 4	4. Μονοθεϊστικές θρησκείες	» 9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

1. Τι είναι Κατήχηση	» 12	3. Κατηχητικές σχολές —
Κατηχητικά σχολεία	» 13
2. Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς
Κατηχήσεως	» 12	4. Διαιρέση τῆς Κατηχή-
σεως	» 13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Πηγές τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Κατηχήσεως

1. Ἁγία Γραφή	» 14	2. Ἱερὴ Παράδοση	» 17

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΤΟ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Τὸ Σύμβολο τῆς πίστεως

1. Αἰτία τῆς συντάξεως τοῦ
Συμβόλου τῆς πίστεως. | | Ὀνομασία καὶ ἄρθρα
αὐτοῦ | » 19 |
|---|--|-----------------------------|------|

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ἑρμηνεία τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως

1. Ὁ Θεὸς καὶ τὸ Σύμπαν	» 21	5. Ἡ Θεία Πρόνοια	» 28
2. Οὐσία καὶ ἰδιότητες τοῦ
Θεοῦ	» 24	6. Οἱ Ἄγγελοι	» 30
3. Ἡ Ἁγία Τριάς	» 27	7. Περί τοῦ ἀνθρώπου	» 31
4. Περί τῆς δημιουργίας τοῦ
κόσμου	» 28	8. Τὸ προπατορικό ἁμάρ-
τημα	» 31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Χριστολογία

1. Ὁ Θεὸς ἀπὸ εὐσπλαχνία
στέλνει τὸν υἱὸν τοῦ γὰ
νά σώση τὸν κόσμον	» 33	Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸ	» 34
2. Ἑρμηνεία τῶν ἁρθρῶν τοῦ
Συμβόλου τῆς πίστεως,
ποῦ ἀναφέρονται στὸν		3. Ἡ ἐνανθρώπιση τοῦ Ἰη-
σοῦ. — Ἡ ἀνθρωπίνη ὑπό-
στασή του. Ἡ σταύρωση,
ἡ ἀνάσταση, ἡ ἀνάληψη
καὶ ἡ μέλλουσα κρίση	» 35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

1. Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα	» 39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

1. Ἡ Ἐκκλησία	» 40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Τὰ Μυστήρια

1. Ὁρισμός, σημασία καὶ
διαιρέση τῶν Μυστηρίων | » 41 | 2. Ἰστορικὸν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Πνεύματος
καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Μυστήρια
3. Προαιρετικά Μυστήρια | » 48 |
|---|------|--|------|

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

1. Ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν	» 52	3. Ἡ μέλλουσα κρίσις καὶ ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου	» 53
2. Ἡ μέλλουσα ζωὴ	» 53		

ΜΕΡΟΣ Γ'.

ΤΟ ΗΘΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ὁ Δεκάλογος

1. Ἱστορία, περιεχόμενο καὶ διαίρεσις τοῦ Δεκαλόγου	» 55	6. Ἡ ἕκτη ἐντολὴ—Οὐ φονεύσεις	» 62
2. Ἡ πρώτη καὶ δευτέρα ἐντολὴ—Καθήκοντα πρὸς τὸ Θεὸν	» 56	7. Ἡ ἑβδόμη ἐντολὴ—Οὐ μοιχεύσεις	» 63
3. Ἡ τρίτη ἐντολὴ	» 57	8. Ἡ ὄγδομη ἐντολὴ—Οὐ κλέψεις	» 64
4. Ἡ τετάρτη ἐντολὴ	» 59	9. Ἡ ἐνάτη ἐντολὴ	» 65
5. Ἡ πέμπτη ἐντολὴ—Καθήκοντα πρὸς τὸν πλησίον		10. Ἡ δεκάτη ἐντολὴ	» 65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ἡ Προσευχὴ

1. Ὅρισμός, ἀξία καὶ εἶδος προσευχῆς	» 66	3. Ἑρμηνεῖα Κυριακῆς προσευχῆς	» 69
2. Κυριακὴ προσευχή	» 68		

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤ. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τί εἶναι Λειτουργικὴ	» 71	3. Διαίρεσις τῆς Λειτουργικῆς	» 72
2. Πηγὰς τῆς Λειτουργικῆς	» 72		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Τόποι λατρείας

1. Ἱεροὶ Ναοὶ	» 73	Σκευὴ	» 80
2. Ρυθμοὶ τῶν Ναῶν	» 74	4. Τὰ Ἱερά ἄμφια	» 86
3. Τὰ μέρη τοῦ Ναοῦ—Ἱερά		5. Τὰ Λειτουργικὰ βιβλία	» 88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Χρόνος λατρείας

1. Οἱ ἑορτῆς	» 89	ορτῆς	» 92
2. Ἀκίνητες Δεσπονικῆς ἐορτῆς	» 91	4. Θεομητορικῆς ἐορτῆς	» 99
3. Κινητῆς Δεσποτικῆς ἐορτῆς		5. Ἑορτῆς τῶν Ἁγίων καὶ μαρτύρων	» 99

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Τρόπος λατρείας

1. Ἱερὰς ἀκολουθίαις	» 101	4. Ἡ Θεία Λειτουργία	» 109
2. Τακτικῆς ἀκολουθίαις	» 102	5. Ἑρμηνεῖα τῆς Θείας Λειτουργίας	» 111
3. Ἐκτακτῆς ἀκολουθίαις	» 103		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ἐπίλογος

1. Ἱερὴ Ὑμνολογία

97

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. ΣΙΔΕΡΗ - ΑΘΗΝΑΙ
ΤΑ ΝΕΑ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΔΙΑ ΤΑΣ Ε' ΚΑΙ ΣΤ' ΤΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

1. Δειτουργική—Κατήχηση για την Στ'. τάξη	Γ. Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
2. 'Εκκλησιαστική Ιστορία για την Ε'. τάξη	ΔΗΜ. ΔΟΥΚΑ
3. 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία για την Ε'. τάξη	ΚΑΡΝΑΒΟΥ—ΣΑΚΚΑ

Β'. ΓΛΩΣΣΙΚΑ

1. Γραμμική καθαρευούσης δια τας Ε' και Στ' τάξεις	ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ-ΚΑΡΝΑΒΟΥ
2 Γραμματική καθαρευούσης δια τας Ε' και Στ' τάξεις	Ι. ΛΑΓΟΥ

Γ'. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

1. Νέα 'Ελλάδα για την Στ'. τάξη	ΔΟΥΚΑ—ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
2. 'Ιστορ. του Νεωτέρ. 'Ελληνισμού για την Στ'. τάξη	ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
3. Βυζαντινή 'Ελλάδα για την Ε'. τάξη	ΔΟΥΚΑ—ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

Δ'. ΦΥΣΙΚΑ

1. Φυσ. Πειραματική - Χημεία για την Στ'. τάξη	ΔΟΥΚΑ—ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
2. Φυσ. Πειραματική - Χημεία για την Στ'. τάξη	ΚΑΡΝΑΒΟΥ—ΔΙΩΚΗ
3. Φυσ. Πειραματική - Χημεία για την Ε'. τάξη	ΚΑΡΝΑΒΟΥ—ΔΙΩΚΗ

Ε'. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΙ

1. Γεωγραφία τής Εὐρώπης για την Στ'. τάξη	Μ. Θ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
2. Γεωγραφία τής Εὐρώπης για την Στ' τάξη	ΓΙΑΝΝΑΚΟΠ—ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ
3. Γεωγραφία τῶν Ἠπείρων για την Ε' τάξη	Μ. Θ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ
5. Γεωγραφία τῶν Ἠπείρων για την Ε'. τάξη	ΚΑΡΝΑΒΟΥ—ΔΙΩΚΗ

ΣΤ'. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

1. 'Αριθμητική για την Στ'. τάξη	Γ. Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
2. 'Αριθμητική για την Ε'. τάξη	Γ. Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
3. Γεωμετρία για την Ε'. και Στ'. τάξεις	Γ. Δ. ΠΑΠΑΓΩΑΝΝΟΥ
4. 'Αριθμητική για τις Ε' και ΣΤ'. τάξεις	ΔΟΥΚΑ—ΓΑΚΗ
5. Γεωμετρία για τις Ε'. και Στ'. τάξεις	ΤΟΓΚΑ—ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ